

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Тетяна Михайлівна АКУЛЕНКО

УДК 341.018+796:615.2

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В БОРОТЬБІ
З ДОПІНГОМ У СПОРТІ

Спеціальність 293 – Міжнародне право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Т. М. Акуленко

Науковий керівник

АНДРЕЙЧЕНКО Світлана Сергіївна,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри міжнародного та

європейського права

Одеса – 2020

АНОТАЦІЯ

Акуленко Т. М. Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з допінгом у спорті. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 – Міжнародне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», МОН України, Одеса, 2020.

Дисертація присвячена дослідженню міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з допінгом у спорті. Встановлено, що таке співробітництво здійснюється декількома шляхами. По-перше, шляхом створення системи міжнародно-правових принципів і норм, які забезпечують заборону використання та регулювання міжнародного антидопінгового співробітництва. По-друге, за допомогою створення та діяльності міжнародної інституційної антидопінгової системи, що передбачає взаємодію акторів трьох рівнів: міжнародного (Всесвітнє антидопінгове агентство (ВАДА), Міжнародний олімпійський комітет, Міжнародний паролімпійський комітет, міжнародні спортивні федерації, інші організатори великих спортивних заходів, які проводять на них антидопінгове тестування); регіонального (Рада Європи та інші) та національного (національні антидопінгові агентства тощо). По-третє, шляхом здійснення міжнародного спортивного правосуддя, яке реалізується низкою спеціалізованих арбітражних організацій, головною з яких є Спортивний арбітражний суд у м. Лозанна.

Визначено основні історичні етапи розвитку міжнародно-правового співробітництва щодо антидопінгової діяльності, а також послідовно розглянуто кожен із цих етапів.

Встановлено, що внаслідок стрімких тенденцій розвитку технологій і методів допінгу міжнародна антидопінгова система потребує вдосконалення та реформування.

З'ясовано, що основне навантаження щодо реалізації антидопінгової діяльності в сучасному світі покладено на ЮНЕСКО та ВАДА. Діяльність

ЮНЕСКО в антидопінговій сфері заснована на механізмах Міжнародної конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року. Діяльність ВАДА в антидопінговій сфері пов'язана із забезпеченням співпраці з спортивними рухами (МОК, МПК, міжнародними спортивними федераціями тощо) та з антидопінговими організаціями, для забезпечення дотримання Всесвітнього антидопінгового кодексу.

Окрему увагу приділено аналізу розповсюдження компетенції ЮНЕСКО на фізичну культуру та спорт, включаючи протидію використанню допінгу в спорті. Встановлено, що за участі ЮНЕСКО було ухвалено декілька ключових міжнародних актів у цій сфері: Маніфест про спорт 1964 року, Міжнародну хартію фізичного виховання і спорту 1978 року, Міжнародну конвенцію ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року тощо, які стали основою для сучасного міжнародного антидопінгового співробітництва. Досліджено еволюцію норм міжнародного м'якого права, прийнятих у рамках ЮНЕСКО, їх трансформацію в міжнародні антидопінгові стандарти та міжнародно-правові норми.

З'ясовано, що на універсальному рівні створено систему міжнародних стандартів боротьби з допінгом. Джерельну основу цієї системи складають: Конвенція Ради Європи проти застосування допінгу 1989 року та Додатковий протокол до неї 2002 року; Лозаннська декларація про допінг в спорті 1999 року; Копенгагенська декларація про боротьбу з допінгом у спорті 2003 року; Всесвітній антидопінговий кодекс 2003 року зі змінами; Міжнародна конвенція ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року, невід'ємною частиною якої виступають – Всесвітній антидопінговий кодекс, Заборонений список, Міжнародний стандарт щодо терапевтичного використання заборонених речовин, Міжнародний стандарт для лабораторій і Міжнародний стандарт з тестування та розслідувань.

Вивчено правовий статус та організаційну структуру ВАДА, за допомогою якої забезпечується системна протидія використанню допінгу в спорті. Доведено, що широке суб'єктне представництво у керівних органах

ВАДА (представники урядів держав, глави різних спортивних федерацій, спортсмени) відіграє ключову роль у забезпеченні найбільш ефективної антидопінгової діяльності на всіх рівнях, а також дозволяє гнучко враховувати специфіку та особливості кожного окремого виду спорту.

Розглянуто комплекс специфічних заходів антидопінгової діяльності ВАДА, який включає: розроблення та щорічну публікацію списків заборонених речовин і методів; проведення постійного тестування спортсменів на предмет їх відповідності встановленим антидопінговим вимогам; перевірку діяльності, а також здійснення акредитації антидопінгових лабораторій; організацію та проведення освітніх програм для спортсменів та інших осіб про шкodu та неприпустимість використання допінгу; інформування громадськості та професіоналів про проведenu роботу щодо боротьби з допінгом.

Досліджено форми антидопінгового співробітництва таких міжнародних організацій, як ООН, ЮНЕСКО, Рада Європи, Міжнародний олімпійський комітет, ВАДА та міжнародні спортивні федерації, – як між собою, так і з національними олімпійськими комітетами, урядами держав, громадськими організаціями та окремими приватними особами. Виявлено основні конфлікти інтересів, що виникають у процесі антидопінгового співробітництва.

Удосконалено визначення поняття «допінг», до якого запропоновано віднести заборонені фармакологічні речовини та методи, незатверджені речовини (наприклад, ліки, що перебувають на стадії доклінічних або клінічних випробувань, або ліки, які не мають ліцензії), а також офіційно зареєстровані засоби й методи, які призначаються й застосовуються легально при медичному лікуванні хвороб і травм згідно зі списком Всесвітнього антидопінгового агентства, які вживаються спортсменами з метою посилення фізичної та психічної діяльності організму в змагальний та позазмагальний періоди.

Обґрунтовано, що головною метою спільних дій усіх міжнародних міжурядових і неурядових організацій є формування єдиної моделі антидопінгової діяльності відповідно до стандартів, встановлених Всесвітнім антидопінговим кодексом ВАДА для зменшення та припинення застосування допінгу в спорті, а також для підвищення загальної спортивної антидопінгової культури серед спортсменів і всіх інших учасників спортивних змагань.

Доведено, що спортивна антидопінгова діяльність та антидопінгова культура можуть бути ефективними лише за умови включення до їх структури контрольного, освітнього, науково-дослідного, нормативно-правового та інформаційного компонентів. Обґрунтовано, що особливістю сучасного етапу боротьби з допінгом є значне зростання уваги до такого виду антидопінгових заходів, як антидопінгова профілактика, що потребує об'єднання зусиль усіх учасників Олімпійського руху. Йдеться, зокрема, про розробку та популяризацію програм щодо пропаганди здорового способу життя та доброчесності в спорті, а також про регулярне інформування спортсменів щодо руйнівних для їхнього здоров'я наслідків вживання допінгу тощо.

Проаналізовано гарантії прав спортсменів та інших учасників міжнародних спортивних правовідносин, щодо яких встановлено факт порушення антидопінгових правил, передбачених Всесвітнім антидопінговим кодексом.

Визначено, що Всесвітній антидопінговий кодекс передбачає більш суворі санкції до осіб, які залучають спортсменів у допінгові схеми або покривають вживання допінгу, ніж до самих спортсменів, у яких допінг-проби виявилися позитивними.

Досліджено практику та прецеденти Спортивного арбітражного суду у справах, пов'язаних із застосуванням допінгу. Окреслено основні історичні етапи створення Спортивного арбітражного суду, сучасну структуру та форми здійснення провадження. Досліджено процедури розгляду спорів

Спортивним арбітражним судом (звичайний арбітраж, апеляційний арбітраж, процедура *ad hoc* та медіація), проаналізовано їх особливості. Обґрунтовано вплив практики Спортивного арбітражного суду у сфері боротьби з допінгом на формування міжнародних антидопінгових стандартів.

Ключові слова: міжнародне право, боротьба з допінгом у спорті, міжнародне антидопінгове співробітництво, Всесвітнє антидопінгове агентство, Спортивний арбітражний суд.

ABSTRACT

Akulenko T.M. International Legal Collaboration in Struggle Against Doping in Sport. – Qualifying research work as manuscript. Doctoral thesis for an academic degree of the Doctor of Philosophy in specialty 293 – International law. – National University “Odesa Law Academy”, Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2020.

The thesis is devoted to a study of the international legal collaboration in struggle against doping in sport. It is established that such collaboration is accomplished in different ways. First, by establishing a system of the international legal principles and norms that ensure prohibition of use and regulation of the international anti-doping collaboration. Second, by establishing and activity of the international institutionalization of the anti-doping system that provides for interaction of the stakeholders at three levels: international (World Anti-Doping Agency (WADA)), International Olympic Committee, International Paralympic Committee, international sports federations and other organizers of the great sporting events that provide for making anti-doping tests); regional (Council of Europe and others) and national (national anti-doping agencies, etc). Third, by administration of sports justice, which is accomplished by a series of specialized arbitration organizations, the main one being the Court of Arbitration for Sport in Lausanne.

The main historical stages of development of the international legal collaboration in anti-doping activity have been established and each stage has been consistently considered.

It has been found that due to fast developing trends of technological development and methods of doping the international anti-doping system necessitates improvement and reformation.

It is clarified that the main function, as regards implementation of the anti-doping activity in the contemporary world stays with UNESCO and WADA. The UNESCO activity in the anti-doping sphere is based upon the mechanisms of the International UNESCO Convention Against Doping in Sport, 2005. The WADA

activity in the anti-doping sphere is connected with ensuring collaboration with sport movements (IOC, IPC, international sports federations, etc.) and with anti-doping organizations aimed at adherence to the World Anti-Doping Code.

Special attention was given to analysis of the UNESCO competence distribution over physical culture and sport, including the combat of the use of doping in sport.

It was established that several key international acts were approved with the participation of UNESCO: Manifesto of Sport, 1964, International Charter of Physical Culture and Sport, 1978, International UNESCO Convention Against Doping in Sport, 2005, etc. which made the basis for the current international anti-doping collaboration. Evolution of the international soft law norms that were adopted within the UNESCO frame, their transformation in the international anti-doping standards and international legal norms, was traced.

It is clarified that a system of international standards of struggle against doping was established at the global level. This system is based upon: Council of Europe Convention Against Doping, 1989, and Addenda Protocol to this Convention, 2002; Lausanne Declaration on Doping in Sport, 1999; Copenhagen Declaration on Anti-Doping in Sport, 2003; World Anti-Doping Code, 2003, as amended; UNESCO International Convention Against Doping in Sport, 2005, which integral parts are – The World Anti-Doping Code, The Prohibited List, the International Standard for Therapeutic Use of the prohibited Substances, International Standard for Laboratories and the International Standard of Testing and investigation.

The legal status and organizational structure of the WADA were studied as they ensure a system counteraction of the use of doping in sport. It was proved that a wide legal representation in the WADA steering bodies (representatives of governments of states, heads of various sports federations and sportsmen) plays a key role in ensuring the most effective anti-doping activity at all levels as well as makes it possible to flexibly account for specificity and peculiarities of each individual kind of sport.

A complex of specific means used in the WADA anti-doping activity was analysed, namely: development and annual publication of the list of prohibited substances and methods; holding permanent testing of sportsmen to check their compliance with the established anti-doping requirements; checking the activity and accomplishing accreditation of the anti-doping laboratories; organization and holding educational programs for sportsmen and other persons devoted to damage and inadmissibility of the use of doping; and information of the public and professionals about the conducted work aimed at struggle against doping.

The forms of anti-doping collaboration of such international organizations as the UN, UNESCO, Council of Europe, International Olympic Committee, WADA and international sports federations were studied both as regards collaboration between them and as regards their collaboration with the national Olympic committees, governments of the states, public organizations and certain individuals. The main conflicts of interest arising in the course of anti-doping collaboration were found out.

The notion of “doping” was improved and it was suggested that it should include the prohibited pharmacologic substances and methods and non-approved substances (e.g., those drugs that are at the stages of pre-clinical or clinical testing, or the unlicensed drugs) as well as the officially registered means and methods that are intended and legally applied in medical treatment of diseases and traumas in accordance with the list of the World Anti-Doping Agency that sportsmen use in order to strengthen the physical and psychic activity of organism during competitions and post-competition periods.

It was substantiated that the main objective of the joint efforts of all international intergovernmental and non-governmental organizations is to set up a single model of anti-doping activity in accordance with the standards established by the WADA World Anti-Doping Code so as to reduce and terminate the use of doping in sport as well as for improving the general sporting anti-doping culture among sportsmen and all other participants of sport competitions.

It was proved that the sport anti-doping activity and anti-doping culture could be effective provided their structure included the control, educational, scientific research, normative and legal, and information components. It was substantiated that the peculiar feature of the current stage of the struggle against doping is characterized by a considerable growth of interest to such kind of anti-doping measures as anti-doping prevention which necessitates joint efforts of all Olympic movement participants. We mean, in particular, the development and promotion of the programs dealing with a healthy lifestyle promotion and fairness in sport as well as regular information of sportsmen about destructive consequences of doping use for their health, etc.

Guarantees of the rights of sportsmen and other participants of international sport legal relations, with respect of whom the fact of violation of the anti-doping rules stipulated by the World Anti-Doping Code was established, were analysed.

It is pointed out that the World Anti-Doping Code envisages more severe sanctions against those persons who involve sportsmen in doping schemes or cover up the use of doping than against the sportsmen proper whose doping test turned to be positive.

The practice and precedents of the Court of Arbitration for Sport in the cases dealing with the use of doping were studied. The main historical stages of establishing the Court of Arbitration for Sport, its contemporary structure and forms of proceedings were described. The dispute consideration procedures of the Court of Arbitration for Sport (conventional arbitrage, appeal arbitration, ad hoc procedure and mediation) were investigated and their peculiarities analysed. The impact of the Court of Arbitration for Sport on the formation of the international anti-doping standards in the sphere of struggle against doping was substantiated.

Key words: international law, struggle against doping in sport, international anti-doping collaboration, World Anti-Doping Agency, Court of Arbitration for Sport.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Акуленко Т. М. Правові аспекти міжнародного співробітництва щодо антидопінгової діяльності. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 62. С. 152–165.
2. Акуленко Т. М. Особливості відповідальності за вживання допінгу в спорті: міжнародно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 208–2013. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.3>
3. Акуленко Т. М. Роль ЮНЕСКО в боротьбі з допінгом. *Правова держава*. 2019. Вип. 35 (№ 9). С. 79–88. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2019.35.181336>.

Статті в іноземних виданнях:

4. Акуленко Т. М. Основні етапи становлення та розвитку міжнародно-правового співробітництва щодо антидопінгової діяльності. *Evropský politický a právní diskurz*. 2019. Vol. 6. Issue 2. S. 53–59.

Тези наукових доповідей на конференціях:

5. Акуленко Т. М. Організаційно-правовий аспект міжнародно-правового співробітництва щодо антидопінгової діяльності. *Правове життя сучасної України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Одеса, 17 травня 2019 р.). Одеса, 2019. С. 435–437.
6. Акуленко Т. М. Спортивний арбітражний суд у вирішенні спорів щодо вживання допінгу: теоретико-правовий аспект. *Стан та перспективи розвитку юридичної науки* : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Дніпро, 6–7 вересня 2019 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2019. С. 116–120.
7. Акуленко Т. М. Окремі аспекти правової природи спортивної відповідальності та відповідальності, яка настає за вживання допінгу в міжнародному спортивному праві. *Актуальні питання розвитку та взаємодії*

публічного та приватного права : матер. наук.-практ. конфер. (м. Ужгород, 13–14 вересня 2019 р.). Херсон : «Молодий вчений», 2019. С. 22–25.

Публікації, що додатково відображають результати дослідження:

8. Акуленко Т. М. Вирішення спорів щодо вживання допінгу в Спортивному арбітражному суді. *Гілея : науковий вісник*. 2019. Вип. 148 (№ 9). С. 7–11.

9. Акуленко Т. М. Доцільність впровадження спецкурсу «Основи антидопінгового контролю у міжнародному спортивному праві» у системі вищої юридичної освіти України. *Організація навчального процесу для здобувачів юридичної освіти, інноваційні методи навчання у закладах вищої освіти України та ЄС* : науково-педагогічне стажування (Європейський університет Віадрина, м. Франкфурт-на-Одері, Федеративна Республіка Німеччина, 28 жовтня – 6 грудня 2019 р.). Франкфурт-на-Одері, 2019. С. 8–12.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	14
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В БОРОТЬБІ З ДОПІНГОМ	24
1.1. Поняття допінгу в міжнародному праві: генеза та сучасність.....	24
1.2. Розвиток міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з допінгом.....	37
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ДОПІНГОМ	56
2.1. Міжнародно-правові стандарти регулювання боротьби з допінгом на універсальному рівні.....	56
2.2. Міжнародно-правове регулювання боротьби з допінгом на регіональному рівні.....	76
2.3. Імплементация міжнародно-правових норм щодо боротьби з допінгом ..	88
РОЗДІЛ 3. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ БОРОТЬБИ З ДОПІНГОМ	107
3.1. Співробітництво у боротьбі з допінгом у рамках міжнародних міжурядових організацій	107
3.2. Діяльність міжнародних неурядових організацій у сфері боротьби з допінгом	123
3.3. Вирішення спорів, пов'язаних із допінгом, у Спортивному арбітражному суді	144
ВИСНОВКИ.....	160
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	170
ДОДАТКИ.....	193

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АСАДА – Австралійське спортивне антидопінгове агентство / Australian Sports Anti-Doping Authority (ASADA)
- БАКС – Бельгійський арбітражний суд із питань спорту / Belgian Arbitration Court for Sport (BAS)
- ВАДА – Всесвітнє антидопінгове агентство / World Anti-Doping Agency (WADA);
- ВАДК, Кодекс – Всесвітній антидопінговий кодекс
- ОКОІ – Організаційні комітети Олімпійських ігор
- ІЛАК – Міжнародна кооперація з акредитації лабораторій / International Laboratory Accreditation Cooperation (ILAC)
- іНАДО – Інститут національних антидопінгових організацій / Institute of National Anti-Doping Organisations (iNADO)
- ІСО/МЕК – Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій / General requirements for the competence of testing and calibration laboratories (ISO/IEC)
- ЛАКС – Люксембурзький арбітражний суд з питань спорту / Luxembourg Court of Arbitration for Sport (LAS)
- МІНЕПС – Конференція міністрів і старших посадових осіб, відповідальних за спорт і фізичне виховання ЮНЕСКО / The International Conference of Ministers and Senior Officials Responsible for Physical Education and Sport (MINEPS)
- МЛС – професійна футбольна ліга, вищий дивізіон системи футбольних ліг в США і Канаді / Major League Soccer (MLS)
- ММКГАДС – Міжнародна міжурядова консультативна антидопінгова група в спорті / The International Intergovernmental Consultative Group on Anti-Doping in Sport (ICGADS)
- МОК – Міжнародний Олімпійський Комітет / International Olympic Committee (IOC)

МПК – Міжнародний паралімпійський комітет / International Paralympic Committee (IPC)

МСФ – Міжнародна спортивна федерація

НАДЛ – Національна антидопінгова лабораторія

НАДО – Національна антидопінгова організація

НАДЦ – Національний антидопінговий центр

НОК – Національний олімпійський комітет

НХЛ – Національна хокейна ліга / National Hockey League (NHL)

РАДО – Регіональна антидопінгова організація

РУСАДА – Російське антидопінгове агентство / Russian Anti-Doping Agency (RUSADA)

САС – Спортивний арбітражний суд / Court of Arbitration for Sport (CAS)

СІЄПС – Міжнародна Рада фізичного виховання й спорту ЮНЕСКО / International Council for Physical Education and Sports (CIEPS)

Стандарт – Міжнародний стандарт щодо тестувань і розслідувань Всесвітнього антидопінгового агентства

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Світовий спортивний рух є невід’ємною частиною сучасних міжнародних відносин і впливовою сферою національних інтересів. Ці обставини призвели до необхідності міжнародно-правового регулювання міжнародної спортивної діяльності в окремих сферах, серед яких важливу роль посідає боротьба з допінгом.

Протягом XX століття поступово змінювалося ставлення до допінгу в спорті: від допустимого – до забороненого, від заборони правилами окремих міжнародних спортивних організацій – до заборони нормами міжнародного права та внутрішньодержавного законодавства. На початку XXI століття ця проблема набуває все більш чітко вираженого політичного та правового характеру як на національному, так і на міжнародному рівні.

У другій половині XX століття набуває конкретного змісту та значення міжнародно-правове співробітництво держав щодо боротьби з допінгом у спорті у формі спеціальних міжнародних договорів та компетенції міжнародних міжурядових організацій. Міжнародна нормативна антидопінгова система носить складний, різноформатний і динамічний характер, включаючи як міжнародні договори (Конвенцію Ради Європи проти застосування допінгу 1989 року, Міжнародну конвенцію ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року, джерела міжнародного м’якого права, серед яких Копенгагенська декларація 2003 року про боротьбу з допінгом у спорті, Лозаннська декларація про допінг у спорті 1999 року), так і правила міжнародних спортивних організацій та акти, що мають змішану правову природу, яким є Всесвітній антидопінговий кодекс. Складність, різноманітність, взаємозв’язок цих джерел, а також стрімкий розвиток антидопінгової нормотворчості, обумовлюють теоретичний і практичний інтерес до дослідження міжнародно-правового регулювання боротьби з допінгом у спорті.

Не менш складною та динамічною є антидопінгова інституційна система. Серед міжнародних міжурядових організацій найбільшу увагу боротьбі з допінгом у спорті приділяє ООН та ЮНЕСКО. Розвиток міжнародного антидопінгового співробітництва призвів до створення спеціалізованого Всесвітнього антидопінгового агентства, завдяки зусиллям якого було запроваджено систему глобального антидопінгового контролю, що включає як міжнародні, так і внутрішньодержавні компоненти.

Але незважаючи на прогресивний розвиток міжнародно-правового співробітництва щодо боротьби з допінгом у спорті, проблема допінгу досі не є вирішеною. Причинами цьому є: висока зацікавленість спортсменів і держав у вищих спортивних досягненнях; випереджаючий випуск заборонених препаратів; недоліки міжнародного антидопінгового врегулювання; неузгодженість дій міжнародного співтовариства щодо боротьби з допінгом в спорті. Ці обставини, а також необхідність забезпечення активної участі українських спортсменів у міжнародних спортивних змаганнях з дотриманням антидопінгових стандартів, необхідність неухильного виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань у сфері боротьби з допінгом у спорті, а також проблема імплементації антидопінгових міжнародно-правових норм обумовлюють актуальність вибраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках планових наукових досліджень кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», у межах теми «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) на 2016–2020 рр.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розкриття сутності, особливостей і тенденцій міжнародно-правового співробітництва щодо боротьби з допінгом у спорті.

Досягнення поставленої мети здійснено через комплексне вирішення

таких основних завдань:

- визначити поняття допінгу в доктрині та практиці міжнародного права;
- охарактеризувати еволюцію міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з допінгом у спорті;
- розкрити міжнародно-правові стандарти регулювання боротьби з допінгом у спорті на універсальному рівні;
- висвітлити міжнародно-правове регулювання боротьби з допінгом у спорті на регіональному рівні;
- розкрити форми та засоби імплементації міжнародно-правових норм щодо боротьби з допінгом у спорті;
- охарактеризувати компетенцію міжнародних міжурядових організацій у сфері боротьби з допінгом у спорті;
- розглянути діяльність міжнародних неурядових організацій у сфері боротьби з допінгом у спорті;
- висвітлити особливості вирішення спорів, пов'язаних із допінгом, у Спортивному арбітражному суді.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини, які виникають в процесі міжнародно-правового співробітництва у сфері спорту.

Предметом дослідження є міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з допінгом у спорті.

Методи дослідження. Наукову обґрунтованість сформульованих висновків визначено сукупністю методів наукового пізнання. Методологічну основу дисертаційного дослідження склали філософські, загальнонаукові методи пізнання, а також спеціальні методи правової науки. В процесі дослідження широко використано діалектичний метод пізнання, що зокрема дало змогу розглянути сутність міжнародно-правового співробітництва у сфері боротьби з допінгом у взаємозв'язку нормативно-правового, інституційного та організаційного забезпечення такого співробітництва (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1). За допомогою історичного методу було

досліджено генезу міжнародно-правового регулювання боротьби з допінгом, еволюцію підходів щодо заборони вживання допінгу, розглянуто історичні етапи становлення міжнародних стандартів спортивних змагань, становлення та розвитку міжнародної інституціональної системи у боротьбі з допінгом (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.2). Серед загальнонаукових методів пізнання важливе значення мало використання формально-логічних методів і прийомів обробки інформації: аналізу, синтезу, аналогії, індукції, дедукції, екстраполяції, моделювання й абстрагування. Їх використання під час дослідження теоретико-правових засад дослідження проблем боротьби з допінгом дало змогу встановити нормативний зміст поняття та види допінгу в практиці міжнародного права, визначити рівень розвитку наукових досліджень у сфері міжнародно-правового регулювання боротьби з допінгом, з'ясувати сутність міжнародно-правового антидопінгового співробітництва (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2). Використання формально-юридичного методу дало змогу проаналізувати міжнародно-правові акти, що регулюють питання антидопінгового контролю, визначають санкції за порушення антидопінгових норм, а також регулюють процесуальні аспекти вирішення спорів щодо вживання допінгу в Спортивному арбітражному суді (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.2, 3.3). За допомогою системно-структурного методу розглянуто інституційні механізми боротьби з допінгом та антидопінгового контролю (розділ 3.2, 3.3). Метод прогнозування дав можливість дослідити перспективи подальшого розвитку міжнародно-правового співробітництва у сфері боротьби з допінгом (підрозділи 2.2, 2.3, 3.2, 3.3).

Теоретичною основою роботи стали праці як юристів-міжнародників, так і напрацювання фахівців інших галузевих наук, серед яких: С.С. Андрейченко, С. В. Алексєєв, В. Б. Барабанова, С.Д. Білоцький, А.Ю. Бордюгова, В.Г. Буткевич, О.В. Буткевич, М.Д. Василенко, С. Витеріл, А. Донаті, П. Дімео, О.В. Ізмайлова, О.В. Задорожній, Л.І. Захарова, Л. Касини, С.О. Корж, Т.Р. Короткий, Ф. Латті, О.А. Литинська, Дж. Нафзігер, А.М. Опришко, Л. Паолі, В.М. Платонов, І.Р. Процик, В.М. Репецький,

В.М. Сергієв, В.М. Сергієнко, А. Соса, Ф.П. Суслов, Л.Д. Тимченко, Т.М. Хант, Дж. Хілл, Н.В. Хендель, Р.В. Чередник, В.В. Чубаров та інші.

Нормативною та емпіричною основою дисертації є міжнародні договори та акти міжнародного м'якого права, що регулюють боротьбу з допінгом у спорті, а також внутрішньодержавне антидопінгове законодавство і рішення Спортивного арбітражного суду.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що ця робота є першим в українській науці міжнародного права комплексним дослідженням міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з допінгом у спорті.

Новизну конкретизовано в таких основних положеннях:

уперше:

- визначено зміст, форми та особливості міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з допінгом у спорті, яка є спільною діяльністю держав, міжнародних міжурядових організацій та інших акторів, спрямованою на припинення використання допінгу під час спортивних змагань шляхом створення антидопінгових міжнародно-правових режимів та інституційних механізмів;

- запропонована періодизація еволюції міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з допінгом у спорті: етап виникнення морально-етичних передумов міжнародного спортивного руху взагалі, які вплинули в подальшому на заборону допінгу; етап інституалізації міжнародного спортивного руху та становлення міжнародно-правового співробітництва держав у сфері спорту, формування на міжнародному рівні перших нормативних приписів щодо боротьби з допінгом у спорті; етап поступової делегітимізації використання допінгу, його нормативного закріплення у нормах міжнародного м'якого права, поширення міжнародних стандартів щодо заборони допінгу, початок інституалізації антидопінгового співробітництва; етап формування на регіональному та універсальному рівнях міжнародно-правового імперативу щодо заборони використання

допінгу, становлення інституційної системи міжнародно-правового співробітництва щодо боротьби з допінгом; етап завершення формування універсальної системи для боротьби з допінгом у спорті;

- визначено природу, особливості та зміст міжнародних антидопінгових стандартів, які носять системний і внутрішньо узгоджений характер, та включають міжнародно-правові норми, норми міжнародного м'якого права та стандарти міжнародних спортивних організацій;

- обґрунтовано наявність єдиної глобальної антидопінгової інституціональної системи, легітимність та ефективність якої забезпечується співпрацею міжнародних міжурядових організацій, що мають відповідну компетенцію (ООН, ЮНЕСКО) зі спеціалізованими міжнародними неурядовими антидопінговими організаціями (ВАДА) та національними антидопінговими організаціями;

удосконалено:

- доктринальне розуміння поняття «допінг», під яким слід розуміти заборонені фармакологічні речовини та методи, незатверджені речовини, а також офіційно зареєстровані засоби й методи, які призначаються та застосовуються легально при медичному лікуванні хвороб і травм, згідно зі списком Всесвітнього антидопінгового агентства, які вживаються спортсменами з метою посилення фізичної та психічної діяльності організму в змагальний і позазмагальний періоди;

- тези про наявність регіоналізму в сфері міжнародно-правового співробітництва по боротьбі з допінгом у спорті та підвищення ефективності антидопінгового співробітництва шляхом взаємодії універсального та регіонального рівнів;

- уявлення про зміст та форми взаємодії між універсальним та європейським рівнями щодо боротьби з допінгом у спорті;

- тезу про особливості правової природи та еволюцію антидопінгової компетенції міжнародних спортивних організацій та домінуюче положення

Всесвітнього антидопінгового агентства в міжнародно-правовому співробітництві по боротьбі з допінгом у спорті;

набули подальшого розвитку:

- характеристика змісту та особливостей антидопінгової компетенції міжнародних міжурядових і міжнародних неурядових організацій, визначено нормотворчу та імплементаційну ефективність кожної з них;
- уявлення про систему та практику вирішення спортивних спорів щодо застосування допінгу і роль Спортивного арбітражного суду в цій системі;
- характеристика організаційно-правової структури Всесвітнього антидопінгового агентства, його функцій та компетенції;
- пропозиції щодо приведення до відповідності міжнародно-правовим зобов'язанням України антидопінгового законодавства та системи і повноважень українських антидопінгових організацій.

Наукове й практичне значення одержаних результатів. Одержані в процесі дослідження результати можна використати в таких сферах: у науково-дослідній діяльності – як основу для подальшого дослідження міжнародно-правового співробітництва у сфері спорту; у правозастосовній – для подальшої імплементації міжнародно-правових норм у сфері боротьби з допінгом, удосконалення вітчизняного антидопінгового законодавства та практики його застосування в Україні; у навчальному процесі – для викладання курсів «Міжнародне публічне право», «Міжнародне спортивне право», «Спортивне право України»; під час підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних вказівок.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення дослідження викладено в наукових публікаціях автора, які доповідалися й обговорювалися на засіданні кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», а також були оприлюднені на: Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стан та перспективи розвитку юридичної науки»

(м. Дніпро, 6–7 вересня 2019 р.); науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (м. Ужгород, 13–14 вересня 2019 р.); науково-педагогічному стажуванні «Організація навчального процесу для здобувачів юридичної освіти, інноваційні методи навчання у закладах вищої освіти України та ЄС» (м. Франкфурт-на-Одері, ФРН, 28 жовтня – 6 грудня 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли відображення в п'яти статтях, із яких три опубліковано в наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, в одній статті в зарубіжному періодичному виданні та в одній статті, що входить до міжнародних наукометричних баз; у чотирьох тезах доповідей на наукових конференціях та одних тезах матеріалів зарубіжного науково-педагогічного стажування.

Структура роботи зумовлена метою, предметом і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які разом містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (233 найменування на 23 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 200 сторінки, із них основного тексту – 169 сторінок.

РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В БОРОТЬБІ З ДОПІНГОМ

1.1. Поняття допінгу в міжнародному праві: генеза та сучасність

Роль спорту в сучасному світі давно вже перестала бути індивідуальною справою окремої людини. Спорт сьогодні охоплює практично всі сфери життя суспільства XXI століття [1, с. 55]. Крім своїх природних функцій – оздоровчої, виховної, підготовчої, емоційно-видовищної, комунікаційної та змагальної, спорт виступає значним економічним, політичним, інтеграційним та іміджевим чинником на державному, міжнародному й глобальному рівнях.

Ефект соціального зближення, що викликають великі спортивні події, відомі кожному. Адже під час проведення світових спортивних змагань мільйони людей будь-яких національностей, рас, громадянства, фінансового стану та релігійних переконань об'єднуються задля сумісного проживання процесу цих змагань. Крім того, спорт може стати реальним соціальним ліфтом для осіб, які вирішують присвятити йому своє життя, та надає їм можливість значно підвищити свій соціальний статус, оскільки переможці великих спортивних змагань (Олімпійських ігор, Всесвітніх ігор, чемпіонатів світу та Європи тощо) стають достатньо заможними людьми, а також справжніми зірками, авторитетами та прикладами для молоді по всьому світу, людьми, з якими бажають співпрацювати рекламодавці, засоби масової інформації та навіть політики.

Також спортивна сфера виступає сьогодні надзвичайно важливою частиною економіки будь-якої держави, а інвестиції в спортивні події приносять значні дивіденди та надприбутки як своїм інвесторам, так і державам, що приймають і проводять такі заходи.

Спортивна сфера здійснює також значний вплив і на політичну реальність. Так, рівень розвитку спорту в державі виступає сьогодні певним «знаком якості» та одним із показників, за яким оцінюють рівень життя й

добробуту в цій країні. Крім того, спортивні перемоги в змаганнях для громадян країни-переможниці виступають підставою пишатися своєю вітчизною, а отже, є додатковим фактором, який єднає людей, підвищуючи рівень їхнього патріотизму, а через це забезпечує підтримку й лояльність населення до діючої політичної влади в країні.

Таким чином, сьогодні спортивні досягнення спортсменів приносять реальні економічні, внутрішньо- та зовнішньополітичні переваги їх державам, і, крім того, підвищують авторитет країни у світі, покращують її імідж, інвестиційну та політичну привабливість, а також рейтинг на міжнародній арені тощо. Спорт став реальним політичним важелем, який впливає на розвиток сучасного міжнародного правопорядку, та – через свою надзвичайну важливість – вимагає скоординованого міжнародно-правового співробітництва між державами в багатьох спортивних і навколо спортивних сферах, адже як влучно відзначає В. М. Репецький: «Сучасний розвиток міжнародних відносин немислимий без тісного співробітництва між державами» [100]. Висока ступінь комерціалізації спортивної сфери містить у собі багато позитивних моментів, як-от: стимулювання розвитку економік окремих країн; високий професіоналізм спортсменів, які мають можливість присвячувати певний період свого життя винятково заняттям спортом, не шукаючи додаткових джерел доходів для забезпечення власного існування; високий матеріально-технічний рівень проведення великих спортивних подій; створення престижних робочих місць у навколо спортивній сфері тощо. Однак та сама комерціалізація, надмірно підвищуючи рівень зацікавленості в кожного з учасників спортивних змагань винятково в перемозі, спричиняє також і цілу низку ускладнень, однією з найгостріших із яких є проблема допінгу в спорті.

Представлене дослідження присвячено міжнародно-правовому співробітництву в боротьбі з допінгом у спорті та передбачає передусім чіткого понятійного визначення, а саме: потребує відповіді на питання, що таке допінг.

До визначення поняття та видів допінгу в різних аспектах зверталися багато дослідників. Ми розглянемо деяких із них, чий погляд здається нам такими, що найбільш характерно представляють сучасний науковий дискурс у цій сфері. Так, зокрема, зупинимося на працях О. В. Ізмайлової, Ю. Є. Щербака, Ф. П. Суслова, Д. А. Тишлера, А. Соса (A. Sosa), О. В. Палькової, А. М. Опришко, В. В. Сараєва, В. Б. Барабанової, М. В. Глущенко [38], О. А. Литинської та деяких інших.

У 1964 році на науковому конгресі в Токіо було запропоновано визначення поняття допінгу з огляду на всі викладені дефініції та пропозиції, і наголошено, що навіть якщо виникає необхідність медичного втручання, яке несправедливо та штучно збільшує результативність спортсменів, які беруть участь у змаганнях, вважати його допінгом. Дотримуючись цих визначень держави та федерації почали формувати свої власні легальні визначення допінгу та правові заходи щодо антидопінгового співробітництва [195, с. 73].

О. В. Ізмайлова та Ю. Є. Щербак є представниками найбільш повсякденного трактування поняття «допінг», розуміючи під ним «...речовини, які тимчасово посилюють фізичну і психічну діяльність організму» [76, с. 6] – інакше кажучи, будь-які стимулятори.

А. Соса, розглядаючи питання вживання допінгу серед спортсменів, дає наступне визначення допінгу: «Це вживання за призначенням або використання здоровими особами будь-якої фізіологічної речовини з метою штучного та нечесного покращення спортивних досягнень у змаганнях» [204].

За Оксфордським тлумачним словником «допінг» – це препарат, який незаконно використовується для підвищення продуктивності в спортсменів і скакових коней [166].

Ф. П. Суслов, Д. А. Тишлер та А. М. Опришко, звертаючись до визначення терміну «допінг у спорті», також акцентують увагу на такій важливій його ознаці, як заборона на використання. Крім того, вони не

обмежуються у своєму розумінні допінгу лише речовинами, які мають потрапити до організму, а включають до цього поняття також методи та процедури. У результаті їх визначення допінгу включає «...заборонені фармакологічні препарати, методи та процедури, що використовуються з метою стимуляції фізичної та психічної працездатності й досягнення завдяки цьому високого спортивного результату» [107, с. 65; 134, с. 108].

На думку О. В. Пальнової, допінг – активна речовина, способи і методи штучного підвищення спортивної працездатності, які здійснюють побічні впливи на організм [87, с. 113]. Таким чином, увага вказаної дослідниці звертається, перш за все, на той негативний вплив, який допінг здійснює на здоров'я того, хто його використовує.

Н. С. Микитюк визначає допінг як «використання заборонених речовин, прекурсорів та їх аналогів, методів і механізмів штучного впливу на центральну нервову систему з метою короточасного стимулювання фізичних та психічних властивостей організму» [98, с. 423].

На думку В. В. Сараєва, до категорії допінгу можуть належати як офіційно зареєстровані засоби і методи, що призначаються й застосовуються легально при медичному лікуванні хвороб і травм, так і нелегальні, заборонені до застосування згідно з переліком ВАДА [120, с. 26-27].

Надзвичайно оригінальною представляється позиція В. Б. Барабанової, яка, розглядаючи допінг у спорті як соціальну проблему, розуміє під ним «...штучний вірус, який містить необхідний ген, яким можна заразити людину. В результаті чого підвищується кількість кисню в організмі та відповідно зростає витривалість людини» [15, с. 177]. Такий погляд не здається таким вже нереалістичним, з огляду на заяву в 2016 році медичного директора МОК Патріка Шмейха, який визнав, що незабаром можна очікувати винаходу препаратів, які, впливаючи безпосередньо на ДНК людини, дозволять їй дуже швидко нарощувати м'язову масу або ж збільшувати розмір червоних кров'яних тілець, від чого людина стане фантастично витривалою [75].

О. А. Литинська вивчала допінг у спорті в соціально-філософському аспекті. На думку автора, «...допінг – речовина, яку вживають в екстремальних ситуаціях, притаманних найбільш напруженим моментам людської діяльності» [92, с. 107.

Т. Р. Короткий та Н. В. Хендель дослідили як загальні питання змісту міжнародно-правових стандартів та механізмів боротьби з допінгом на універсальному та регіональному рівні, так й спеціальні питання взаємозв'язку права на здоров'я з правом на спорт та на розвиток фізичної культури у контексті антидопінгової боротьби [86].

Аналіз правових положень нормативно-правових актів зарубіжних держав, які зачіпають питання використання допінгу, показав, що деякі з них в якості допінгу розцінюють використання спортсменом забороненої речовини. О. С. Заболотна відзначила, що «...деякі держави визначають допінг не тільки як використання, а й як спробу вживання забороненого до застосування методу або речовини» [70]. Як влучно більш розгорнуто відзначає Н. В. Бордюгова, такі методи та речовини – потенційно небезпечні для здоров'я й заборонені для використання Антидопінговим кодексом і компетентними органами відповідних організацій [20, с. 292] (більш детально інституційно-правові механізми антидопінгової боротьби будуть розглянуті в третьому розділі дисертації).

З наведеного огляду очевидно, що визначення поняття допінгу не є стандартизованим та досі викликає певні утруднення, що здебільшого пояснюється безліччю різновидів допінгових препаратів, прийомів та методів. Крім того, розвиток фармакології веде до появи все нових і нових видів допінгу. Тож змушені констатувати, що теорією та практикою антидопінгової боротьби досі не сформульовано еталонного визначення цього явища, яке б дозволило охопити всі його численні прояви. Пам'ятаючи про цю теоретичну неузгодженість, звернемося до етимології цього поняття, а також до тих міжнародно-правових визначень, які існують в антидопінговій практиці на теперішній момент.

Зазначимо, що подолання допінгу є комплексною проблемою, яка має довгу історію розвитку та потребує врахування величезної кількості складових. Для кращого розуміння цього феномену в наступному підрозділі роботи проведено детальний історичний екскурс, де розглядаються основні етапи міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з допінгом у спорті, але зараз зазначимо тільки те, що допінг не є новітнім явищем, яке виникло лише з появою сучасних фармацевтичних препаратів.

Звертаючись до етимології, зазначимо, що саме слово «допінг» походить із Південної Африки, де з давніх часів воно означало наркотичний напій, який вживався під час проведення релігійних церемоній [36, с. 711]. Пізніше цей термін використовувався стосовно коней – ним називали збуджуючі засоби, що вводяться в організм коня перед скачками шляхом підшкірного впорскування або перорально [66]. І лише в 1865 році, під час змагань із плавання в Амстердамі, уперше слово «допінг» було застосовано щодо стимуляторів, яких вживали спортсмени [9, с. 621]. Також існує припущення, що термін «допінг» походить від голландського слова «doop» – густий соус, він увійшов в американський сленг для позначення речовини, яку використовували грабіжники при нападі – це була суміш тютюну з насінням дурману, який містить ряд тропанових алкалоїдів, у результаті чого в жертв виникала седація, галюцинації та замішання. До 1889 року термін «допінг» використовувався для визначення курильних сумішей типу опіуму, а протягом 1890-х років цей термін уже використовувався для позначення всіх одурманюючих наркотичних засобів [169, с. 5].

У 1965 році на Міжнародному конгресі спортивної медицини було затверджено визначення поняття «допінг»: «...прийом за призначенням або використання здоровими особами сторонніх для організму речовин, незалежно від способу їх вживання, або фізіологічних речовин в аномальній кількості й аномальними методами, виключно з метою штучного і несправедливого покращення досягнень у змаганнях. Різні методи психологічного впливу, направлені на підвищення спортивних результатів,

також необхідно вважати допінгом» [76, с. 16]. У 1967 році було утворено Медичну комісію Міжнародного Олімпійського Комітету (далі – медична комісія МОК) [82, с. 9], яка й надалі використовувала наведене вище поняття.

У 1989 році у Страсбурзі було підписано Антидопінгову конвенцію. Вона стала першою конвенцією у сфері боротьби з допінгом. У подальшому її було взято за основу Міжнародної конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті [151]. До Конвенції 1989 року приєдналося 187 держав. Стаття 2 Конвенції 1989 року визначає поняття «допінг у спорті» як призначення спортсменам чи спортсменкам або використання ними фармакологічних класів допінгових препаратів або допінгових методів (п. 1 а) ст. 1) [13]. Надалі, у Додатку 1 до Конвенції, міститься перелік заборонених класів препаратів і заборонених методів. Тобто, визначення допінгу у Конвенції має бланкетний характер і відсилає до додатку, який носить техніко-юридичний характер.

Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті 2005 р. визначає допінг у спорті як випадок порушення антидопінгового правила (п. 9 ст. 2). У п. 3 ст. 2 Конвенції 2005 року вказано, що «“Порушення антидопінгового правила” в спорті означає одне або декілька таких порушень...», та містить загальний і формальний перелік таких порушень (п. 3а) – 3h) ст. 2). Деталізація цих порушень пов’язана з визначенням «забороненої речовини або забороненого методу», які своєю чергою визначені п. 17, 18, 19 ст. 2 Конвенції 2005 р.: «“Заборонений список” означає список, внесений у Доповнення 1 до цієї Конвенції, в якому вказані заборонені речовини й заборонені методи» (п. 17 ст. 2); «“Заборонений метод” означає будь-який метод, зазначений як такий в Забороненому списку, який внесено в Доповнення 1 до цієї Конвенції» (п. 18 ст. 2); «“Заборонена речовина” означає будь-яку речовину, зазначену як таку у Забороненому списку, який внесено в Доповнення 1 до цієї Конвенції» (п. 19 ст. 2), з визначенням заборонених речовин та методів у Доповненні 1 до Конвенції 2005 року. Тобто, самостійне визначення допінгу у Конвенції

відсутнє та включає трирівневу структуру; має бланкетний характер; відсилає до доповнення до Конвенції 2005 р., яке має техніко-юридичний характер.

Третій міжнародний документ, що містить термін «допінг», це Всесвітній антидопінговий кодекс. Як зазначено у вступі до Всесвітнього антидопінгового кодексу, «...антидопінгові програми покликані зберегти те, що насправді є важливим і цінним для спорту, що часто називають “духом спорту” і що є суттю олімпійського руху» [34]. Іншими словами, антидопінгове співробітництво покликане забезпечити дотримання так званої *fair play* (чесної гри), терміну, який сьогодні є зрозумілим у всьому світі не тільки як спортивне, але й наукове та філософське поняття.

Проголошуючи прагнення до чесної гри, Всесвітній антидопінговий кодекс підкреслює необхідність дотримання духу спорту – прославлення людського духу, тіла й розуму. Визнаються такі основні цінності [34] духу спорту: етика, справедливість і чесність; здоров'я; високий рівень виступу; характер і освіта; задоволення і радість; колективізм; відданість і вірність зобов'язанням; повага до правил і законів; повага до себе та інших учасників змагань; мужність; спільність і солідарність. Цим основним цінностям і духу спорту докорінно суперечить використання допінгу.

Кодекс поєднує в собі боротьбу з допінгом на національному й міжнародному рівнях і має три рівня: перший рівень – Кодекс; другий рівень – міжнародні стандарти; третій рівень – моделі найкращих практик і керівництва [17, с. 37].

Згідно з Всесвітнім антидопінговим кодексом ВАДА (редакція 2015 р.), поняття «допінг» визначається як здійснення одного або декількох порушень антидопінгових правил, наведених у ст. 2.1–2.10 Кодексу [31]. Тобто, система визначення допінгу подібна Конвенції 2005 р. та включає три рівня: загальне визначення допінгу; посилення на перелік порушень антидопінгових правил та перелік заборонених речовин і заборонених методів.

Відповідно до положень Кодексу такі порушення антидопінгових правил можуть включати:

- наявність забороненої речовини, або її метаболітів, або маркерів у пробі, що була взята у спортсмена; використання або спробу використання спортсменом забороненої речовини або забороненого методу;
- відмову або ненадання проб без поважної причини після отримання офіційного повідомлення, або будь-яке інше ухилення від здачі проб;
- порушення існуючих вимог щодо доступності спортсмена для взяття в нього проб під час позазмагального періоду, у тому числі ненадання інформації про місцезнаходження спортсмена й пропуски тестів;
- фальсифікація або спроба фальсифікації в будь-якій складовій допінг-контролю;
- володіння забороненими речовинами й забороненими методами; поширення або спробу поширення забороненої субстанції або забороненого методу;
- призначення або спробу призначення спортсмену забороненого методу або забороненої речовини, допомогу, потурання, підбурювання, пособництво, приховування або будь-який інший вид співучасті.

Окрім отримання незаконної конкурентної переваги внаслідок вживання будь-якого з цих препаратів, що завдає шкоди спорту в цілому, спортсмен заподіює непоправну шкоду власному здоров'ю. Усі заборонені препарати перераховано в Списку заборонених препаратів, розробленому ВАДА, який щорічно оновлюється та доповнюється. Завдяки «Забороненому списку» міжнародне спортивне співтовариство завжди може отримати оперативну інформацію щодо того, які саме речовини й методи є забороненими для вживання та визнаються допінгом. На теперішній час до заборонених препаратів віднесені наступні групи речовин [223]:

- пептидні гормони: аритропоетин – гормон, що підвищує витривалість за рахунок поліпшення доставки кисню до м'язів; гормон росту – гормон, що викликає зростання м'язів, зменшення жирового прошарку, прискорення

загоєння ран і зміцнення імунітету; інсулін – гормон, що забезпечує анаболічний і антикатаболічний ефекти;

- анаболічні стероїди: синтетичні похідні чоловічого статевого гормону тестостерону, які забезпечують ріст м'язової маси, збільшення силових показників, витривалості, продуктивності, зміцнення кісткової тканини, зменшення жирових запасів;

- стимулятори для підвищення працездатності організму;

- анальгетики: підвищують больовий поріг і дозволяють не приймати отримані травми до уваги;

- діуретики: для швидкого зменшення ваги за рахунок втрати рідини, що також дозволяє знижувати концентрацію інших заборонених препаратів у сечі;

- бета-блокатори: для зниження частоти серцевих скорочень, заспокоєння, зменшення тремору.

Варто враховувати, що заборона на використання певних субстанцій та методів є постійною або тільки в змагальний період. Постійна заборона означає неможливість їх використання протягом усього року, включаючи період тренувань і змагань. Наприклад, анаболічні стероїди, які використовуються в процесі тренувань можуть мати тривалий результат поліпшення спортивного результату або маскують агенти, які використовуються, щоб приховати факт використання допінгу. Крім того, заборонені круглий рік такі методи, як переливання крові або маніпуляції, внутрішньовенні ін'єкції в певних ситуаціях.

Субстанції та методи, які заборонені тільки в змагальний період можна використовувати поза змаганнями, якщо тільки залишки певної субстанції не будуть виявлені в організмі спортсмена під час проходження тестування перед змаганням (наприклад, стимулятори, марихуана, наркотики й глюкокортикоїди). Але, якщо в змагальній допінг-пробі спортсмена буде виявлена субстанція, яку він приймав поза змаганнями (і вживання якої не є

забороненою в той період), спортсмена все одно буде звинувачено в порушенні антидопінгових правил [127].

Зауважимо, що для певних видів спорту характерними є різні види допінгових препаратів. Вибір препаратів тут залежить від тих якостей, яких потребують спортсмени для досягнення перемоги [74]. Відповідно до основних груп видів спорту ми можемо виділити ті види допінгу, що найчастіше використовуються в кожному з цих спортивних напрямів:

1. Циклічні види спорту з переважним проявом витривалості (біг, лижні гонки, плавання, усі види греблі, ковзанярський спорт, велосипедний спорт тощо). Такі види спорту характеризуються циклічним та дуже інтенсивним повторенням одного й того самого руху, що потребує використання великої кількості енергії. Ці види спорту вимагають підтримки дуже високого рівня метаболізму та найбільшою популярністю тут користуються: анаболічні стероїди, соматотропін, гонадотропін, кров'яний допінг (переливання крові), психостимулятори тощо. Особливий розвиток в останні роки в цих видах спорту отримали модулятори метаболізму, тобто препарати, які підвищують витривалість спортсменів, їх здатність до відновлення після виступів на змаганнях й активізують центральну нервову систему. Найбільш відомим модулятором метаболізму є мельдоній.

2. Швидко-силові види спорту, головною характеристикою яких є прояв вибухової, короткої за часом, але надзвичайно інтенсивної фізичної діяльності (усі види спринтерських забігів, важка атлетика тощо). Ці види спорту вимагають більш високий відсоток швидких м'язових волокон, порівняно з циклічними видами спорту. Найбільш поширені тут: амфетаміни, діуретики, а також анаболічні стероїди, соматотропін, гонадотропін та інші.

3. Єдиноборства, які представляють собою такі види спортивної діяльності, як усі види боротьби, бокс, східні єдиноборства та інші подібного роду змагання. Характерною рисою витрати енергії при всіх видах єдиноборства є непостійний рівень фізичних навантажень, що залежить від конкретних умов боротьби та коливаються від незначних до навантажень

дуже високої інтенсивності. Крім того, ці види спорту здебільшого досить травматичні, що може бути причиною порушень мікроциркуляції й обмінних процесів у мозку, що потребує в якості протекторів використовувати препарати ноотропної дії. Найчастіше в таких видах спорту використовуються: наркотичні анальгетики, марихуана та алкоголь.

4. Ігрові види спорту (футбол, баскетбол, регбі, бейсбол, хокей, гольф тощо) характеризуються постійною зміною періодів інтенсивного м'язового навантаження та відпочинку, коли спортсмени не приймають безпосередньої участі в ігрових епізодах. Велике значення мають координація рухів, психічна стійкість, пришвидшення процесів відновлення та компенсації енергії, а також поліпшення обмінних процесів у мозку. Тож найбільшою популярністю тут користуються: алкоголь, кокаїн, героїн, амфетаміни, марихуана.

5. Важкокоординаційні види спорту, що базуються на найтонших елементах руху, а також потребують відмінної витримки, уваги та координації всього тіла (фігурне катання, гімнастика, стрибки у воду, стрільба). Фізичні навантаження тут можуть варіюватися в широких межах від величезної вибухової сили, що необхідні для складних стрибків, до концентрація уваги й зменшення тремору для виконання інших елементів програми. Найчастіше тут використовуються: алкоголь, наркотичні анальгетики, транквілізатори та бета блокатори.

6. Складно технічні види спорту, що пов'язані із застосуванням складних технічних засобів (автогонки, бобслей, парашутний спорт, вітрильний спорт та багато інших); тут традиційно менше фіксується використання допінгу, порівняно з іншими видами спорту. Ці види спорту, як правило, не потребують дуже значних фізичних навантажень, але характеризуються значним нервовим напруженням, що знаходиться на межі людських можливостей; тож порушення допінгових правил у цих видах спорту може бути здійснено з метою підвищення психічної стійкості спортсменів: бета-блокатори, стимулятори, діуретики.

Однією з основних причин широкого поширення допінгу в сучасному спорті є впевненість, яка існує в багатьох тренерів і спортсменів відносно того, що без застосування заборонених речовин і методів неможливо досягнути високих спортивних результатів у професійному спорті.

Наприклад, неодноразова олімпійська чемпіонка з лижних гонок і з біатлону Анфіса Резцова відверто зізнавалася: «...якщо хочеш чогось досягти, без допінгу нікуди» [39, с. 4].

Таку саме думку висловлював і відомий американський велогонщик Ленс Армстронг, який за період з 1999 по 2005 рр. сім разів фінішував першим у загальному заліку «Тур де Франс», у 2012 році його дискваліфіковано і позбавлено всіх спортивних титулів. Він стверджував, що неможливо перемогти на «Тур де Франс» без застосування допінгу [14]. На такі зізнання офіційно вирішуються одиниці, насамперед ті, хто вже закінчив свою професійну кар'єру, або ті, кого було викрито в застосуванні заборонених препаратів і методів.

У 2010 році Міжнародна федерація лижних видів спорту (FIS) оштрафувала Федерацію лижних гонок Росії (ФЛГР) на 178 тисяч швейцарських франків (127 тисяч євро) за велику кількість допінг-скандалів, пов'язаних із російськими лижниками. FIS вимагала звільнення тренерів і медиків, які працювали з Євгеном Дементьєвим, Наталією Матвеєвою та Ніною Рісіною [139].

Таким чином, визначення поняття допінгу в міжнародно-правових актах має трирівневу структуру – загальне визначення допінгу, посилення на перелік порушень антидопінгових правил та перелік заборонених речовин і заборонених методів; має бланкетний характер; має змішаний нормативно-правовий та техніко-юридичний характер.

Проаналізувавши наведені вище визначення та позиції науковців, пропонуємо більш широке та повне визначення поняття «допінгу»: це заборонені фармакологічні речовини, методи та процедури, незатверджені речовини (наприклад, ліки, що перебувають на стадії доклінічних або

клінічних випробувань, або ліки, які не мають ліцензії), а також офіційно зареєстровані засоби й методи, які призначаються й застосовуються легально при медичному лікуванні хвороб і травм, згідно зі списком Всесвітнього антидопінгового агентства, які вживаються спортсменами з метою посилення фізичної та психічної діяльності організму в змагальний та позазмагальний періоди.

Тож проблема допінгу в спорті є надзвичайно складною та багато в чому викликана тим, що отримання перемоги на спортивних змаганнях, навіть за допомогою допінгу, є настільки привабливою для спортсменів та їх оточення, що вони готові не зважати на ту непоправну шкоду, яку допінг завдає як спорту взагалі, так і здоров'ю спортсменів зокрема. Така проблема є системною і не може бути подолана на рівні окремих спортивних федерацій або країн. Для свого вирішення вона потребує максимального залучення злагоджених зусиль усього міжнародного співтовариства. Історію розвитку такого міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з допінгом ми розглянемо в наступному підрозділі дисертації.

1.2. Розвиток міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з допінгом

Вже наприкінці XIX ст. в науці міжнародного права висловлювалися про необхідність та обов'язок держав співпрацювати [24, с. 239]. Сучасний спортивний рух представляє собою складне багатогранне явище, що включає в себе цілий комплекс відносин, які потребують пильної уваги та детального врегулювання передусім за допомогою міжнародно-правових норм. Очевидно, що зростання значення спортивної сфери у світі закономірно тягне за собою підвищення уваги до міжнародно-правового співробітництва з питань запобігання реальним та потенційним порушенням у цій сфері, чи не основним із яких є використання допінгу в спорті. Оскільки антидопінгова протидія не може бути ефективною лише на національному рівні або на рівні окремих спортивних федерацій, то вона має здійснюватися та

координуватися на найвищому міжнародному рівні, так як потребує злагодженої міжнародної взаємодії, співробітництва й належного міжнародно-правового врегулювання. Адже, «співробітництво держав повинно бути рівноправним, справедливим, без тиску і втручання у внутрішні справи. Вигода від співробітництва повинна бути не тільки взаємною, а і для блага інших держав, світового співтовариства» [24, с. 241].

На сьогодні питанням спільної міжнародно-правової протидії використанню допінгу в спорті присвячена значна кількість міжнародно-правових актів, а також низка наукових публікацій, що свідчить про посилення уваги до проблеми використання допінгу в сучасному спорті. Ця проблема викликана прагненням будь-якою ціною досягнути призових місць у змаганнях з боку спортсменів, тренерів, спортивних організацій та урядів держав [28]; таке прагнення полягає в особистій та фінансовій зацікавленості спортсменів, тренерів, керівництва країн, представників фармакологічного бізнесу, а також широкого кола інших осіб у подальшому розвитку та удосконаленні допінгових стратегій; погана поінформованість спортсменів про шкідливий вплив заборонених препаратів та методів на їх організм, а також про конкретні наслідки такої дії [83], що пов'язано, зокрема, із недостатнім проведенням планомірної роботи з боку антидопінгових організацій із роз'яснення руйнівного впливу фармакологічних засобів на здоров'я спортсменів [101, с. 107]; недостатня професійна компетентність тренерів та їх невідповідність до цілеспрямованої виховної діяльності в антидопінговому аспекті; системні проблеми імплементації міжнародних антидопінгових норм у національне законодавство держав; неузгодженість дій організацій, які покликані провадити антидопінгові заходи, тощо.

Огляд наукових досліджень сфери міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з допінгом через свою комплексну природу характеризується певними складнощами. Дуже часто дослідники розглядають антидопінгову боротьбу лише під одним із багатьох можливих кутів: через призму міжнародного права – Х. Г. Хілперт (H. Hilpert), Л.

Касини (L. Casini); через спортивне право – С. М. Стороженко, І. Р. Процик [117], В. Н. Платонов, А. Ю. Бордюгова [18; 19; 20], Ф. Латти (F. Latty), Т. Шульц, М. А. Тіхонова, Р. В. Чередник [142]; з боку прав людини – Дж. Соек (J. Soek); у контексті права Європейського союзу – Дж. Корнбек (J. Kornbek), С. Витеріл (S. Witeril) [221]; через суто медико-фармакологічні проблеми використання та виявлення допінгових препаратів – Р. Сікман (R. Sicman), І. М. Башкін тощо. Частково механізми міжнародного співробітництва щодо антидопінгової діяльності розглядаються в рамках вивчення міжнародного спортивного права, яке об'єднує норми міжнародного публічного та приватного права, а також внутрішнє право міжнародних організацій Олімпійського руху, у межах чого роблять спроби довести існування такої самостійної комплексної галузі права науковці С. В. Алексєєв та Л. І. Захарова. Але загалом ми можемо констатувати, що, не дивлячись на значну цікавість наукового середовища до вивчення проблематики правового врегулювання міжнародного співробітництва щодо антидопінгової діяльності, до теперішнього часу все ще відчувається дефіцит комплексних наукових розвідок у цій сфері та існує нагальна потреба в подальших ґрунтовних напрацюваннях, які змогли б об'єднати всі наявні знання щодо неї в єдиному цілісному дослідженні.

Ґрунтовне та всебічне вивчення сучасного стану міжнародно-правового співробітництва у сфері антидопінгової діяльності є фактично неможливим без висвітлення історії становлення та розвитку правовідносин у цій сфері, основних етапів та закономірностей виникнення міжнародно-правової взаємодії з метою протидії застосуванню використанню допінгу в спорті. Виявлення чинників, які обумовили виникнення антидопінгових міжнародно-правових відносин, дозволить нам у подальшому перейти до характеристики сучасного стану міжнародного співробітництва в цій сфері, провести аналіз стану його міжнародно-правового, регіонального та національного врегулювання, а також окреслити перспективні напрями для їх подальшого розвитку.

Ми можемо виділити наступні етапи розвитку міжнародно-правового співробітництва щодо антидопінгової діяльності [4].

На першому етапі мало місце зародження світового спортивного руху, виникнення та розповсюдження етичних принципів спортивних змагань. Він охоплює період із моменту зародження античних Олімпійських ігор до кінця XIX століття, коли почалося відродження олімпійських традицій уже в Новому часі та став можливим початок створення перших міжнародних спортивних організацій [76, с. 34]. При цьому історія допінгу розвивається паралельно з історією спорту. Стародавні Олімпійські ігри в Греції були наскрізь просякнуті допінгом. Найбільш підготовлені представники нації нарікалися спортсменами або атлетами (що було дуже почесним), їх тримали на спеціальних дістах і проводили певні процедури, які вважалися корисними. Достеменно відомо, що спортсмени застосовували стимулюючі зілля з сирих грибів задля покращення своїх спортивних досягнень [37]. Підкреслимо, що найдавніші правила Олімпіади зовсім не забороняли прийом стимуляторів – головним порушенням тоді вважалася попередня змова щодо результатів змагання, а також умисне піддавання супернику. У Стародавньому Римі, де спортивні змагання також були невід'ємною частиною національної культури, допінг теж широко використовувався: спортсмени пили спеціальні трав'яні настої для зміцнення фізичної сили. Існують відомості про вживання допінгу й у скандинавській міфології, де йдеться, що берсеркери могли пити суміш під назвою бутотени (butotens) з метою збільшення їх фізичної сили й ризику божевілля [185]. Німецький місіонер і лікар Альберт Швейцер писав про мешканців африканського Габону на початку XIX ст.: «Народ може, з'ївши певні листя або коріння, трудитися енергійно весь день, не відчуваючи голоду, спраги або втоми, і весь час відчувати почуття щастя і веселощів» [202].

Очевидно, що в цей час не було й не могло бути будь-якого правового регулювання ані антидопінгової діяльності, ані міжнародного спортивного руху в цілому, однак саме на цьому етапі виникає принципове розуміння

«духу спорту», основні засади спортивної та неспортивної поведінки, а також уявлення про основні цінності спорту. Можемо також констатувати, що в цей період відбувається і поступове зростання ролі спортивної сфери у світі – спорт починає закріплюватися на міжнародній арені, де закладаються основні засади його подальшого існування та розвитку. Цей етап варто позначити як етап виникнення цінностей спорту, загальних засад спортивної/неспортивної поведінки, які стали основою етичних спортивних принципів і морально-етичною передумовою заборони допінгу у спорті.

Період з кінця XIX століття й до середини XX ст. – час інтенсивного розвитку міжнародного спортивного руху та його інституалізації, початок його міжнародно-правової регламентації. У цей період виникають перші спортивні організації, до числа яких можна віднести: Міжнародну федерацію гімнастики (1881), Міжнародну федерацію веслових товариств (1892), Міжнародну федерацію боулінгу (1895), Міжнародну федерацію велосипедистів (1900) та інші [65, с. 35]. Також саме тоді було створено міжнародну організацію з відродження Олімпійських ігор і пропагування олімпійського руху, яка відома нам зараз як Міжнародний олімпійський комітет (23 червня 1894 року). У цей час формується система централізованого керування відповідними видами спорту, починає складатися єдина спортивна ідеологія, виникають та уніфікуються системи змагань і оцінювання досягнень спортсменів за певними видами спорту. Тож цей період стає часом інтенсивного розвитку спорту та міжнародного спортивного руху вже в сучасному розумінні цих понять, а також створює міжнародну структуру спортивних організацій, яка потребує необхідність створення відповідної правової бази, яка б регулювала її діяльність [190].

На жаль, цей період стає насправді «золотою ерою» допінгу, оскільки стрімкий розвиток міжнародної спортивної діяльності супроводжувався майже відкритим і практично нічим не обмеженим застосуванням насамперед різноманітних стимуляторів спортсменами під час їх участі в змаганнях. Показовим прикладом є шестиденні велогонки, які проводилися в

Америці наприкінці XIX ст. Чим більше глядачів було присутніми на цих змаганнях, тим більшим був призовий фонд і тим більшим був стимул для гонщиків, щоб не спати якомога довше й відповідно їздити на найбільшу відстань. Їх виснаження переборювалося зазвичай нітрогліцерином – препаратом, що використовувався для стимуляції серця після серцевого нападу й поліпшував дихання гонщиків. Велогонщики на тлі втоми й застосування наркотичних засобів страждали від галюцинацій. Американський чемпіон Маршалл «Майор» Тейлор відмовився продовжувати гонку в Нью-Йорку, пояснивши: «Я не можу продовжувати безпечно заїзд, тому що мене переслідує людина з ножом у руці» [222].

Така ж ситуація існувала й за межами велосипедних гонок. Наприклад, відомий факт, що Томас Хікс – американець, який народився в Англії 7 січня 1875 р., виграв олімпійський марафон у 1904 р., де в якості допінгу було використано стрихнін. Прийом даного препарату викликав значне погіршення здоров'я атлета, тож після фінішу Т. Хікс кілька днів знаходився на межі життя і смерті, а одужавши, вирішив ніколи більше не брати участь у змаганнях із легкої атлетики [123].

Таке відкрите використання допінгових препаратів стало можливим через практичну відсутність будь-яких заборон та правового регулювання цієї сфери, а також завдяки тому, що спортивному та світовому співтовариству шкода для здоров'я від використання стимулюючих препаратів не була ще очевидною. Саме до цього історичного етапу належить перший задокументований (але фактично далеко не перший) випадок загибелі спортсмена через використання допінгу: у 1896 році помер англійський велогонщик Артур Лінтон (Arthur Linton) [136], який брав участь у 600-кілометровому велозмаганні у Франції.

Більшість міжнародних спортивних організацій того часу воліли не помічати цього «темного боку» спортивних змагань і вважали за найкраще не порушувати проблему допінгу офіційно. Першою міжнародною спортивною федерацією, яка порушила цю «змову мовчання», була Міжнародна

Федерація легкої атлетики, яка в 1928 році включила до своїх правил наступний пункт [22]: «Допінгом є використання будь-якого стимулятора, який не є звичайним засобом для поліпшення показників у легкоатлетичних змаганнях вище середнього. Будь-яку людину, яка свідомо приймає або допомагає приймати вищезазначені препарати, буде виключено з будь-якого змагання, на яке поширюються ці правила, або відсторонено від подальшої участі в змаганнях легкоатлетів-любителів, що проводяться під юрисдикцією даної федерації» [153]. Незважаючи на надто розмите визначення допінгу, яке існувало в цій забороні, саме воно стало першою ланкою антидопінгової боротьби за допомогою правових методів і передвісником ери боротьби з допінгом на міжнародному рівні.

Важливо згадати, що значним поштовхом до розвитку допінгу в цей період стало відкриття в 1929 році фармакологічних властивостей амфетамінів та їх стимулюючої дії, а в 1935 році відбувся винахід ін'єкційного тестостерону, який спочатку був використаний для підвищення агресивності в нацистських солдат, а пізніше німецькі атлети використовували його в 1936 році на Берлінській Олімпіаді [95].

Третім етапом розвитку міжнародно-правового співробітництва в антидопінговій сфері ми можемо назвати період з середини ХХ ст. до кінця 80-х р. ХХ ст. Варто зауважити, що час формування біполярного світу характеризується активним використанням допінгових препаратів через надмірну політизацію спортивної сфери, що закономірно загострює проблеми допінгу в спортивних змаганнях. У цей період спортивні перемоги сприймаються країнами-конкурентами не як особистісне досягнення окремого спортсмена, а ймовірніше як свідчення переваг одного політичного ладу над іншим. Так, «батько анаболічних стероїдів» у США – Джон Зіглер, лікар збірної США з важкої атлетики, під час свого спілкування з лікарями збірної Радянського Союзу в 50-х роках ХХ століття дізнався, що успіх радянської команди з важкої атлетики полягає у використанні допінгу [91]. Вирішивши, що американським спортсменам також необхідна хімічна

допомога, щоб залишатися конкурентоспроможними, Джон Уеслі Зіглер спільно з фармацевтичною компанією CIBA розробив оральний анаболічний стероїд (метандростенолона) [91].

Очевидно, що така фармацевтична ескалація не могла тривати вічно, і спортивні організації, держави й міжнародне співтовариство були змушені перестати ігнорувати проблему широкого використання допінгу в спорті. Це відбулося через цілу низку допінгових скандалів (найбільш гучні серед яких були пов'язані з подальшими випадками смертей спортсменів, що використовували допінг). Так, у 1960 році на XVII Літніх Олімпійських Іграх у Римі під час змагань помер 23-річний датський велогонщик Кнуд Енемарк Йенсен, у крові якого було знайдено амфетаміни, що й стало причиною його загибелі. Того ж року також через прийом амфетамінів загинув велосипедист Дік Ховард [1, с. 53]. Після цих трагічних подій на Міжнародному конгресі з психофізіології 1960 року вперше на міжнародному рівні було поставлено питання щодо необхідності офіційної заборони використання допінгу.

Першою державою, яка почала впроваджувати антидопінгове законодавство на національному рівні, стала Франція. Так, 1 червня 1965 року Закон «Про допінг» був прийнятий та характеризувався визнанням застосування допінгу як кримінального проступку, покарання за який мав визначати відповідний кримінальний суд. Закон визначав допінг як навмисне використання спортсменами певної субстанції з числа обумовлених підзаконним актом і призначених для штучного й тимчасового збільшення фізичних здібностей, а також такої, що завдає шкоди здоров'ю.

Але навіть після цього стан антидопінгової боротьби залишався на початковому рівні ще до 1967 року, коли на велогонці «Тур де Франс» прямо на трасі через використання стимуляторів помер ще один гонщик – Томас Сімпсон (Thomas Simpson) [165]. Уже тоді МОК склав перелік препаратів, заборонених для використання під час міжнародних спортивних змагань, а також створив спеціальну комісію для боротьби з допінгом. У 1968 році на XIX Літніх Олімпійських Іграх у Мехіко було вперше проведено вибіркові

допінг-тести спортсменів перед змаганнями, а з 1972 року допінг-контроль став обов'язковим для всіх видів олімпійської програми. Це й призвело до поступового розповсюдження антидопінгових процедур на світові та регіональні чемпіонати з більшості видів спорту.

Поступово антидопінговий принцип починає розповсюджуватися на світові та регіональні чемпіонати з більшості видів спорту. 1988 р. ЮНЕСКО в Москві було проведено Конференцію міністрів і керівних працівників, відповідальних за фізичне виховання і спорт, на якій були прийняті відповідні Рекомендації з питання про допінг [96].

Однак суворі процедури тестування не зупиняють багатьох відомих спортсменів від спроб «обдурити систему», вживаючи заборонені допінгові препарати. У якості прикладу можемо навести допінговий скандал з американським легкоатлетом Беном Джонсоном (Ben Johnson), який у 1988 р. виграв спринт 100 м із новим світовим рекордом 9,79 секунд, але внаслідок позитивного допінг-тесту на стероїди втратив золоту медаль, а також світовий рекорд [200].

Після гучних допінг-скандалів на Літніх Олімпійських іграх в 1988 році [21] державами-членами Ради Європи в м. Страсбург було прийнято Антидопінгову конвенцію 1989 року [13], спрямовану на координацію боротьби з допінгом, обмеження обігу та використання допінгових препаратів, на сприяння освітнім програмам та на посилення міжнародного співробітництва.

У цьому ж 1989 році з'являються перші пропозиції щодо створення незалежного антидопінгового органу [186, с. 384]. Саме період закінчення «холодної війни» ми без перебільшення можемо вважати поворотним етапом від масового та практично відкритого використання допінгу до початку формування міжнародної системи антидопінгового співробітництва та її організаційно-правового закріплення, а також до системної заборони використання спортсменами стимулюючих препаратів під час участі в міжнародних спортивних змаганнях.

Наступним етапом розвитку міжнародного співробітництва щодо антидопінгової діяльності ми можемо вважати період кінця 80-х р. XX ст. до 2003 року. Саме в цей час – зникнення біполярного світу та блокової системи, спорт набуває насправді глобальних рис, що характеризується посиленням міжнародно-правового співробітництва в спортивній сфері, зростанням координації спортивних інституцій із різними акторами міжнародних відносин і формуванням відповідної наукової та правової бази у сфері заборони використання допінгу [40, с. 45]. Неприпустимість використання допінгу в спорті на цьому етапі не тільки стає очевидною для всіх учасників спортивного руху, а й отримує належне нормативне та організаційно-правове закріплення на локальному, міжнародному та глобальному рівнях. Надзвичайно важливою подією у сфері антидопінгової боротьби стало проведення Міжнародним олімпійським комітетом у 1998 році в Лозанні Міжнародної конференції з допінгу в спорті. У конференції взяли участь більш ніж шістсот учасників, серед яких представники міжнародного олімпійського руху, урядових, міжурядових і міжнародних організацій. Наслідком проведення конференції стало прийняття Лозаннської декларації про допінг у спорті [126].

Одним із найбільш важливих положень цієї Декларації стало рішення про необхідність створення незалежного міжнародного антидопінгового агентства (яке отримало назву «Всесвітнє антидопінгове агентство»), де на паритетних началах були б представлені олімпійський рух, урядові, міжурядові та міжнародні спортивні організації. Безумовно, після прийняття рішення про створення ВАДА світ міжнародного спорту став принципово іншим та перейшов на якісно новий рівень свого розвитку.

У цей період відбулося установче засідання ВАДА (10 листопада 1999 р.). Цей час є періодом адаптації до нового етапу міжнародно-правового антидопінгового співробітництва: ВАДА офіційно розпочинає свою активну діяльність та разом із Міжнародним олімпійським комітетом шукає шляхи реалізації отриманих антидопінгових повноважень задля забезпечення

чистоти спорту й подолання проблеми допінгу. Це відбувається шляхом залучення до антидопінгового співробітництва всіх учасників олімпійського руху, а також міжнародної громадськості, зокрема міжурядових і неурядових організацій. Звичайно, у цей період існує і значна кількість складнощів в антидопінговій діяльності. Оптимістичні плани швидкого та скоординованого міжнародного подолання проблеми допінгу в спорті натикаються на жорстку протидію з боку сил, зацікавлених у подальшому розвитку можливостей допінгу та перетворенні спортивних подій, зокрема й Олімпійський ігор, на «змагання фармацевтів». Очевидною стає ситуація, що в той час, як ВАДА та МОК шукають шляхи виявлення допінгу, фармакологічні компанії (на запит спортсменів та інших зацікавлених осіб) із ще більшою інтенсивністю намагаються створити нові допінгові препарати та методи, а також розробити такі схеми їх застосування, які дозволили б покращувати спортивні результати, але не бути при цьому викритими [121, с. 89].

Також у цей період у 2002 році у Варшаві приймається Додатковий протокол до Антидопінгової конвенції 1989 року, в якому введено поняття взаємного визнання результатів тестування та закріплено повноваження ВАДА проводити допінг-контроль на території держав-учасниць Конвенції [21].

Сучасний етап розвитку антидопінгової співпраці триває від 2003 року до теперішнього часу. У цей період відбулося прийняття: Всесвітнього антидопінгового кодексу (2003 р.), додатком до якого є Заборонений список; Копенгагенської декларації про боротьбу з допінгом у спорті (2003 р.), додатком до якої є Міжнародний стандарт щодо терапевтичного використання заборонених речовин; Міжнародної конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті [99] (2005 р.), додатком до якої є Міжнародний стандарт для тестування тощо. Також відповідно до Робочої програми груп експертів ЄС на 2011–2014 рр. функціонувала Група експертів щодо боротьби з допінгом, яка вивчала способи боротьби з допінгом як у

професійному, так і в аматорському спорті. Незважаючи на те, що цей етап хронологічно є досить коротким, він характеризується найбільш активним за всю історію людства розвитком антидопінгової сфери. Зазначимо, що з моменту прийняття в 2003 році Всесвітнього антидопінгового кодексу він неодноразово переглядався, наслідком чого став випуск нових редакцій цього документу (на даний момент діє редакція, яка вступила в силу з 01.01.2015 року). У зв'язку з численними антидопінговими заборонами, використання допінгу на цьому етапі набуває більш підступних форм, а боротьба з ним стає все жорсткішою. Усе більш істотна увага на цьому етапі починає приділятися превентивним та профілактичним заходам: розробленню спеціальних програм, спрямованих на пропаганду і популяризацію серед молоді принципів етичної та чесної гри в спорті, а також активному інформуванню й роз'ясненню спортсменам згубних наслідків застосування допінгу. Це відбувається тому, що стає дедалі очевидним, що подальший прогрес у боротьбі з допінгом залежить не тільки від удосконалення методів допінг-контролю й посилення покарання для порушників, а й від підвищення рівня антидопінгової культури та відповідальності самих спортсменів, які мають зрозуміти ту шкоду, яку спричиняє допінг їхньому здоров'ю.

Зазначимо, що особливістю використання допінгу в спорті є те, що це порушення не визнає кордонів, а отже, його не можна подолати лише зусиллями певної спортивної федерації або окремої держави. Це стимулює спортивні, урядові та неурядові організації вступати в багатосторонні взаємодії між собою, формуючи систему міжнародного антидопінгового співробітництва. Загалом, процес міжнародного співробітництва в боротьбі з допінгом у спорті можна розглядати як один із видів спільної діяльності держав, урядових і неурядових міжнародних організацій, представників спортивного руху, спрямованих на досягнення спільних цілей у сфері боротьби щодо використання допінгу під час спортивних змагань, що здійснюється на підставі норм міжнародного права.

У рамках нашого дослідження ми виокремлюємо наступні аспекти міжнародного-правового антидопінгового співробітництва:

- 1) співробітництво шляхом створення міжнародного правового регулювання антидопінгової сфери;
- 2) співробітництво в рамках створення та діяльності системи міжнародних антидопінгових організацій;
- 3) інші спільні дії в антидопінговій сфері, зокрема співробітництво в рамках проведення міжнародних конференцій та інших заходів.

Важливо відзначити, що міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з допінгом у спорті здійснюється в рамках створення та діяльності відповідної системи міжнародних антидопінгових організацій. Для ефективного функціонування яких необхідне належне організаційне забезпечення, що передбачає організаційно-структурний, інформаційно-аналітичний, методичний, ресурсний аспекти, із якими тісно пов'язані прогнозування, планування і програмування заходів для реалізації дій у згаданій сфері, що забезпечується тільки за наявності тісної довгострокової взаємодії учасників між собою [1, с. 55].

Основними міжнародно-правовими актами в антидопінговій сфері є: Конвенція Ради Європи проти застосування допінгу 1989 року та Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи проти застосування допінгу 2002 року; Медичний кодекс Міжнародного олімпійського комітету (Медичний кодекс Олімпійського руху) 2016 року; Всесвітній антидопінговий кодекс 2003 року зі змінами та «Заборонений список» до нього; Міжнародний стандарт щодо терапевтичного використання заборонених речовин 2004 року зі змінами; Копенгагенська декларація про боротьбу з допінгом у спорті 2003 року; Міжнародна конвенція ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року, а також відповідні додатки до Конвенції – Міжнародний стандарт для лабораторій та Міжнародний стандарт з тестування.

Ще однією формою міжнародного співробітництва в галузі антидопінгової діяльності, яка потребує свого правового врегулювання, є

спільні дії міжнародних міжурядових і неурядових організацій у рамках проведення спортивних заходів, міжнародних конференцій тощо. У межах цієї форми антидопінгового співробітництва варто згадати про феномен так званої спортивної дипломатії, яка передбачає реалізацію спільних дій міжнародних міжурядових і неурядових організацій для досягнення певної мети, зокрема подолання використання допінгу в спорті.

Головною метою такої взаємодії є формування моделі антидопінгового супроводу спортивної діяльності для мінімізації можливостей застосування допінгу в спорті, а також для формування спортивної антидопінгової культури. Така модель може бути продуктивною, якщо будуть комплексно охоплені наступні компоненти: контрольний, освітній, науково-дослідний, нормативно-правовий та інформаційний. Найбільш повно ця форма взаємодії реалізується в інформаційному компоненті, де необхідні: поширення знань про шкоду застосування допінгу серед спортсменів, тренерів, лікарів, організаторів спортивних заходів та інших верств населення; інформування фахівців про розширення та оновлення списку заборонених препаратів, про види порушень антидопінгових правил, про відповідальність спортсменів і персоналу за порушення даних правил, про форми покарання за застосування і поширення допінгу; пропаганда «чистого» спорту серед різних соціально-демографічних груп населення [124, с. 114].

Зауважимо, що вищенаведені спільні дії умовно можна поділити на два основних напрямки: офіційні та неофіційні.

Офіційний напрямок передбачає використання офіційних спортивних змагань як майданчика для реалізації антидопінгових заходів. Сюди ж варто віднести спортивні конгреси й спортивні фестивалі, на яких обговорюється багато проблем, пов'язаних із використанням допінгу в спорті. На таких заходах визначаються найбільш загальні перспективи розвитку міжнародного антидопінгового співробітництва, установлюються контакти між міжнародними спортивними організаціями та науковцями, популяризується спорт, фізкультура, здоровий образ життя, чесні правила участі в змаганнях.

Часто до участі в таких антидопінгових форумах запрошуються й неспортивні міжнародні організації: ООН, ЮНЕСКО, ВООЗ, Інтерпол тощо, де вони виробляють спільні програми дій і приймають певні міжнародні документи.

Неофіційний рівень передбачає взаємодію на рівні використання неформальних важелів, неурядових організацій, авторитету тренерів і окремих спортсменів для формування громадської думки щодо неприпустимості використання допінгу в спорті. Головним завданням спортивної антидопінгової дипломатії в обох випадках (як в офіційному, так і в неофіційному) є подолання проблеми допінгу в спорті специфічними дипломатичними методами й засобами: через авторитет зірок спорту, підвищену увагу громадськості до найбільш значних міжнародних, регіональних або національних спортивних змагань, насамперед до Олімпійських ігор, чемпіонатів світу або Європи. Саме такі масові заходи, які об'єднують навколо себе велику кількість людей, – учасників, організаторів, глядачів, – нерідко використовуються також і для досягнення антидопінгової мети, шляхом підкреслення вагомості досягнення перемоги в таких змаганнях саме «чистими» методами, або, навпаки, демонстрацією неприпустимості допінгового шахрайства.

Однак між офіційними і неофіційними методами міжнародного співробітництва існує принципова різниця. Вона полягає саме в можливості правового врегулювання цих сфер. І якщо офіційні методи взаємодії на теперішній час досить чітко регламентовані, то неофіційна сфера такого співробітництва в галузі антидопінгової діяльності досі ґрунтується на звичаєвих нормах, а часто й на прийомах, пов'язаних із маніпуляціями, що спричиняє низку проблем і можливих зловживань у цій сфері.

Таким чином, нами виокремлено три форми міжнародного співробітництва в сфері антидопінгової діяльності: 1) співробітництво шляхом створення міжнародно-правового регулювання антидопінгової сфери; 2) співробітництво в рамках створення та діяльності системи

міжнародних антидопінгових організацій; 3) інші спільні дії в антидопінговій сфері, зокрема співробітництво в рамках проведення міжнародних конференцій та інших заходів.

Також була розглянута така форма міжнародного співробітництва в галузі антидопінгової діяльності, як спільні дії міжнародних урядових і неурядових організацій у рамках проведення спортивних заходів, міжнародних конференцій тощо, для чого було наголошено про існування феномену так званої спортивної дипломатії.

Варто зауважити, що у зв'язку з численними антидопінговими заборонами останнім часом допінг набуває більш підступних форм, з огляду на це тільки послідовними та гнучкими методами міжнародного співробітництва щодо антидопінгової діяльності можна сформулювати нетерпимість до допінгу й до осіб, що його застосовують. Окрім правових методів, тут необхідно застосовувати весь окреслений вище перелік форм і методів антидопінгової діяльності. Вважаємо, що підвищення ефективності антидопінгових перевірок за допомогою розробки та впровадження більш сучасних методів контролю дасть змогу збільшити ймовірність виявлення можливих випадків використання допінгу. Покращення інформування спортсменів щодо шкоди, яку спричиняє допінг життю та здоров'ю, а також проведення масової роз'яснювальної та консультативної роботи, захист прав тих, хто обирає для себе «чесну гру», слугуватиме чинником попередження використання допінгу та пропаганди «чистого» спорту.

Підсумовуючи перший розділ відзначимо, що дослідження становлення та розвитку міжнародно-правового співробітництва щодо боротьби з допінгом мало на меті з'ясувати генезу та сучасність поняття допінгу в міжнародному праві, а також вивчити розвиток міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з допінгом.

Визначено, що спорт став реальним політичним важелем, який, крім своїх природних функцій (оздоровчої, виховної, підготовчої, емоційно-видовищної, комунікаційної та змагальної), сьогодні виконує роль значного

економічного, політичного, інтеграційного та іміджевого чинника на державному та глобальному рівнях. Це привертає до спортивної та навколоспортивної сфер численні ресурси – людські, фінансові, наукові, політичні тощо. Головним орієнтиром серед усіх учасників спортивного процесу є отримання топових спортивних результатів, у зв'язку з чим сфера спорту «великих досягнень» сьогодні перетворилася на дуже жорстку арену боротьби за перемогу будь-якою ціною. У цій боротьбі беруть участь не лише самі учасники спортивних змагань, але й тренери, медичний та допоміжний персонал, а подекуди й посадові особи різних рівнів, політики, спецслужби та фармакологічна індустрія. Дуже помітними ці тенденції стають саме у сфері використання допінгу в спорті, а також у сфері боротьби з цим явищем.

З'ясовано, що використання допінгу в спорті не тільки наносить шкоду здоров'ю спортсменів, а й вимагає скоординованого міжнародно-правового співробітництва між державами в багатьох спортивних і навколо-спортивних сферах.

Розглянуто етимологію слова «допінг» та зазначено його походження з Південної Африки, де у своєму первісному значенні він означав наркотичний напій, який вживався під час проведення релігійних церемоній. Проведено огляд еволюції цього поняття до наших часів.

Визначено основні історичні етапи розвитку міжнародно-правового співробітництва щодо антидопінгової діяльності, а також проведено послідовний розгляд кожного з цих етапів. Виділено п'ять основних етапів:

I. Етап виникнення морально-етичних передумов міжнародного спортивного руху взагалі, які вплинули в подальшому на заборону допінгу (з моменту виникнення античних Олімпійських ігор до кінця XIX століття).

II. Етап інституалізації міжнародного спортивного руху та становлення міжнародно-правового співробітництва держав у сфері спорту, формування на міжнародному рівні перших нормативних приписів щодо боротьби з допінгом у спорті (з початку XX до середини XX ст.).

III. Етап поступової делегітимізації використання допінгу, його нормативного закріплення у нормах міжнародного м'якого права, поширення заборони використання допінгу спортсменами та інституалізація антидопінгового співробітництва (з середини XX ст. до кінця 80-х р. XX ст.). У цей період МОК склав перелік препаратів, заборонених для використання під час спортивних змагань, а також створив спеціальну комісію для боротьби з допінгом; у 1988 р. розпочато проведення Всесвітніх конференцій щодо допінгу в спорті та ухвалення Олімпійського антидопінгового кодексу.

IV. Етап міжнародно-правової заборони використання допінгу на регіональному та універсальному рівні, становлення інституційної системи міжнародно-правового співробітництва по боротьбі з допінгом (з кінця 80-х р. XX ст. до 2003 р.). На цьому етапі відбулось ухвалення Лозаннської декларації про допінг у спорті та створена ВАДА.

V. Сучасний етап, який характеризується завершенням оформлення універсальної системи боротьби з допінгом у спорті, починаючи з 2003 р. На цьому етапі було прийнято Всесвітній антидопінговий кодекс 2003 р., Копенгагенську декларацію 2003 р. про боротьбу з допінгом у спорті, Міжнародну конвенцію про боротьбу з допінгом у спорті, яка була прийнята ЮНЕСКО в 2005 році.

Визначено, що наразі до основних заборонених препаратів віднесено наступні групи речовин: пептидні гормони, анаболічні стероїди, стимулятори для підвищення працездатності організму, анальгетики, діуретики, бета-блокатори, а також цілу низку інших препаратів і методів, які здатні впливати на результати спортивних змагань.

Проаналізовано основні групи видів спорту, до яких віднесено: циклічні, швидкісно-силові, єдиноборства, ігрові, важкокоординаційні та складнотехнічні види спорту. З'ясовано, що для кожного з видів спорту вид стимуляції, що може вплинути на спортивний результат, є різним. У зв'язку з чим розглянуто ті види допінгу, що найчастіше використовуються в кожному з цих спортивних напрямів.

Підкреслено, що визначення поняття «допінг» не є стандартизованим та досі викликає певні утруднення, як у теорії, так і в практиці антидопінгової боротьби. У зв'язку з чим запропоновано авторське визначення поняття «допінг» – заборонені фармакологічні речовини та методи, незатверджені речовини (наприклад, ліки, що перебувають на стадії доклінічних або клінічних випробувань, або ліки, які не мають ліцензії), а також офіційно зареєстровані засоби й методи, які призначаються й застосовуються легально при медичному лікуванні хвороб і травм, згідно зі списком Всесвітнього антидопінгового агентства, які вживаються спортсменами з метою посилення фізичної та психічної діяльності організму в змагальний та позазмагальний періоди.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ДОПІНГОМ

2.1. Міжнародно-правові стандарти регулювання боротьби з допінгом на універсальному рівні

Питанням встановлення міжнародно-правових стандартів регулювання боротьби з допінгом на універсальному рівні присвячено багато уваги з боку міжнародного співтовариства. Це пов'язано з тим, що проблема допінгу залишається сьогодні однією з найбільш гострих проблем сучасного спорту та потребує правового закріплення на універсальному рівні, обов'язковому для всіх учасників, діяльність яких відбувається в спортивній сфері.

Основними міжнародними актами, які встановлюють міжнародні стандарти регулювання боротьби з допінгом на сьогодні є: Конвенція Ради Європи проти застосування допінгу 1989 р. та Додатковий протокол до неї 2002 р., Лозаннська декларація про допінг в спорті 1999 року; Копенгагенська декларація про боротьбу з допінгом у спорті 2003 року; Всесвітній антидопінговий кодекс з додатками; Міжнародна конвенція ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 р., невід'ємною частиною якої виступають – Всесвітній антидопінговий кодекс, Заборонений список, Міжнародний стандарт щодо терапевтичного використання заборонених речовин, Міжнародний стандарт для лабораторій та Міжнародний стандарт з тестування та розслідувань – всі документи зі змінами та доповненнями.

Слід зауважити, що ці міжнародні акти з точки зору юридичної сили можна поділити на дві групи: декларативні, що належать до джерел міжнародного м'якого права (Лозаннська декларація про допінг у спорті 1999 р.; Копенгагенська декларація про боротьбу з допінгом у спорті 2003 р.), та юридично обов'язкові – міжнародні договори (Конвенція Ради Європи проти застосування допінгу 1989 р. та Додатковий протокол до неї 2002 р., Міжнародна конвенція ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 р.).

Адже специфіка відносин у міжнародному спортивному русі пов'язана з наявністю особливої групи акторів – міжнародних спортивних організацій, котрі самі встановлюють обов'язкові приписи, які з точки зору доктрини міжнародного права не є нормами міжнародного права, але носять обов'язковий і нормативний характер в рамках міжнародних спортивних відносин, які виконують регулятивну функцію і які можна віднести до міжнародних стандартів щодо боротьби з допінгом [7].

До таких документів належить, наприклад, Всесвітній антидопінговий кодекс, правовий статус якого добре розкриває ст. 23.1.1. Сторонами-підписантами Кодексу є наступні організації: ВАДА, Міжнародний олімпійський комітет, Міжнародні федерації, Міжнародний паролімпійський комітет, Національні олімпійські комітети, Національні паролімпійські комітети, організатори великих спортивних заходів та національні антидопінгові організації. Ці організації повинні прийняти Кодекс шляхом підписання декларації про прийняття Кодексу за умови схвалення його їх відповідними керівними органами.

Як влучно відзначає С. С. Андрейченко: «Всесвітній антидопінговий кодекс – це найяскравіший показник існування *lex sportiva*. Кодекс ВАДА був прийнятий численними міжнародними спортивними федераціями, міжнародними організаціями, національними олімпійськими комітетами та асоціаціями, національними комітетами Паралімпійських ігор, асоціаціями з ігор Співдружності, державними антидопінговими організаціями, що фінансуються державою, та низкою інших організацій. По суті, це загальновизнане зобов'язання, що регулює допінг у спорті. Значна частина судової практики САС була визнана основою цього кодексу, що ще більше підтверджує важливість рішень САС у формуванні *lex sportiva*» [11, с. 379].

Зв'язок таких документів з міжнародним правом, на наш погляд, відбувається трьома шляхами: вони визнаються органами держав (національними комітетами) шляхом підписання та можуть розглядатися як один із різновидів джерел міжнародного м'якого права; вони формують

стандарти та практику, яку визнають держави, створюючи таким чином норми звичаєвого права; вони можуть включатися у текст міжнародних договорів і ставати джерелами міжнародного договірного права (Всесвітній антидопінговий кодекс). Адже без одного з цих аспектів вони не можуть розглядатися як такі, що містять норми міжнародного права, та є внутрішніми актами міжнародних спортивних організацій, які не є суб'єктами міжнародного права.

Зауважимо, що навіть після того, як необхідність подолання проблеми допінгу в спорті стала очевидною для міжнародної спільноти у другій половині XX ст., держави довгий час намагалися не брати на себе конкретних зобов'язань у цій сфері. Така ситуація призводила до того, що всі міжнародно-правові стандарти в цій сфері носили скоріше декларативний характер, ніж були такими, що мали практичне наповнення та чітко окреслювали коло прав та обов'язків окремих суб'єктів у антидопінговій боротьбі.

Першим документом, який почав змінювати цей формально-декларативний підхід до проблеми допінгу у спорті, стала Конвенція Ради Європи проти застосування допінгу [152], що була підписана в м. Страсбург 16 листопада 1989 року. Конвенція є невеликою за обсягом і складається з Преамбули та дев'ятнадцяти статей. Цей міжнародний договір був підготовлений та прийнятий Радою Європи після низки гучних допінгових скандалів [93], що вибухнули під час Олімпійських ігор 1988 року, які відбувалися в м. Сеул (Південна Корея). Прийняття цієї Конвенції ознаменувало новий етап світової антидопінгової боротьби, на якому проблема використання допінгу в спорті почала отримувати системну протидію з боку міжнародної спільноти.

Важливою особливістю Конвенції Ради Європи проти застосування допінгу 1989 р., яка ставить її саме на універсальний, а не регіональний європейський рівень встановлення міжнародно-правових стандартів регулювання боротьби з допінгом, є той факт, що вона є «відкритим»

міжнародно-правовим документом, до якого можуть приєднуватися навіть ті держави, які не входять до Ради Європи, а також не належать до держав Європи територіально. Так, відповідно ст. 14, «Цю Конвенцію відкрито для підписання державами-членами Ради Європи, іншими державами-учасницями Європейської культурної конвенції та державами, які не є членами Ради Європи, але які брали участь у розробленні цієї Конвенції та які можуть висловити свою згоду на обов'язковість для них цієї Конвенції...»

На даний момент Конвенцію ратифікували 52 держави, серед яких Австралія, Канада, Туніс, Марокко тощо [159]. Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи проти застосування допінгу (1989 р.) 15 березня 2001 року, вона набула чинності для України з 1 січня 2002 року.

У межах Конвенції Ради Європи проти застосування допінгу вперше були встановлені обов'язкові стандарти застосування антидопінгових норм. Зокрема, були передбачені заходи, спрямовані на:

- обмеження доступності та застосування допінгових препаратів;
- встановлення взаємозв'язку між дотриманням антидопінгових правил й отриманням субсидій спортивними організаціями та окремими спортсменами;
- створення або сприяння створенню на території кожної держави-учасниці лабораторій антидопінгового контролю, які відповідають критеріям, прийнятим компетентними міжнародними спортивними організаціями;
- проведення регулярного допінг-контролю спортсменів, як під час змагань, так і між ними, включаючи контроль на території інших держав;
- зобов'язання кожної держави-учасниці розробити та впровадити на національному рівні законодавчих антидопінгових вимог, а також системи відповідальності за їх порушення;
- впровадження дієвих механізмів контролю за виконанням державами-учасницями антидопінгових зобов'язань, шляхом проведення регулярного моніторингу їх діяльності;

- заохочення міжнародних спортивних федерацій до розробки та застосування власних антидопінгових правил, які би, з одного боку, відповідали універсальним антидопінговим стандартам, а з іншого – враховували би специфіку окремих видів спорту.

Важливою частиною Конвенції 1989 р. є Додатковий протокол до неї [150], який був підписаний у Варшаві 12 вересня 2002 року. Додатковий протокол містить дев'ять статей, які спрямовані на адаптацію положень Конвенції до появи такого антидопінгового органу, як ВАДА, а також до її антидопінгових вимог. Крім того, в Протоколі йдеться про взаємне визнання допінг-контролю державами-учасницями Конвенції; підтвердження компетенції ВАДА та інших організацій, що діють під керівництвом цієї організації на здійснення антидопінгових перевірок спортсменів, як під час спортивних змагань, так і в позазмагальний період; визнання права національних антидопінгових організацій здійснювати допінг-контроль спортсменів відповідно до внутрішніх норм країни-організатора, в разі прибуття таких спортсменів з інших держав-учасниць Конвенції тощо.

Таким чином, можна впевнено стверджувати, що поряд з іншими документами, які розглядаються в цьому підрозділі дисертації, Конвенція Ради Європи проти застосування допінгу 1989 р. та Додатковий протокол до неї, є одними з основних міжнародно-правових актів, які встановлюють міжнародні стандарти регулювання боротьби з допінгом на універсальному рівні. Саме ця Конвенція поклала початок скоординованому міжнародному співробітництву по боротьбі з допінгом, а також створила необхідні передумови для створення ВАДА, а також для активізації світової антидопінгової боротьби [8].

Надзвичайно важливу роль у встановленні міжнародних стандартів регулювання боротьби з допінгом на універсальному рівні зіграла Перша Всесвітня конференція з допінгу в спорті, яка була проведена 4 лютого 1999 р. з ініціативи МОК у швейцарському місті Лозанна. Участь в Конференції прийняли представники міжнародних спортивних федерацій і органів

державної влади різних країн світу. Головним наслідком Конференції стало підписання 10 листопада 1999 року Лозаннської декларації про допінг в спорті [187], де було прийнято рішення про створення незалежної організації, яка б здійснювала координацію боротьби з допінгом у спорті, подробиці створення якої ми розглядаємо в підрозділі 3.2 цієї дисертації. Тут лише зазначимо, що саме Лозаннською декларацією про допінг в спорті було засновано ВАДА – незалежна міжнародна організація (International Independent Agency), яка заснованої і фінансується на паритетних засадах спортивним рухом (Sport Movement) і урядами держав світу (Governments of the World), та завданнями якої є протидія застосуванню допінгу в спорті і його викорінення.

Наступним документом, що встановлює універсальні міжнародні стандарти боротьби з допінгом, ми можемо назвати Копенгагенську декларацію про боротьбу з допінгом у спорті від 3 січня 2003 року [164]. Не дивлячись на невеликий обсяг (складається з преамбули та дев'яти статей), а також на те, що формою цього документу була обрана декларація (документ юридично необов'язковий), за своїм змістом, цей акт отримав глибоко практичне наповнення. Головною метою прийняття Декларації стало, зокрема: сприяння зростанню міжнародного авторитету ВАДА в світі; збільшення міжнародної підтримки при майбутньому затвердженні проекту Антидопінгового кодексу ВАДА; закріплення кількісного складу Ради Фонду ВАДА відповідно до олімпійських регіонів (4 представника з Америки; 3 представника з Африки; 5 представників з Європи; 4 представника з Азії; 2 представника з Океанії); підтримка спільного фінансування ВАДА державними органами і олімпійським рухом, відповідно до якого державні органи спільно вносять 50% затвердженого річного основного бюджету ВАДА (Африка: 0,50%; Америка: 29%; Азія: 20,46%; Європа: 47,5%; Океанія: 2,54%) тощо.

Таким чином, Копенгагенська декларація про боротьбу з допінгом у спорті сприяла закріпленню статусу ВАДА як основної міжнародної

організації, що здійснює міжнародну антидопінгову боротьбу на глобальному рівні. Крім того, Декларація стала важливим передвісником прийняття таких важливих міжнародних антидопінгових актів, як Всесвітній антидопінговий кодекс ВАДА 2003 року, а також Міжнародна конвенція ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року.

Лозаннська декларація про допінг в спорті [187], якою була створена ВАДА, зробила можливим прийняття наступного документу, що встановлює міжнародні стандарти регулювання боротьби з допінгом на універсальному рівні – Всесвітнього антидопінгового кодексу ВАДА. Кодекс був прийнятий на Всесвітній конференції по допінгу в спорті (березень 2003 року, м. Копенгаген), де вдалося дійти згоди та затвердити лише третю редакція його Проекту, яка була підготовлена із врахуванням критичних зауважень спеціалістів, що приймали участь в Конференції. Внесення правок та коригувань до остаточного тексту Кодексу дозволило зробити його більш гнучким та послідовним [112, с. 67], але далеко не ідеальним. Це спричинило значну його критику вже після його прийняття. Підкреслимо, що вдосконалення цього документу відбувається й досі шляхом внесення змін до його тексту, а також періодичному прийняттю нових редакцій Кодексу: на теперішній момент існують чотири редакції Всесвітнього антидопінгового кодексу ВАДА: 2003 [224]; 2009 [225]; 2015 [226] та 2019 [227] років.

Кодекс спрямований на захист права участі спортсменів без використання допінгу в спорті й забезпечення скоординованого здійснення національних і міжнародних програм з виявлення випадків вживання допінгу, протидії допінгу та його запобігання в усіх видах спорту. Незважаючи на неабияке значення цього документу в світовій антидопінговій боротьбі, одним із важливим недоліків Антидопінгового кодексу ВАДА варто визнати фактичну відсутність в його тексті визначення поняття «допінг», оскільки ст. 1 Кодексу є відсильною правовою нормою, яка розуміє під допінгом «...вчинення одного або декількох порушень антидопінгових правил, які зазначені в статтях 2.1–2.10 цього Кодексу».

Вважаємо таке визначення надзвичайно невдалим і таким, що викликає суттєву логічну неузгодженість в тексті Кодексу, оскільки відповідно до такого підходу допінгом рівною мірою є: наявність забороненої субстанції, або її метаболітів, або маркерів у пробі, взятої у спортсмена (ст. 2.1); використання або спроба використання спортсменом забороненої субстанції або забороненого методу (ст. 2.2); ухилення, відмова або неявка на процедуру здачі проб (ст. 2.3); порушення порядку надання інформації про місцезнаходження (ст. 2.4); фальсифікація або спроба фальсифікації в будь-якій складовій допінг-контролю (ст. 2.5); володіння забороненою субстанцією або забороненим методом (ст. 2.6); поширення або спроба поширення будь-якої забороненої субстанції або забороненого методу (ст. 2.7); призначення або спроба призначення будь-якому спортсмену в змагальному періоді забороненої субстанції або забороненого методу, або призначення, або спроба призначення будь-якому спортсмену в позазмагальному періоді забороненої субстанції або забороненого методу, заборонених поза змаганнями (ст. 2.8); співучасть (ст. 2.9); заборонена співпраця (ст. 2.10).

Більш детальний розгляд наведених норм показує, що статті 2.1, 2.2 Антидопінгового кодексу передбачають притягнення спортсмена до відповідальності в разі наявності забороненої субстанції, або її метаболітів, або маркерів у пробі, взятої у спортсмена, а також у випадку використання або спроби використання спортсменом забороненої субстанції чи забороненого методу. В цьому контексті важливим представляється підкреслення принципу об'єктивної відповідальності спортсмена за будь-які речовини, що потрапляють до його організму, незалежно від суб'єктивного складу – умисно чи не умисно було здійснено таке порушення.

В статтях 2.2 та 2.3 Кодексу [33] йдеться про ухилення, відмову або неявку на процедуру здачі проб, а також використання або спроба використання спортсменом забороненої субстанції або забороненого методу, тягне за собою санкції, аналогічні тим, які застосовуються при наявності або

використанні забороненої речовини. Неможливість особистої присутності при здачі антидопінгових проб, так само, як спроба сховатися або іншим чином ухилитися від інспекторів допінг-контролю з метою уникнути повідомлення або тестування так само є порушенням антидопінгових правил. Крім того, якщо спортсмен погодився надати пробу, але протягом її взяття незаконно втрутився в роботу обладнання для здійснення допінг-контролю або в сам процес (так само, якщо він зробив спробу такого втручання), то це також тягне за собою притягнення такого спортсмена до антидопінгової відповідальності відповідно до вимог Кодексу.

Відповідно до ст. 2.4 Кодексу передбачається настання відповідальності спортсмена в разі порушення їм порядку надання інформації про місцезнаходження. Спортсмени з реєстрованого пулу тестування [12] згідно з програмою місцезнаходження спортсменів зобов'язані інформувати антидопінгові організації про своє місцезнаходження в будь-який відрізок часу. Це надає можливість антидопінговій організації провести тестування спортсмена в будинку, в тренувальному центрі або на змаганнях. Якщо спортсмен не надав цю інформацію або не перебував за вказаною адресою три рази за 12-місячний період часу, то його спортсмена можуть притягнути до антидопінгової відповідальності відповідно до вимог Кодексу [226]. Також вважаємо, що важливе значення в проведенні антидопінгових заходів має здійснення тестування спортсменів в поза змагальний період. Тривалий час діяла усталена практика, коли спортсмени вперше проходять тестування на використання допінгу вже на міжнародних змаганнях, що дуже часто було занадто пізно. Оскільки багато з тих, хто використовує препарати, які покращують спортивні результати, до цього моменту вже закінчували повний цикл їхнього прийому, припинивши їх вживання завчасно до змагань для того, щоб ці речовини та їхні сигнальні метаболіти вийшли з їх організму. Тому тестування спортсменів і поза змаганнями, являє собою постійну загрозу для можливих шахраїв і підвищує ефективність антидопінгових заходів.

Отже, наразі відповідно до Конвенції 2005 року спортсмен може бути протестований у будь-якому місці, як під час від 6.00 до 23.00 години. При

цьому кількість тестувань на рік ніяк не обмежується та залежить від плану антидопінгових організацій. Отримання проб здійснюється спеціально підготовленим персоналом, інспектором допінг-контролю й інспектором по збору крові. У проведенні заходів допінг-контролю приймають участь кілька специфічних структур і організацій. Планування збору проб, безпосередньо їх збір і транспортування, а також обробку результатів, проводить антидопінгова організація, яка виступила ініціатором збору проб. Дослідження проб проводиться в акредитованій ВАДА незалежній антидопінговій лабораторії, вибір якої залежить від антидопінгової організації.

Згідно до положень статті 2.5 Кодексу до відповідальності за допінг притягується особа, що здійснила фальсифікацію або спробу фальсифікації в будь-якої складової допінг-контролю. Очевидно, що відповідно до цих норм немає жодної необхідності в фіксуванні наявності в організмі спортсмена забороненої речовини, допінгове правопорушення вважається вчиненим вже по факту фальсифікації або спроби фальсифікації в будь-якої складової допінг-контролю, незалежно від того чи були на наступних етапах такого контролю виявлені Заборонені речовини в крові такого спортсмена.

Положеннями статей 2.6 та 2.7 Кодексу передбачається відповідальність за допінг в разі доведення володіння певною особою забороненою субстанцією або забороненим методом; а також наявності в такої особи речовини, яка визнана забороненою поширення або спроби поширення будь-якої забороненої субстанції або забороненого методу. Тут йдеться про зберігання, розповсюдження чи спробу поширення заборонених субстанцій. Вказана норма розповсюджується, як на самих спортсменів, так і на їх оточення (тренери, лікарі, допоміжний персонал тощо). Виключенням для застосування цієї норми є випадок, коли наявність Забороненої субстанції у спортсмена або у оточення супроводжується відповідним дозволом на терапевтичне використання такої субстанції.

Норма статті 2.8 Кодексу передбачає відповідальність за призначення або спробу призначення будь-якому спортсмену в змагальному періоді забороненої субстанції або забороненого методу, або призначення або спробу призначення будь-якому спортсмену позазмагальному періоді забороненої субстанції або забороненого методу, заборонених поза змаганнями. вказана норма має спеціальний суб'єктний склад та розповсюджується, перш за все, на лікарів спортсменів, які перевищують свої повноваження, призначаючи такому спортсмену заборонені субстанції.

Стаття 2.9 передбачає відповідальність за співучасть. Зауважимо, що цієї норми не було в двох перших редакціях Кодексу. До неї може бути притягнути будь-яка особа або організація, які порушили антидопінгові правила шляхом допомоги, заохочення, сприяння, підбурювання, вступу в змову, приховування або іншого виду навмисного співучасті, що спричинило за собою порушення антидопінгового закону, спробу порушення антидопінгового закону або порушення статті 10.12.1 Кодексу (заборона на участь під час дискваліфікації).

Так само як і попередня норма, стаття 2.10 з'явилася лише в редакції Кодексу 2015 року [79]. Вона передбачає відповідальність за заборонену співпрацю. Йдеться про випадки, коли один із членів супроводу спортсмена відбуває дискваліфікацію, був визнаний винним у кримінальній або дисциплінарній справі, чи в ході професійного розслідування притягнутий до відповідальності за порушення антидопінгових правил. Наприклад, це може бути тренер, який відбуває дискваліфікацію через порушення антидопінгових правил, але продовжує здійснювати тренування, надавати тренерські поради щодо стратегії, харчування тощо. Норми цієї статті не розповсюджуються на випадки співпраці, яка є неминучою, коли, наприклад, спортсмен та особа, співпраця з якою заборонена, пов'язані відносинами «батько-дитина» або «чоловік-дружина». Щоб визнати спортсмена винним у порушенні цієї норми, необхідно, щоб він раніше отримав від відповідної антидопінгової організації попередження про дискваліфікацію члена персоналу з

роз'ясненням можливих наслідків при продовженні забороненої співпраці з даною особою.

Після аналізу вказаних норм стає очевидним, що хоча наведені пункти і є безперечним порушенням антидопінгових заборон, але водночас всі вони разом аж ніяк не можуть бути об'єднані одним терміном «допінг». Зрозуміло, що ВАДА при здійсненні кодифікації антидопінгових норм опинилася в складній ситуації, коли їй через значне різноманіття допінгових порушень, які було необхідно систематизувати в межах одного міжнародно-правового акту, доводилося приймати складні компромісні рішення. Але представляється некоректним здійснювати змішування між собою та фактичну підміну таких понять, як «допінг» та «порушення антидопінгових правил», що ми фактично спостерігаємо в тексті Кодексу [226].

Наступним міжнародно-правовим актом, який встановлює стандарти регулювання боротьби з допінгом на універсальному рівні, є Міжнародна конвенція ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року [99]. Нагальна необхідність прийняття Конвенції була обумовлена тим, що на момент її затвердження в світі фактично не існувало жодного міжнародно-правового антидопінгового документу, який би носив юридично обов'язковий характер для усіх держав. Це стосувалося також і прийнятого в 2003 році Антидопінгового кодексу ВАДА, який за своєю правовою природою не є міжнародно-правовим договором. Така ситуація дозволяла сторонам, зацікавленим у використанні допінгу, ухилятися від відповідальності за свої дії. Отже, це викликало необхідність розробити Конвенцію, яка би зобов'язувала кожну державу виконувати вимоги, встановлені в Антидопінговому кодексі ВАДА.

Питання про необхідність розроблення та прийняття ЮНЕСКО такої Конвенції піднімалося на міжнародному рівні неодноразово: наприклад, на третій Міжнародній конференції міністрів і керівних працівників, відповідальних за фізичне виховання і спорт (МІНЕПС ІІІ), яка проходила в Уругваї (Punta del Este) в грудні 1999 року [175], учасники якої висловлювали

занепокоєність у зв'язку з масовими випадками неетичної поведінки у спорті, зокрема пов'язаної з допінгом, і звернулися до всіх держав з наполегливим закликом про вжиття узгоджених дій.

Проблема допінгу також була одним із основних питань і на організованій в Парижі 9–10 січня 2003 року з ініціативи ЮНЕСКО Зустрічі за круглим столом міністрів і керівних працівників, відповідальних за фізичне виховання і спорт [43]. У заключному комюніке, виданому від імені 103 держав-членів і 20 міжурядових і неурядових організацій, відзначається небезпека, створювана допінгом у спорті, не тільки як порушення спортивної етики, але і як небезпека для здоров'я суспільства. Після наради за круглим столом було прийнято рішення розглянути питання про допінг у спорті саме в рамках міжнародної конвенції [114]. Учасники взяли на себе зобов'язання підготувати міжнародну конвенцію, зосереджену на питаннях освіти, інформації, досліджень, методах контролю та санкції, до Літніх Олімпійських ігор 2004 року, не пізніше ніж до Зимових Олімпійських ігор 2006 року.

Міжнародна конвенція ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 р. була підготовлена в результаті проведення консультацій і нарад за участю представників майже 100 держав на 33-й сесії ЮНЕСКО, яка відбулася з 3 по 21 жовтня 2005 року в Парижі [99]. Конвенція 2005 р. набула чинності 1 лютого 2007 року (відповідно до вимог ст. 37 Конвенції вона набувала чинності в перший день місяця після закінчення одного місяця від дати здачі на зберігання тридцятого документа про ратифікацію, прийняття, затвердження або приєднання).

Метою даної Конвенції 2005 р. є сприяння запобіганню використання допінгу в спорті та боротьба з ним в інтересах його викоренення (ст. 1). Засобами досягнення цілей Конвенції названі прийняття на національному та міжнародному рівнях належних заходів і заохочення всіх форм міжнародного співробітництва між державами-учасницями та керівними організаціями в області боротьби з допінгом у спорті, зокрема співробітництво з ВАДА.

Держави-учасниці зобов'язуються дотримуватися принципів Всесвітнього антидопінгового кодексу, що включений до числа Додатків до Конвенції (ст. 3). Одним із основних напрямків діяльності щодо боротьби з допінгом на національному рівні є прийняття державами-учасницями заходів з обмеження доступності заборонених субстанцій та методів з метою обмеження їхнього використання спортсменами в спорті, за виключенням випадків їх терапевтичного використання. Йдеться в тому числі й про заходи з розповсюдженням заборонених субстанцій та методів серед спортсменів, заходів з контролю за їх виробництвом, переміщенням, ввезенням, розподілом та продажем (ст. 8). З прийняттям Міжнародної конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті в 2005 р. дії антидопінгових норм, розроблених ВАДА, поширилися і на держави, які беруть участь у Конвенції [99].

Конвенція 2005 р. спрямована на боротьбу з усіма, хто може бути причетним до порушення спортсменами антидопінгових правил (ст. 9). Адже варто враховувати, що практично за кожним випадком порушення спортсменами антидопінгових правил стоять ті, хто сприяв прийняттю тим допінгових препаратів та застосуванню заборонених методів.

Так, зокрема, до моменту прийняття Конвенції 2005 року було дуже важко протидіяти тренерам, які використовували свої близькі відносини зі спортсменами для заохочення їх до використання лікарських препаратів або методів, що поліпшують спортивні результати. Антидопінгові зусилля спортивної спільноти були обмежені тим фактом, що дуже часто цих людей фактично не можна було притягнути до відповідальності або покарати за їх дії. Тепер відповідно до ст. 9 Конвенції уряди повинні вживати заходів щодо «допоміжного персоналу спортсмена». Цей термін має широке тлумачення і охоплює всіх осіб, пов'язаних зі спортом, які працюють зі спортсменами або займаються їх лікуванням. До їх числа відносяться тренери, менеджери, допоміжний персонал команди, посередники, адміністратори, офіційні особи, а також практикуючі лікарі або середній медичний персонал.

Значну увагу Конвенція 2005 р. приділяє проблемам дієтичних, харчових та інших добавок (ст. 10). Уряди повинні спонукати виробників і розповсюджувачів дієтичних і харчових добавок до застосування передової практики маркетингу, що включає інформування споживачів про детальний склад таких продуктів, а також надання необхідних посвідчень якості. На практиці це означає значне вдосконалення системи інформування споживачів та створення ефективно діючої системи сертифікації продукції з метою вдосконалення рівня маркування в процесі її виробництва. Звичайно, тільки такі заходи не здатні забезпечити сумлінним спортсменам достатню впевненість, що продукти, які вони споживають, не будуть містити жодних заборонених препаратів, які можуть дати позитивні результати при здаванні ними необхідних допінгових проб, тож на даний момент для урядів все ще залишаються можливості для подальшого врегулювання в цій сфері.

Конвенція 2005 року визначає, що міжнародні зусилля є найбільш ефективними, якщо є можливість тестувати спортсменів на наявність заборонених препаратів в будь-якій точці світу та в будь-який час. Відповідно до ст. 11 Конвенції, держави-учасниці підтримують такі програми тестування або забезпечують їх здійснення. Будь-який допінг-контроль, який проводиться зараз, повинен відповідати Кодексу 2005 року та включати в себе тестування, як в період проведення змагань, так і поза змаганнями, при чому це здійснюється без попереднього повідомлення спортсменів (ст. 12). Крім того, заохочується міжнародне співробітництво між антидопінговими організаціями, державними органами влади та спортивними організаціями. Оскільки за допомогою координації зусиль між цими органами можна уникнути дорогого та зайвого дублювання допінг-контролю, а також дозволить не створювати зайві незручності для спортсменів, які підлягають такому тестуванню.

Конвенція 2005 р. також дозволяє забезпечити ефективність Кодексу 2003 року. Оскільки він з моменту прийняття є міжнародним документом, який можна застосовувати тільки щодо членів спортивних організацій, то

Конвенція, зробивши його одним із додатків, забезпечує правову основу, за допомогою якої уряди можуть вирішувати проблему допінгу в тих областях, які перебувають поза сферою дії спортивного руху.

Тобто прийняття ЮНЕСКО Конвенції 2005 року дозволило надати офіційний статус антидопінговим заходам, а також тому напряду міжнародної політики та основоположним принципам, які спрямовані на забезпечення всім спортсменам чесних і рівних спортивних умов.

Підкреслимо, що найважливішим ефектом від прийняття Конвенції ЮНЕСКО стало те, що всі держави-учасниці зобов'язались дотримуватись принципів Всесвітнього антидопінгового кодексу ВАДА, включеного до числа додатків до Конвенції, а, отже, перетвореного на невід'ємну частину цієї Конвенції. Таким чином, зараз держава, що ратифікує цю Конвенцію, автоматично робить Антидопінговий кодекс ВАДА невід'ємною частиною національного законодавства.

Зауважимо, що це найбільш успішна Конвенція в історії ЮНЕСКО, яку на даний момент ратифікувало 189 держав [176]. Ніколи раніше глобальні антидопінгові зусилля не були такими масштабними та зосередженими на забезпеченні чесного й справедливого середовища для спортсменів. Таким чином, Конвенція 2005 р. забезпечила міжнародно-правову основу, яка була відсутня раніше, та завдяки якій всі уряди можуть займатися вирішенням проблем зростаючого поширення і все більш витонченого використання субстанцій і методів, що поліпшують спортивні результати [109]. Без перебільшення можна сказати, що запровадження в дію Конвенції 2005 року стало точкою відліку в новітній історії антидопінгової діяльності, є визначним досягненням ЮНЕСКО в справі боротьби з допінгом і має надзвичайне значення для майбутнього всього спорту в світі.

Крім Антидопінгового кодексу, важливою частиною Міжнародної конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті стали: Заборонений список, Міжнародний стандарт щодо терапевтичного використання

заборонених речовин; Міжнародний стандарт для лабораторій та Міжнародний стандарт з тестування та розслідувань.

В Забороненому списку – актуальна оновлена версія якого набрала чинності з 1 січня 2020 року [145] – визначається перелік речовин та методів, які заборонені до використання спортсменами в змагальний та позазмагальний період. Речовини та методи класифіковані по категоріях (наприклад, стероїди, стимулятори, генний допінг тощо). Зауважимо, що перший Заборонений список був вперше опублікований задовго до створення ВАДА – в 1963 році під керівництвом Міжнародного олімпійського комітету, але з 2004 року відповідальність за підготовку та публікації Забороненого списку вже була закріплена за ВАДА.

Відповідно до вимог Антидопінгового кодексу, нова версія Забороненого списку повинна публікуватися щорічно незалежно від того, чи вносилися до нього зміни чи ні, але, якщо виникне така необхідність, Заборонений список може бути переглянутий і опублікований в прискореному порядку. Процедура підготовки Списку включає постійні консультації і починається з поширення чорнового проекту Списку серед більш ніж 1700 зацікавлених сторін, які висловлюють свої коментарі. Отримані відгуки розглядаються науковими комітетами ВАДА, до складу яких входять міжнародні наукові фахівці та експерти в області боротьби з допінгом. Експертна група ВАДА, що займається переглядом Списку, проводить аналіз отриманих від зацікавлених сторін коментарів і направляє свої висновки до Комітету ВАДА з питань охорони здоров'я, медицини та наукових досліджень, який, своєю чергою, являє остаточні рекомендації на щорічному засіданні Виконавчого комітету ВАДА, яке традиційно проводиться у вересні. Виконавчий комітет – основний керівний орган ВАДА – обговорює представлені рекомендації та приймає остаточне рішення. Оновлений Список публікується в Інтернеті до 1 жовтня і вступає в силу з 1 січня наступного року [12].

Слід зазначити, що спортсмен має право використовувати субстанції або методи з Списку ВАДА для лікування за наявності дозволу на терапевтичне використання. Такий дозвіл видається спортсменам, які мають законні медичні підстави, що відповідають критеріям, викладеним у Міжнародному стандарті ВАДА з терапевтичного використання.

Міжнародний стандарт з терапевтичного використання заборонених субстанцій був вперше прийнятий в 2004 році та вступив в силу з 1 січня 2005 року, після чого до його тексту періодично вносилися зміни (зараз діє редакція, що вступила в силу з 1 січня 2019 року) [217]. Міжнародний стандарт з терапевтичного використання заборонених речовин є обов'язковим Міжнародним стандартом, розробленим як частина Всесвітньої антидопінгової програми. Відповідно до ст. 1.0 Стандарту, його метою є встановлення:

- 1) умов, за наявності яких видається дозвіл на терапевтичне використання, що обґрунтовують наявність забороненої субстанції в пробі спортсмена або використання спортсменом або спроба використання, володіння і (або) призначення або спробу призначення забороненої субстанції або забороненого методу в терапевтичних цілях;
- 2) обов'язки Антидопінгової організації по винесенню рішень щодо терапевтичного використання та інформуванні про нього;
- 3) процесу подачі спортсменом запиту на терапевтичне використання;
- 4) процесу отримання спортсменом визнання терапевтичного використання, виданого однією Антидопінгової організацією, іншою Антидопінговою організацією;
- 5) процесу перегляду рішень по терапевтичному використанню з боку ВАДА;
- 6) положень суворої конфіденційності процесу подання запиту на терапевтичне використання.

Важливість Міжнародного стандарту щодо терапевтичного використання заборонених речовин обумовлюється тим фактом, що

наявність Забороненої субстанції або її метаболітів, або маркерів, використання або спроба використання забороненої субстанції або забороненого методу, володіння забороненими субстанціями або забороненими методами, або призначення забороненої субстанції або забороненого методу, які відповідають дозволу на терапевтичне використання, що був виданий на підставі Міжнародного стандарту з терапевтичного використання, не повинні вважатися порушенням антидопінгових правил (ст. 4.4.1) [217]. Тобто дотримання вимог цього Стандарту та процедури, яка в ньому зазначена, повністю звільняє спортсмена від відповідальності за порушення антидопінгових правил, навіть, якщо ним були використані субстанції або методи, які передбачені в якості заборонених в Забороненому списку ВАДА.

Міжнародний стандарт для лабораторій [178] вперше був затверджений ВАДА в 2004 році, та періодично переглядався з метою його доповнення та удосконалення. Актуальна версія цього документу була затверджена в листопаді 2019 року [179]. Головною метою Міжнародного стандарту для лабораторій є забезпечення надійних і достовірних результатів лабораторних аналізів, а також уніфікація і гармонізація цих результатів і форм звітів про них для всіх лабораторій, акредитованих для проведення допінг-контролю. Міжнародний стандарт для лабораторій включає в себе вимоги, необхідні для отримання акредитації ВАДА, операційні стандарти і відомості про процес акредитації. Відповідність міжнародним стандартам (на противагу альтернативним стандартам, практиці або процедурам) є гарантією того, що всі процедури, передбачені міжнародними стандартами, виконані належним чином. У Міжнародному стандарті для лабораторій встановлюються вимоги до лабораторій по допінг-контролю, які бажають продемонструвати свою технічну компетентність, здатність забезпечувати ефективну і якісну систему управління і можливості отримувати і обробляти достовірні результати.

Головною метою Міжнародного стандарту тестувань і розслідувань [180] є планування ефективних тестувань, як змагальних, так і

позазмагальних, забезпечення цілісності та автентичності зібраних проб, починаючи з оповіщення спортсмена про проходження тестування і закінчуючи доставкою проб в лабораторію для аналізу, а також розробка обов'язків антидопінгових організацій в частині проведення розслідування та збору інформації [12].

Міжнародний стандарт тестувань і розслідувань включає в себе стандарти для складання плану розподілу антидопінгових тестів, оповіщення спортсменів, підготовки і проведення збору проб, безпеки і транспортування проб. Також він встановлює стандарти, що стосуються вимог до інформації щодо місцезнаходження спортсменів, які перебувають у відповідних пулах тестування. Ці стандарти є надзвичайно важливими та обов'язковими для дотримання міжнародними федераціями національними та іншими антидопінговими організаціями, і як ми вже зазначали вище, триразове недотримання даних вимог протягом дванадцяти місяців розцінюється як порушення антидопінгових правил відповідно до ст. 2.4 Кодексу [226].

Також цей Стандарт описує обов'язкові стандартизовані технічні вимоги до процедур допінг-контролю, а також пропонує низку основних методичних рекомендацій (наприклад, «Рекомендації по збору проб сечі» тощо).

Ще однією важливою метою Міжнародного стандарту з тестування та розслідувань є встановлення суворих стандартів для збору, оцінки та ефективного використання інформації, а також для проведення розслідувань у випадках можливих порушень антидопінгових правил. Відповідно до вимог ст. 5 Антидопінгового кодексу [226], факт порушення антидопінгових правил може бути встановлений будь-яким достовірним способом, включаючи аналітичні та фактичні докази, отримані в ході розслідування.

Підсумовуючи цей підрозділ, зазначимо, що основними міжнародними актами, які встановлюють міжнародні стандарти регулювання боротьби з допінгом на сьогодні є: Конвенція Ради Європи проти застосування допінгу 1989 року та Додатковий протокол до неї 2002 року; Міжнародна конвенція

ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року, невід'ємною частиною якої виступають – Всесвітній антидопінговий кодекс, Заборонений список, Міжнародний стандарт щодо терапевтичного використання заборонених речовин, Міжнародний стандарт для лабораторій та Міжнародний стандарт з тестування та розслідувань (всі документи зі змінами та доповненнями). Вказані міжнародно-правові акти встановлюють основні міжнародно-правові стандарти протидії допінгу в спорті на універсальному рівні та спрямовані на регулювання та координацію міжнародної антидопінгової боротьби.

Більш ширшою категорією є міжнародні стандарти боротьби з допінгом, які додатково включають Лозаннську декларація про допінг у спорті 1999 року та Копенгагенську декларацію про боротьбу з допінгом у спорті 2003 року.

2.2. Міжнародно-правове регулювання боротьби з допінгом на регіональному рівні

Окрім міжнародно-правового регулювання боротьби з допінгом у спорті на універсальному рівні, вагому увагу слід приділити міжнародно-правовим стандартам регулювання боротьби з допінгом на регіональному рівні, де особливий інтерес для нас складає європейський регіон.

Нагадаємо, що саме в Європейському регіоні закладено початок створення міжнародно-правового регулювання міжнародного співробітництва щодо антидопінгової діяльності.

Розглядаючи особливості антидопінгової боротьби в Європейському регіоні необхідно пам'ятати, що цей напрямок регіонального співробітництва, так само як і будь-які інші елементи спортивної політики, виступають невід'ємним елементом загальної діяльності як Європейського Союзу, так і Ради Європи.

Саме Рада Європи в 1989 році прийняла Конвенцію проти застосування допінгу [81]. У преамбулі до Конвенції 1989 року зокрема зазначається, що

держави-члени Ради Європи, які стурбовані зростаючим використанням спортсменами та спортсменками допінгових препаратів і методів під час спортивних заходів, а також наслідками такого використання для здоров'я учасників і для майбутнього спорту, усвідомлюючи, що ця проблема загрожує принципам етики й цінностям виховання, які містяться в Олімпійській хартії, Міжнародній хартії спорту та фізичного виховання ЮНЕСКО і резолюції Комітету міністрів Ради Європи, відомій як «Європейська хартія спорту для всіх», посилаючись на рекомендацію № 5 щодо допінгу, ухвалену 2-ю Міжнародною конференцією міністрів і старших посадових осіб, відповідальних за спорт і фізичне виховання, яка була організована ЮНЕСКО в Москві (1988 рік), погодилися на прийняття цієї Конвенції.

2002 року у Варшаві було підписано Додатковий протокол до цієї Конвенції [67], який адаптував положення Конвенції до антидопінгових повноважень ВАДА. Згідно з ним держави взаємно визнавали право національних антидопінгових організацій проводити відповідно до внутрішніх норм держави-організатора допінг-контроль спортсменів, які прибувають з інших держав-учасниць Конвенції (ст. 1.1), а також визнають компетенцію ВАДА та інших організацій щодо допінгового контролю, які діють під її керівництвом, щодо здійснення перевірок спортсменів поза змаганнями на їх території або в іншому місці (ст. 1.3).

При цьому варто враховувати, що Конвенція Ради Європи проти застосування допінгу 1989 р. у своїй дії не обмежується територією Європи. До неї можуть приєднатися також і неєвропейські держави (наприклад, на сьогодні державами-учасницями Конвенції є Австралія та Туніс). Таким чином, з упевненістю можемо стверджувати про значний вплив європейської регіональної антидопінгової системи на становлення та функціонування світового співробітництва у боротьбі з допінгом у спорті.

Важливо згадати також європейську Білу книгу спорту [170] була прийнята в 2007 році), що декларує основи розвитку спорту й задає тон

спортивній політиці ЄС, а також неодноразово згадує про важливу роль спорту в Європейському суспільстві. Відзначається важливість спорту в просуванні цінностей ЄС на міжнародному рівні й враховується важливість співпраці між державними органами влади та неурядовими спортивними організаціями, а так само й використання спортивних заходів для реалізації концепції спортивної дипломатії.

Також окремої згадки заслуговує некомерційна програма Європейського союзу ЕРАЗМУС+ (Erasmus+) [69]. Хоча ця програма не є виключно антидопінговою і спортивною, та охоплює широку соціально-гуманітарну сферу, але завдяки своєму спрямуванню на навчання, роботу та стажування за обміном між громадянами Європи та ряду третіх держав, вона сприяє популяризації європейських цінностей у боротьбі з допінгом, зокрема в рамках програми ЕРАЗМУС+: Sports, яка діє з 2014 року [3]. У межах цього напрямку програма сприяє розвитку європейського спортивного руху; пропаганді масового спорту серед європейських громадян; популяризації здорового способу життя, а також чистого від допінгу спорту; здійснюється фінансування та проведення благодійних спортивних заходів; проводиться сприяння в перепідготовці та працевлаштуванні колишніх спортсменів тощо. Зауважимо, що розвиток масового спорту розглядається як один із важливих факторів, що сприяє інтеграційним процесам у середині ЄС.

Також у рамках програми ЕРАЗМУС+: Sports здійснюється не тільки пропагування антидопінгових принципів у спорті, а й боротьба з протиправним впливом на результати спортивних змагань, захист неповнолітніх, підтримку інноваційних підходів до реалізації принципів ЄС ефективного управління у спорті, стратегії ЄС у галузі соціальної інтеграції та рівних можливостей, заохочення участі в спортивній та фізичній активності (підтримка реалізації Керівних принципів фізичної активності ЄС, волонтерства, зайнятості в спорті, а також освіти та професійної спортивної підготовки), а також підтримка реалізації Керівних принципів ЄС для спортсменів із подвійною кар'єрою. Ці партнерства включають також малі

спільні партнерства, спрямовані на заохочення соціальної інтеграції і рівних можливостей у спорті, просування європейських традиційних видів спорту та ігор, підтримуючи мобільність волонтерів, тренерів, менеджерів та працівників некомерційних спортивних організацій і захищаючи спортсменів, особливо наймолодших, від небезпек для здоров'я та безпеки шляхом поліпшення тренувань і умов змагань.

Аналіз актів права Європейського Союзу, а також офіційних заяв представників Європейського Союзу, дозволяє виділити ряд ключових напрямків спортивної політики Європейського Союзу. По-перше, спорт як фактор поліпшення здоров'я населення і збільшення їх фізичної активності. Стратегічне значення набуває спорт саме як єдиний соціальний рух, який здатний бути інструментом у вирішенні проблеми профілактики здорового способу життя громадян ЄС. Постійне зниження фізичної активності призводить до погіршення здоров'я, що несе в собі й економічні втрати. У зв'язку з цим активно залучається організація Європейська мережа з просування здорового способу життя та фізичної активності (NEPA Europe).

Експерти антидопінгових організацій і агентств ЄС 27 травня 2019 року збиралися на конференцію в Будапешті, спортивній столиці Європи 2019 року, щоб зміцнити співпрацю в боротьбі з допінгом і торгівлею нелегальними допінговими речовинами [208]. Учасниками була підкреслена важливість міжнародного співробітництва у припиненні поставок і постачальників допінгових речовин. У цій конференції, яка була ініційована та організована Угорською антидопінговою організацією (HUNADO), узяли участь Євроюст (європейське агентство, що співпрацює з судовими та поліцейськими органами держав-членів ЄС), Відділ співпраці судових органів ЄС, ВАДА, Європол, а також НАДО, судові та правоохоронні органи держав центральної Європи.

У цілому, європейське спортивне право можна визначити як «... систему норм первинного і вторинного права, постанов судових органів ЄС і Ради Європи, що регулюють спорт як сукупність організаційних, охоронних,

змагальних, заохочувальних та управлінських заходів щодо європейських спортсменів, що беруть участь в офіційних змаганнях, а так само всіх громадян, що займаються спортом на любительському рівні» [230].

Радою Європи було створено Європейський Координаційний форум Всесвітнього антидопінгового агентства [149] (*European Coordination Forum for the World Anti-Doping Agency* – «САНАМА»), спеціальний комітет експертів, який несе відповідальність за узгодження позицій усіх сторін Європейської культурної конвенції 1954 р. щодо питань, які стосуються ВАДА [228]. Форум наголошує на важливості організації боротьби з допінгом у відповідності з правами людини й верховенством закону. Він був створений для зустрічей представників європейських держав, щоб узгодити спільну позицію щодо ВАДА та бачення майбутнього цієї організації, а також для вирішення фінансових питань.

Взаємодія ВАДА з Радою Європи з питань протидії вживанню допінгу є досить різноманітною та ефективною. Рада Європи та її держави-члени відіграють активну роль у належному виконанні Всесвітнього антидопінгового кодексу. Рада Європи прагне сприяти розвитку спорту в сучасному європейському суспільстві й виступає проти насильства й застосування допінгу в спорті. Рада Європи також координує участь державних органів європейських держав у ВАДА.

Зазначимо, що ВАДА має відповідні регіональні відділення на 4 континентах [30]: Азія: м. Токіо (Японія); Африка: м. Кейптаун (ПАР); Північна Америка: м. Монреаль (Канада); Південна Америка: м. Монтевідео (Уругвай). Усі регіональні відділення мають ряд основних функцій і обов'язків, що пов'язані із забезпеченням взаємодії із зацікавленими сторонами у відповідних регіонах, а також активним сприянням ВАДА і його місії.

Окрім основних регіональних відділень, у структурі ВАДА окремо створені спеціальні регіональні антидопінгові організації (далі – РАДО) [199], що відповідальні за проведення антидопінгових заходів у державах

свого регіону, приділяючи особливу увагу саме тим державам, де боротьба з допінгом відсутня або ведеться недостатньо активно. Вказані організації були створені ВАДА у 2004 році для посилення захисту чистого спорту шляхом розробки інноваційних стратегій боротьби з допінгом для тих держав, які цього найбільше потребують. Програма насамперед спрямована на надання організаційної та матеріальної підтримки тим Національним антидопінговим організаціям, які недостатньо фінансуються та забезпечені, а також Національним олімпійським комітетам у разі, якщо вони виконують функції НАДО у відповідних державах регіону. На теперішній час згідно з даними, наведеними на офіційному сайті ВАДА, ця Програма допомагає 15 РАДО (кількість РАДО в кожному регіоні коливається від однієї до п'яти) та включає 131 державу, надаючи їм фінансування, навчання та постійну антидопінгову допомогу [199].

Основними цілями діяльності РАДО є:

- надання допомоги державам та організаціям у розробленні антидопінгових програм, які відповідають Всесвітньому антидопінговому кодексу, у тих регіонах світу, де відсутня якісна антидопінгова діяльність;
- консолідація декількох держав і зацікавлених сторін певної географічної зони для мобілізації та об'єднання ресурсів у боротьбі з допінгом під егідою РАДО;
- збільшення кількості проведення антидопінгового тестування у всьому світі та сприяння довготривалій стійкості тестування та антидопінговій освіті;
- гарантування того, що всі спортсмени у всіх державах та у всіх видах спорту підпадають під однакові антидопінгові протоколи та процеси;
- залучення всіх держав світу до антидопінгової діяльності.

Головним органом управління цієї організації є Рада РАДО, що складається з представників держав-членів РАДО, члени якої призначаються урядами держав-членів РАДО та НОК.

Очолює її Голова РАДО, який відіграє значну політичну та стратегічну

роль у регіоні та обирається Радою РАДО з-поміж її членів.

Щоденні операції з діяльності організації здійснює Менеджер РАДО, який є штатним працівником, найнятим офісом РАДО, як правило, з використанням кадрового гранту ВАДА.

Також до структури РАДО входять відповідні Комітети РАДО, які складаються з місцевих регіональних експертів (наприклад, Комітет з виключень із терапевтичного використання та управління результатами).

Структура РАДО надзвичайно сильно залежить від регіональних норм та особливостей країн регіону, а також рівня антидопінгової активності там. Вона представлена регіональними осередками у Африці, Америці, Азії, Європі, Океанії.

Африканський регіон поділений на відповідні зони РАДО, які розподілені територіально по країнах із головним офісом в одній із країн цього регіону:

1. Африка зона I РАДО (Марокко): Алжир, Держава Лівія, Мавританія, Марокко, Туніс;
2. Африка зона II та III РАДО (Нігер): Бенін, Буркіна-Фасо, Кабо-Верде, Кот-д'Івуар, Гвінея, Гвінея-Бісау, Малі, Нігер, Сенегал, Того;
3. Африка зона V РАДО (Кенія): Бурунді, Єгипет, Еритрея, Ефіопія, Кенія, Руанда, Сьєрра-Леоне, Сомалі, Південний Судан, Судан, Танзанія, Гамбія, Уганда;
4. Африка зона VI РАДО (Ботсвана): Ангола, Ботсвана, Королівство Есватіні, Гана, Лесото, Малаві, Мозамбік, Намібія, Південна Африка, Замбія, Зімбабве.

До американського регіону належать наступні зони РАДО:

1. Карибська РАДО (Барбадос): Антигуа і Барбуда, Аруба, Барбадос, Бонайре, Британські Віргінські острови, Кайманові острови, Курасао, Домініка, Гренада, Гайана, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадини, Суринам, Тринідад і Тобаго, Теркс і Кайкос, США;
2. Центральньо-американська РАДО (Панама): Беліз, Коста-Ріка,

Гватемала, Гондурас, Нікарагуа, Панама, Пуерто-Рико;

3. Південно-американська РАДО (Парагвай): Болівія, Парагвай, Перу.

Азіатський регіон включає до себе такі зони РАДО:

1. Центральнo-азіатська РАДО (Казахстан): Афганістан, Казахстан, Киргизстан, Монголія, Пакистан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан;

2. РАДО країн Персидського заливу та Ємену (Кувейт): Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Ємен;

3. Південно-азіатська РАДО (Мальдіви): Бангладеш, Бутан, Мальдіви, Непал, Шрі-Ланка;

4. РАДО південно-східної Азії (Сінгапур): Бруней-Даруссалам, Камбоджа, Індонезія, Лаос, Малайзія, М'янма, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд, Тимор-Лест, В'єтнам;

5. Західно-азіатська РАДО (Йорданія): Ірак, Йорданія, Ліван, Палестина, Сирія.

Зауважимо, що європейський регіон надзвичайно мало охоплений діяльністю РАДО та представлений лише однією зоною. Тож, сподіваємося, що з часом представленість цієї організації в європейському регіоні буде тільки зростати. Східно-європейська РАДО (Грузія) включає до себе: Албанія, Вірменія, Боснія і Герцеговина, Грузія, Косово, Північна Македонія, Молдова, Чорногорія.

Також в РАДО окремо представлений регіон Океанії, який включає до себе: Американське Самоа, острови Кука, федеративні штати Мікронезії, Фіджі, Французьку Полінезію, Гуам, Маршаллові острови, Науру, Нову Каледонію, Палау, Папуа-Нова Гвінея, Самоа, Соломонові острови, Тонга, Тувалу та Вануату.

Зауважимо, що програма РАДО є частиною відділу розробки програми та зв'язків з НАДО та РАДО (PDNRR) [216], що реалізується під егідою ВАДА. Хоча вказаний відділ фактично існував раніше та включав до себе також освітні заходи, але своє належне організаційне закріплення в рамках

ВАДА він отримав лише в січні 2019 року. Рішення про виділення такого структурного підрозділу було прийнято у зв'язку зі зростаючою важливістю регіонального співробітництва у світі. У результаті чого було прийнято рішення про розділення відділу освіти та відділу розробки програми та зв'язків на окремі департаменти, що дозволило зробити співпрацю НАДО та РАДО більш ефективною. Як заявив голова цього відділу Том Мей: «Маючи понад 70 років колективного досвіду боротьби з допінгом, я впевнений, що команда з розробки програми та зв'язків з НАДО / РАДО у співпраці з регіональними офісами забезпечить надання необхідної підтримки цим підрозділам. Ми сподіваємось на постійну співпрацю з нашими зацікавленими сторонами для того, щоб усі НАДО та РАДО впроваджували ефективні антидопінгові програми, які відповідають Світовому антидопінговому кодексу та підтримують спортсменів у захисті чистого спорту. Посилення цієї сфери діяльності відповідає вимогам спортсменів про те, щоб ВАДА забезпечувала ефективні антидопінгові програми у всіх країнах та у всіх видах спорту» [216].

Розглядаючи регіональні аспекти антидопінгової діяльності ВАДА, представляється надзвичайно важливим окреслити джерела фінансування цієї організації, оскільки на практиці регіональні інтереси грають тут далеко не останню роль. Так, у перші роки свого існування (1999-2001) ВАДА отримувала повне фінансування (\$18,3 млн в рік) від Міжнародного олімпійського комітету [172]. Але, починаючи з 2001 року, МОК здійснює фінансування лише 50% видатків діяльності ВАДА, іншу половину ВАДА отримує в якості щорічних внесків від держав п'яти регіонів світу в таких пропорціях [30]: Європа – 47,5%; Америка – 29%; Азія – 20,46%; Океанія – 2,54%; Африка – 0,5%.

Оскільки найбільший щорічний внесок (\$ 2,7 млн на рік) серед всіх держав-учасниць вносить США, це дає підстави для цієї держави впливати на діяльність ВАДА. Показовим у цьому сенсі є заклик, зроблений в середині червня 2020 р. Управлінням по боротьбі з наркотиками Виконавчого

управління до Конгресу США, розглянути питання щодо відмови у фінансуванні ВАДА в разі, якщо Організація не зможе вжити заходів щодо свого реформування. У доповіді критикуються дії та надмірна лояльність ВАДА щодо російської допінгової справи, а також зазначається, що США заслуговують на більшу представленість в органах ВАДА, оскільки, порівняно з іншими державами, вона вносить до цієї Організації найбільший фінансовий вклад. Як повідомляла 24 червня 2020 року газета «The Washington Post» з посиланням на представлену в Конгрес доповідь Управління: «Управління по боротьбі з наркотиками надав у доповіді Конгресу сувору критику до структури та управління ВАДА та поставив під сумнів використання федеральних доларів, які щорічно перераховуються урядом США для підтримки цієї організації. Американські платники податків повинні отримувати відчутні результати у відповідь на свої вклади у ВАДА у вигляді чистого спорту, чесної гри, ефективного адміністрування світової антидопінгової системи й пропорційного голосування при прийнятті рішень ВАДА, – та наполягає на припиненні фінансування, – якщо ВАДА не буде відповідати основним стандартам ефективності, незалежності, прозорості і реагування на потреби спортсменів, а також не сприятиме забезпеченню такої репрезентації представників США в ВАДА, що відповідає фактичному фінансовому внеску Сполучених Штатів до цієї організації» [168].

На вказані звинувачення ВАДА відповіла спростуванням від 26 червня 2020 року, стверджуючи, що звіт, наданий Конгресу Управлінням по боротьбі з наркотиками «переповнений фактичними помилками та упущеннями» [219].

Нагадаємо, що це далеко не перший випадок протистояння за вплив між північноамериканським регіоном (на чолі зі США) та ВАДА. Так, до цього часу існує проблема невизнання міжнародних антидопінгових правил окремими спортивними організаціями Америки, де бейсболісти, баскетболісти, гравці в американський футбол і хокеїсти намагаються

протистояти політиці ВАДА, взагалі не визнаючи Всесвітнього антидопінгового кодексу, а також Забороненого списку. Адже ще за багато десятиліть до утворення антидопінгового агентства міжнародні федерації легкої атлетики, футболу, хокею, баскетболу розвивали власні підходи до боротьби з допінгом, з урахуванням факторів, які впливали на розвиток кожного виду спорту. Оскільки поява ВАДА означала фактичну монополізацію всієї системи боротьби з допінгом «в руках» однієї організації, то цей факт не міг не викликати опір і невдоволення з боку ряду федерацій. Так, наприклад, деякі об'єднання американського професійного спорту вирішують питання про дискваліфікацію спортсменів через суд звичайної юрисдикції [138, с. 631-639], а Спортивна федерація боксу (UFC – *Ultimate Fighting Championship*), що базується в США, так і не підписала Всесвітній антидопінговий кодекс [89].

У НХЛ також діють власні окремі антидопінгові правила. Усі змагання, що проводяться нею, зокрема Кубок світу, не є турніром, який проводиться під егідою Міжнародної федерації хокею, тож допінг-контроль там представлено у форматі правил, які діють у НХЛ, із власними процедурами, списком заборонених препаратів та системою покарань, які суттєво відрізняються від тих, що встановлені ВАДА, але подібні до тих, що діють у більшості спортивних північноамериканських лігах. Маються на увазі такі ліги, як баскетбольна НБА, Ліга американського футболу (НФЛ) і так звана Ліга «соккера» – футбольна ліга (МЛС). Однак ситуація з НХЛ відрізняється від інших ліг тим, що спортсмени, які є представниками ліги на міжнародних змаганнях, з'являються там набагато частіше, ніж представники інших ліг, головним чином, через більшу популярність цього виду спорту на загальносвітовому рівні. Хоча, коли спортсмени з НХЛ беруть участь у міжнародних змаганнях, вони все ж таки підпадають уже під допінговий контроль ВАДА. У цей час на них поширюються міжнародні антидопінгові правила, але, на відміну від спортсменів більшості інших видів спорту, представники ВАДА не мають можливості перевіряти гравців з НХЛ

протягом сезону. Тобто перевірки ВАДА вони підлягатимуть виключно у випадку, якщо безпосередньо беруть участь у міжнародних змаганнях, наприклад, таких, як Чемпіонат світу.

Можемо зазначити, що регіональні північноамериканські особливості є надзвичайно вираженими та такими, що мають свободу в регулюванні допінгових питань, які важко уявити в будь-яких інших регіонах світу. Безперечно, це багато в чому пояснюється великим внеском до фінансування ВАДА з боку США, які розраховують на особливе лояльне ставлення до себе з боку цієї організації.

Окрему важливу роль в антидопінговій активності в окремих регіонах відіграють також й оргкомітети великих міжнародних спортивних заходів, таких як континентальні або всесвітні змагання з великої кількості дисциплін, на яких відповідно до Всесвітнього антидопінгового кодексу покладено значне навантаження у здійсненні заходів із протидії використанню допінгу в спорті (ст. 20.6 Кодексу). Ці організації не зобов'язані самостійно здійснювати проби, оскільки, як правило, ця відповідальність покладається на НАДО або РАДО, але як сторона, що приймає великі спортивні події, оргкомітети великих міжнародних спортивних заходів зобов'язані забезпечувати дотримання встановлених Кодексом антидопінгових правил та реагувати на порушення антидопінгових правил. До оргкомітету великих міжнародних змагань відносяться Фонд Ігор Співдружності (CGF), Міжнародна асоціація Всесвітніх ігор (IWGA), Міжнародна федерація студентського спорту (FISU), а також континентальні асоціації, такі як Панамериканська спортивна організація (PASO), Асоціація національних олімпійських комітетів Африки (ANOCA), Європейські олімпійські комітети (EOC), Національні олімпійські комітети Океанії (ONOC) і Олімпійський рада Азії (OCA) [12, с. 24-25].

2.3. Імплементация міжнародно-правових норм щодо боротьби з допінгом

Активна діяльність та взаємодія міжнародних організацій щодо боротьби з допінгом у спорті призводить до активізації антидопінгової політики держав, які приєдналися до міжнародних універсальних і регіональних актів щодо боротьби з допінгом та є членами відповідних міжнародних і регіональних організацій у цій сфері. Важливо врахувати, що на сьогодні жодний міжнародний універсальний або регіональний антидопінговий договір не потребує залучення внутрішньодержавного механізму імплементації відповідних норм.

Це відбувається, по-перше, шляхом ратифікації відповідних договорів, які після цього стають невід'ємною частиною національного законодавства. По-друге, на національному рівні приймаються антидопінгові закони або вводяться антидопінгові норми в кодекси (в кримінальний, адміністративний тощо). По-третє, створюються відповідні антидопінгові органи (комітети тощо).

Відповідно до положень Конвенції 2005 р., передбачений механізм надання державам-учасникам підтримки щодо розробки програм в області антидопінгової освіти й запобігання допінгу за допомогою Фонду для викорінення допінгу в спорті, управління яким забезпечує ЮНЕСКО. Надання такої підтримки є додатковим механізмом, що забезпечує ефективність вищевказаних механізмів імплементації антидопінгових норм до законодавства держав-учасниць.

Кожна з цих держав виділяє кошти для фінансування національної програми антидопінгового тестування в усіх видах спорту або надає допомогу спортивним та антидопінговим організаціям у фінансуванні допінг-контролю шляхом прямих субсидій або дотацій; уживає заходів щодо припинення фінансової підтримки спортсменів та їх допоміжного персоналу, відсторонених за порушення антидопінгових правил; а також зупиняє фінансову підтримку будь-яких спортивних організацій або антидопінгових

організацій, що не дотримуються Всесвітнього антидопінгового кодексу 2003 р.

Крім того, Всесвітній антидопінговий кодекс окремо в ст. 12 закріплює право сторони, що підписалася, або уряду, який прийняв Кодекс, використовувати власні правила для застосування санкцій до спортивної організації, що знаходиться під юрисдикцією сторони, що підписалася, або уряду. Таким чином, Кодекс не обмежує створення механізмів дисциплінарної відповідальності між організаціями та державами-учасниками Кодексу.

Хоча існує певна ступінь гнучкості в тому, яким чином уряди можуть застосовувати Конвенцію 2005 р. шляхом прийняття відповідних законодавчих актів, заходів регулювання, політики й адміністративної практики, однак усі держави-учасниці Конвенції у будь-якому разі повинні вжити кожний із цих конкретних заходів:

- заходи щодо обмеження доступності заборонених речовин і методів їх використання у спорті (за винятком випадків їх дозволеного терапевтичного використання), у тому числі заходи щодо боротьби з незаконним обігом заборонених речовин;
- заходи зі сприяння допінг-контролю і підтримки національних програм тестування на допінг;
- заходи, спрямовані на призупинення фінансової підтримки тих спортсменів і їх допоміжного персоналу, які порушили антидопінгові правила, а також спортивних організацій, які не дотримуються Всесвітнього антидопінгового кодексу;
- заходи щодо заохочення виробників і розповсюджувачів харчових добавок до впровадження передової практики в області маркування, збуту й розповсюдження продуктів, які можуть містити заборонені речовини;
- заходи з надання підтримки антидопінговій роз'яснювальній роботі серед спортсменів і широкої спортивної громадськості.

Безперечно, що допінг-проби, виконані відповідно до стандартів ВАДА, допоможуть забезпечити дотримання прав «чистих» спортсменів. Однак тести – не єдиний крок у галузі обмеження допінгу. Боротьба має починатися з припинення поставок допінгових речовин та їх постачальників. Кілька європейських держав нещодавно запровадили у своє кримінальне законодавство окремий склад злочину, пов'язаний із незаконним обігом заборонених речовин, які підвищують ефективність, через їх серйозну небезпеку для здоров'я. До того ж, багато європейських та інших зарубіжних держав уже передбачають застосування санкцій за використання таких речовин (наприклад, Кіпр, Чехія, Фінляндія, Угорщина, Італія, Литва, Нідерланди, Словенія, Російська Федерація ввели кримінально-правові санкції).

Можна стверджувати, що загальною підставою для виконання національної антидопінгової програми є, безумовно, наявність у держави інфраструктури, пов'язаної з розвитком і управлінням фізичною культурою та спортом, участь країни в міжнародному спортивному русі та міжнародному антидопінговому русі. Останнє визначає необхідність створення відповідної національної інфраструктури у сфері боротьби з допінгом у спорті. Для цього в 2008 році було засновано добровільний Фонд ЮНЕСКО для викорінення допінгу в спорті, покликаний допомогти державам-учасникам виконувати свої зобов'язання в рамках Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті 2005 р. [213]. Будь-яка держава, що ратифікувала Конвенцію, має право подати заявку до фонду для допомоги у фінансуванні проєктів, спрямованих на антидопінгову освіту. Фінансування ЮНЕСКО має величезне значення для держав Латинської Америки й Карибського басейну, багато з яких ще знаходяться в процесі розвитку їх антидопінгових стратегій. Шістнадцять проєктів у наступних державах отримали фінансування ЮНЕСКО: Багамські острови, Барбадос, Болівія, Еквадор, Сальвадор, Гренада, Ямайка, Мексика, Нікарагуа, Парагвай, Перу, Сурінам, Сент-Вінсент і Гренадіни, Тринідад-і-Тобаго і Уругвай [212].

Додаткове фінансування покликане допомогти в розробці або реалізації ефективних антидопінгових програм відповідно до Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті 2005 р.

Максимальна сума запиту для держави – 20 тис. доларів США, для регіону – 50 тис. доларів США. Водночас кожна держава має право подавати не більше 3-х запитів за 2-х річний період. Рішення про запити приймає Комітет із 6-ти представників різних держав. До поточного комітету входять: РФ, Багамські острови, Китай, Фінляндія, Оман, Південна Африка [213].

На початку 2016 року Аргентина та Ізраїль були виключені зі списку держав, що не відповідають Всесвітньому антидопінговому кодексу [155]. Варто відзначити, що потрапили вони туди в 2015 році через заяви, подані ЮНЕСКО, при цьому ЮНЕСКО протягом року надавала цим державам різного роду підтримку, яка дозволила антидопінговим комітетам Аргентини та Ізраїлю досягнути відповідності до норм Всесвітнього антидопінгового кодексу й повернути довіру ВАДА.

Таким чином, ЮНЕСКО не тільки співпрацює з ВАДА, але й надає активну підтримку країнам у їх прагненнях відповідати Всесвітньому антидопінговому кодексу. Фонд ЮНЕСКО продовжує надавати фінансову підтримку багатьом державам, а освітні програми, що проводяться ЮНЕСКО, пропагують чесну боротьбу в спорті. Взаємодія ВАДА і ЮНЕСКО першою чергою виявляється в розробці спільної документації проти вживань допінгу, у створенні спеціалізованого фонду для допомоги державам боротися із застосуванням допінгу, у моніторингу стану допінгових проблем у різних країнах.

Розглядаючи питання імплементації антидопінгових норм, зауважимо, що для ефективного проведення боротьби з допінгом у кожній державі-членові олімпійського руху було створено НАДО. На теперішній час НАДО присутні в 145 державах світу [162]. Для них ВАДА визначило основні принципи, щоб допомогти НАДО зміцнювати співробітництво й обмін інформацією з правоохоронними органами в глобальному масштабі. «Керівні

принципи для координації досліджень і обміну антидопінговою інформацією і доказами» було представлено Виконавчим комітетом ВАДА в Монреалі в травні 2011 року [173].

Одночасно до обов'язків національних антидопінгових організацій входить проведення змагального і позазмагального тестування своїх та зарубіжних спортсменів, які беруть участь у змаганнях на території даної країни; винесення рішення за виявленими фактами порушення антидопінгових правил; розробка й реалізація антидопінгових освітніх програм.

НАДО лежать в основі антидопінгового руху, оскільки на них покладено найбільшу кількість функцій по боротьбі з допінгом, вони:

- захищають право спортсменів на чистий спорт у власних країнах і територіях, а також за кордоном;
- запобігають, стримують і виявляють допінг;
- навчають та інформують спортсменів, їхніх тренерів і лікарів зі спорту та іншого допоміжного персоналу;
- збирають зразки допінг-контролю і проводять управління результатами, якщо зразок показує нетипову чи несприятливу аналітичну знахідку;
- проводять антидопінгові розслідування та притягують до відповідальності осіб на основі антидопінгової розвідки;
- консультують уряди і застосовують національні правила проти допінгу у спорті;
- надають антидопінгові послуги міжнародним спортивним організаціям і великих іграм.

НАДО співпрацюють зі спортсменами та обслуговуючим персоналом спортсменів, один з одним, з органами державної влади, із регіональними антидопінговими організаціями, із національними та міжнародними спортивними організаціями. Таким чином, основною метою НАДО є спорт без допінгу.

Для координації зусиль міжнародних і національних антидопінгових організацій запроваджено Інститут національних антидопінгових організацій (іНАДО). Він є міжнародним органом-членом національних антидопінгових організацій 68-ми держав [191] та їх співробітників. іНАДО пропагує кращі антидопінгові практики з боку НАДО та є їх міжнародним «голосом» [174].

Співпраця НАДО з ВАДА є досить інтенсивною. Однак в останні роки більшість представників НАДО активно виступають за реформування ВАДА, та деякі з них висловлюються за те, щоб таке реформування супроводжувалося посиленням позицій ВАДА, утвердженням його повної незалежності – заборону на одночасну роботу керівників ВАДА в інших організаціях, розширення використання санкцій, а також за збільшення фінансування. Так, наприклад, у грудні 2016 року ВАДА підтвердило отримання від уряду Франції додаткового фінансування в розмірі 150 тисяч євро, що є безперечним знаком прихильності Франції до ВАДА та їх тісної співпраці [215]. А 4 квітня 2017 року на рахунок ВАДА надійшли й додаткові 100 тисяч доларів від Саудівської Аравії (при тому, що обов'язковий внесок становить всього 43 806 доларів) [25]. Однак водночас із посиленням позицій Всесвітнього антидопінгового агентства посиляться і його контроль за Національними антидопінговими агентствами за рахунок розширення повноважень ВАДА.

У Всесвітнього антидопінгового агентства й Національних антидопінгових агентств виникають також і конфлікти. Саме така ситуація склалася з Російським антидопінговим агентством. 9 листопада 2015 року комісія Всесвітнього антидопінгового агентства опублікувала звіт, у якому звинуватила РУСАДА в масованих і систематичних приховуваннях застосування допінгу російськими спортсменами [90].

Оскільки виробництво й обіг заборонених речовин дедалі зростає, важливо, щоб держави тісно й ефективно співпрацювали через свої НАДО, судові та правоохоронні органи шляхом обміну інформацією про випадки допінгу. Після прийняття ЮНЕСКО 19 жовтня 2015 р. змін до Міжнародної

конвенції про боротьбу з допінгом у спорті 2005 р., НАДО і ВАДА в рамках своєї діяльності отримали доступ до такої інформації. Судові та правоохоронні органи держав можуть використовувати цю інформацію для подальшого розслідування і судового переслідування допінг-злочинців.

Ст. 20.5 ВАДК визначає критерії, значення і відповідальність Національних антидопінгових організацій: бути незалежними в прийнятті оперативних рішень і здійсненні діяльності; приймати й використовувати на практиці антидопінгову політику та принципи відповідно до Кодексу; співпрацювати з іншими зацікавленими національними організаціями, агентствами та іншими антидопінговими організаціями; сприяти проведенню взаємних тестувань між національними антидопінговими організаціями; сприяти проведенню наукових досліджень в області боротьби з допінгом; там, де передбачено фінансування, відмовляти в ньому частково або повністю спортсмену або персоналу спортсмена, який скоїв порушення антидопінгових правил, на термін відсторонення; у рамках своєї юрисдикції рішуче переслідувати всі можливі порушення антидопінгових правил, включно зі з'ясуванням у кожному випадку причетності персоналу спортсмена або інших осіб до порушення антидопінгових правил, відстежувати належне виконання наслідків; сприяти просуванню антидопінгових освітніх програм; проводити автоматичне розслідування стосовно персоналу спортсмена, що знаходиться в її компетенції, у випадку будь-якого порушення антидопінгових правил неповнолітньою особою, або якщо персонал спортсмена допомагав більш ніж одному спортсмену, який порушив антидопінгові правила; повною мірою співпрацювати з ВАДА при розслідуванні, що проводить ВАДА.

Невідповідність вимогам ВАДК та ВАДА може призводити до санкцій щодо НАДО, аж до виключення з ВАДА. 21 січня 2019 року Антидопінговий комітет КНР було визнано таким, що не відповідає правилам ВАДА (протягом чотирьох місяців, наданих Виконавчим комітетом ВАДА на засіданні 20 вересня 2019 року, не було виявлено невідповідностей,

виявлених за допомогою опитувальника відповідності кодів ВАДА (CCQ). Затвердження не було оскаржено КНР протягом 21 дня і тому рішення набуло чинності з 13 лютого 2019 року). Також 16 листопада 2017 року Правління Фонду ВАДА оголосило про невідповідність Антидопінгового підрозділу Міністерства молоді та спорту Маврикії з огляду на те, що Кодекс не було впроваджено в національну правову систему держави.

Національні олімпійські комітети є керівними органами Олімпійського руху у відповідних країнах. Вони офіційно визнаються МОК. Глава 4 Хартії визначає роль НОК в Олімпійському русі. Зокрема, Правило 27 Хартії визначає наступну роль в Олімпійському русі: просувати фундаментальні принципи й цінності Олімпізму у своїх країнах, зокрема у сфері спорту й освіти, програми олімпійської освіти на всіх рівнях – у школах, інститутах фізичного виховання і спорту та університетах, а також сприяти створенню закладів Олімпійської освіти, таких як національні Олімпійські академії, Олімпійські музеї та інші програми, включаючи культурні, що мають відношення до Олімпійського руху (п. 2.1); забезпечувати дотримання Олімпійської хартії у своїх країнах (п. 2.2); сприяти розвитку спорту високих досягнень, а також спорту для всіх (п. 2.3); сприяти підготовці спортивних адміністраторів, організовуючи навчальні курси та слідкуючи за тим, щоб такі курси пропагували фундаментальні принципи Олімпізму (п. 2.4); вживати заходів проти всіх форм дискримінації і насильства в спорті (п. 2.5); приймати й забезпечувати виконання Всесвітнього антидопінгового кодексу (п. 2.6); заохочувати й підтримувати заходи, пов'язані з медичним обслуговуванням і здоров'ям атлетів (п. 2.7). Частина 3 зазначеного Правила визначає, що НОКи мають виключні повноваження представляти свої країни на Олімпійських іграх, а також регіональних, континентальних і світових комплексних змаганнях, які проводяться під патронатом МОК. До того ж, кожен НОК зобов'язаний брати участь в Іграх Олімпіади, посилаючи туди атлетів. НОКи також мають виключні повноваження щодо вибору й призначення міста, яке може подавати заявку на організацію Олімпійських

ігор у їх відповідних країнах. Пункт 5 Правила 27 визначає, що з метою виконання своїх завдань НОКи можуть співпрацювати з урядовими організаціями, з якими вони мають розвивати гармонійні відносини. Проте вони не повинні брати участь у будь-якій діяльності, що суперечить Олімпійській хартії. НОКи можуть також співпрацювати з неурядовими організаціями.

Загалом на сьогоднішній день МОК визнав 206 НОКів (НОК України є офіційно визнаний Міжнародним олімпійським комітетом з 1 січня 1993 року) [77]. НОКи об'єднуються в Асоціації національних олімпійських комітетів для обговорення своєї ролі в Олімпійському русі (наприклад, Асоціація національних олімпійських комітетів Африки; Панамериканська спортивна організація; Олімпійська Рада Азії; Європейські олімпійські комітети; Національні олімпійські комітети Океанії) [194].

Роль і відповідальність Національних олімпійських і Національних параолімпійських комітетів полягає в забезпеченні відповідності своєї антидопінгової політики й правил Кодексу (ст. 20.4.1 Кодексу); у забезпеченні умов членства або визнанні наявності в Національній федерації антидопінгових правил, які відповідають положенням Кодексу (ст. 20.4.2); у повазі незалежності Національної антидопінгової організації країни, неутручанні в прийняття нею оперативних рішень і в її діяльність (ст. 20.4.3); у забезпеченні, щоб Національні федерації повідомляли будь-яку інформацію, яка прямо чи опосередковано стосується порушення антидопінгових правил, у свою Національну антидопінгову організацію і Міжнародну федерацію, а також співпрацювали в розслідуванні, яке проводить будь-яка антидопінгова організація, уповноважена на проведення розслідувань (ст. 20.4.4); вимагати як умову участі в Олімпійських і Паралімпійських іграх, щоб як мінімум ті спортсмени, які не є постійними членами Національної федерації, були доступними для взяття проб і надавали інформацію про своє місцезнаходження відповідно до вимог Міжнародного стандарту з тестувань і розслідувань з того моменту, як

спортсмена включено до відповідних списків на тестування, складені у зв'язку з Олімпійськими або Паралімпійськими іграми (ст. 20.4.5); у співпраці зі своєю Національною антидопінговою організацією і своїм урядом з метою створення Національної антидопінгової організації, якщо вона ще не була створена, за умови, що в перехідний період Національний олімпійський комітет або організація, ним призначена, будуть виконувати обов'язки Національної антидопінгової організації (ст. 20.4.6); вимозі від кожної Національної федерації розробки правил, що зобов'язують персонал спортсмена, який бере участь у якості тренера, менеджера, штатного співробітника команди, офіційної особи, медичного або фельдшерського персоналу в змаганні або діяльності під юрисдикцією або організованою Національною федерацією, або одним із її організацій-членів, визнати обов'язковість антидопінгових правил і повноваження антидопінгової організації на проведення обробки результатів відповідно до даного Кодексу як умову цієї участі (ст. 20.4.7); частково або повністю відмовляти у фінансуванні спортсменам або персоналу спортсмена протягом строку відсторонення за порушення антидопінгових правил. (ст. 20.4.8); частково або повністю відмовляти у фінансуванні члену своєї організації, а також Національним федераціям, діяльність яких не відповідає Кодексу (ст. 20.4.9); у рамках своєї юрисдикції рішуче переслідувати всі можливі порушення антидопінгових правил, включно зі з'ясуванням у кожному випадку причетності персоналу спортсмена або інших осіб до порушення антидопінгових правил (ст. 20.4.10); сприянні просуванню освітніх антидопінгових програм, у тому числі вимагати, щоб Національні федерації реалізовували антидопінгові освітні програми, з узгодженням з відповідною Національною антидопінговою організацією (ст. 20.4.11); співпраці з відповідними національними організаціями, агентствами та іншими антидопінговими організаціями (ст. 20.4.12); мати чинні дисциплінарні правила й вимагати, щоб Національні федерації мали чинні дисциплінарні правила для запобігання випадкам сприяння спортсменам, що знаходяться

під юрисдикцією Національного олімпійського або Національного паролімпійського комітету, або персоналу спортсмена, що використовують заборонені речовини чи заборонені методи без поважних причин (ст. 20.4.13).

Під час Олімпійських ігор кожен НОК має призначити Керівника Місії, який є головною сполучною ланкою між НОК і МОК, МСФ і ОКОІ. Керівник місії може також виконувати інші функції, покладені на НОК. Він несе відповідальність за всіх конкурентів, посадових осіб та інших співробітників НОК.

У своїх країнах НОК виконують багато різних функцій, від розвитку спорту на всіх рівнях і створення освітніх програм до постійної підготовки спортивних адміністраторів. На національному рівні більшість НОК представляють низку неурядових спортивних організацій із широкою відповідальністю для розвитку спорту та інших питань, пов'язаних зі спортом.

НОК співпрацюють з різними суб'єктами як на міжнародному рівні, так і на регіональному та національному, включаючи олімпійські організації, міжнародні федерації та інші міжнародні спортивні органи, іноземних комерційних партнерів, національні урядові структури, національні федерації, спортсменів і тренерів, наукові установи, національних ділових партнерів.

Важливо згадати про особливості Австралії, де в 2006 році було розроблено революційну модель, яка зміцнює співпрацю між антидопінговою владою та іншими державними органами – Австралійський спортивний антидопінговий орган АСАДА (*Australian Sports Anti-Doping Authority – ASADA*) [71]. І хоча АСАДА не має повноважень проводити обшук і конфіскацію, інші державні установи зобов'язані обмінюватися з ним інформацією. Наприклад, співробітники митних органів, які вилучили незаконні речовини, повинні сповістити про це АСАДА. Таким чином, АСАДА здатний виявляти спортсменів, підозрюваних у допінгу, а потім проводити розслідування, включаючи цілеспрямоване тестування

спортсмена. Цей новий підхід виявився досить успішним і був згодом запозичений іншими національними антидопінговими організаціями.

Якщо розглядати НОК України [110], то зазначимо, що його було утворено 22 грудня 1990 року. У своїй діяльності він керується основними міжнародними актами у сфері міжнародного спортивного права, зокрема ВАДК. Основними завданнями НОК України є забезпечення участі українських спортсменів в Олімпійських іграх, розширення міжнародного співробітництва, фізичне й духовне збагачення людей, популяризація масового спорту і здорового способу життя в Україні, зокрема, спорту без допінгу.

Для найбільш повного вивчення національного рівня боротьби з використанням допінгу в спорті розглянемо найбільш цікавий досвід антидопінгового врегулювання в окремих країнах.

Обіг допінгу є правопорушенням, забороненим відповідними актами національного законодавства держав, наприклад:

- кримінальним законом на Кіпрі, в Австрії, Чехії, Фінляндії, Китаї, Греції, Угорщині, Італії, Литві, Нідерландах, Словенії, США, Швейцарії, Франції та деяких інших;
- антидопінговим законодавством у Австрії, Бельгії, Данії, Німеччині, Ірландії, Нідерландах, Португалії, Румунії, Швеції та Великобританії;
- законом про спорт у Франції, Греції, Люксембурзі та Іспанії;
- адміністративним кодексом – у Російській Федерації.

Якщо розглядати кримінальну відповідальність за використання допінгу, то, наприклад, в Кримінальному Кодексі Італії передбачено відповідальність за застосування допінгу в ст. 445С, у вигляді позбавлення волі від шести місяців до двох років або штрафу в розмірі від 103 до 1032 євро [198]. Згідно зі ст. 1 «Положення про охорону здоров'я в спорті і про боротьбу з допінгом» Закону Італії від 14 грудня 2000 року, допінг – прийом лікарських засобів або біологічно чи фармакологічно активних речовин,

здатних змінити психофізичні або біологічні умови організму, щоб вплинути на продуктивність конкурентоспроможних спортсменів [189].

У ст. 19 Федерального закону Швейцарії від 17 червня 2011 року «Про сприяння спорту і фізкультурної діяльності» зазначено, що Федеральна Рада визначає препарати й методи, застосування або використання яких тягне за собою кримінальну відповідальність [207]. Виходячи зі ст. 22 даного Закону, за використання у спорті допінгу, його виробництво, придбання, імпорт, експорт, переміщення транзитом, перевезення, розподіл, призначення до застосування, продаж, передачу, зберігання або застосування щодо третіх осіб настає відповідальність у вигляді покарання, пов'язаного з позбавленням волі на термін від трьох років і більше або у вигляді грошового штрафу.

У Греції спортивне законодавство оцінює питання допінгу двояко, визнавши його як кримінально-дисциплінарне порушення морального порядку. Відповідно до загального кримінального права допінг розцінюється особливим спортивним законодавством як незаконне і каране діяння. Використання стимулюючих речовин у спорті, призначене для штучного поліпшення спортивних показників, як незаконна дія включено до складу цих караних діянь. Такі діяння включено до категорії судово караних проступків, а в якості покарання за них призначається тюремне ув'язнення. Відповідно до законодавства, покаранню підлягають тільки зумисне скоєні вчинки.

У 2016 році президент Кенії підписав новий закон, згідно з яким за застосування допінгу й інші злочини, пов'язані із забороненими ВАДА речовинами, передбачено санкції до трьох років позбавлення волі і штраф у розмірі 30 тисяч доларів. Крім того, спортсмен, який відмовиться здати допінг-тест, може бути позбавлений свободи на рік [94].

Закон Індонезії від 3 листопада 2005 року «Про національну спортивну систему» визначає допінг як спробу підвищення працездатності у спортсменів з використанням заборонених препаратів і методів, пов'язаних із використанням за медичними показаннями [171]. У даному акті також

визначено, що кожна спортивна організація повинна вживати всіх заходів щодо недопущення використання допінгу.

Згідно з ч. 1 п. 1 ст. 49 Закону Республіки Білорусь від 4 січня 2014 року «Про фізичну культуру і спорт», допінгом у спорті визнається порушення антидопінгового правила. Також в ч. 2 п. 1 ст. 49 Закону зазначено, що конкретно визнається порушенням антидопінгових правил [102].

У 2013 році Парламент Іспанії прийняв новий Закон, спрямований на протидію вживанню допінгу. Зазначений акт не кваліфікує вживання допінгу спортсменами як злочин і спрямований на підтримку здорової спортивної конкуренції. Однак робота із забороненими препаратами буде каратися штрафом до \$ 530 млн[205].

Як визначено в ст. 1 Закону Республіки Казахстан від 3 липня 2014 «Про фізичну культуру і спорт», допінгом є хімічні сполуки (речовини, ліки) і методи, включені до «забороненого списку» Всесвітньої антидопінгової організації та Міжнародного стандарту Всесвітньої антидопінгової організації, зокрема використання або спроба використання субстанції та (або) методу, включених до переліків субстанцій і (або) методів, заборонених для використання в спорті [103].

У Китайській Республіці також встановлена кримінальна відповідальність за використання допінгу. Визначено, що за використання допінгу спортсмен позбавляється права брати участь у спортивних змаганнях; делегація з питань допінгу встановлює для кожного спортсмена конкретний період, протягом якого він буде відсторонений від змагань. Якщо у якості допінгу використовувалися речовини, що містяться в Забороненому списку, суд може застосувати додаткове покарання до спортсмена у вигляді позбавлення волі [229].

Таким чином, у значній кількості держав встановлено відповідальність за використання допінгу – кримінальну чи адміністративну. Але є тенденція щодо встановлення саме кримінальної відповідальності за використання

допінгу [6].

Що стосується України – по-перше, зазначимо, що Україна ратифікувала усі антидопінгові конвенції, що свідчить про приєднання України до всіх міжнародно-правових механізмів антидопінгової боротьби; по-друге, положення ратифікованих антидопінгових конвенцій є частиною українського законодавства, та повинні виконуватися усіма суб'єктами, що знаходяться під юрисдикцією України; по-третє, імплементація положень антидопінгових конвенцій на національному рівні здійснюється шляхом прийняття Закону України від 07.02.2017 р. № 1835-VIII «Про антидопінговий контроль у спорті», де міститься визначення поняття «допінг», під яким розуміються речовини й методи, що використовуються для підвищення працездатності спортсменів [115].

Кримінальний кодекс України не містить спеціальних норм відносно застосування допінгу спортсменом або щодо нього. Вітчизняний КК регулює відповідальність за незаконне виготовлення, обіг і збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також за незаконне введення їх в організм (ст. 314) [88]. Санкція цієї статті передбачає позбавлення волі винного на строк від двох до двадцяти років. На нашу думку, таке положення є важливим для притягнення до відповідальності персоналу та інших осіб, які можуть вчинити такий злочин стосовно спортсмена. Але перелік заборонених речовин, які належать до допінгу, є значно ширшим.

Також ст. 323 КК України визначає відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу та містить відсилання до нечинного антидопінгового Кодексу Олімпійського руху. Вважаємо за необхідне ухвалити зміни до ст. 323 Кримінального Кодексу України, увівши до неї відсилання до чинного Всесвітнього антидопінгового кодексу та розширити коло суб'єктів, яких можна притягнути до відповідальності.

Також варто виокремити таку проблему, як відсутність внутрішньодержавного організаційно-правового механізму імплементації міжнародно-правових стандартів та застосування відповідних законодавчих

положень щодо боротьби з допінгом, щодо ефективного та незалежного антидопінгового контролю. На це також звертає увагу Д. О. Чепіга, він вважає, що Україна має проблеми з антидопінговим контролем. Автор пропонує вирішення означеної проблеми шляхом створення Центру фармакологічного забезпечення, чи спортивної реабілітації, здатного проводити дослідження на сучасному рівні фармакологічної лабораторії [141, с. 152]. О. В. Пасечник доречно відзначає, що нормативно-правова база України в сфері фармацевтики «не є настільки змістовною, структурованою і деталізованою» [111, с. 379].

З прийняттям нової редакції Закону України «Про антидопінговий контроль у спорті» українські спортсмени підлягають перевірці на наявність в організмі заборонених субстанцій, і згідно з Законом повноваження проводити таку перевірку покладено на Національну антидопінгову лабораторію, яка повинна мати статус публічного акціонерного товариства, 100% акцій якого належить державі. У ст. 4 визначено порядок та завдання Лабораторії, однак зазначена стаття набирає чинності з 1 січня 2027 року [115]. Тобто на сьогоднішній день Закон визначає Наглядову раду антидопінгового контролю як основний орган щодо боротьби з допінгом, однак на неї покладено лише обмежені обов'язки: визначати основні напрямки антидопінгової діяльності та загальну кількість тестувань на рік; представляти центральному органу виконавчої влади пропозиції щодо структури та штатного розпису НАДЦ; стимулювати й нагороджувати працівників у межах загального кошторису й фінансування на наступний бюджетний рік; затверджувати штатний розпис НАДЛ; встановлювати умови та розмір оплати праці її працівників; затверджувати щорічний звіт про діяльність НАДЦ і НАДЛ. Що ж стосується НАДЦ, то варто зазначити, що на теперішній час увага зосереджена саме на освітньо-превентивній діяльності. Не існує єдиної практики застосування санкцій щодо вживання допінгу відповідно до документів Центру [231].

Тобто сьогодні в Україні на національному рівні не існує установи, яка

б незалежно, спираючись на міжнародні стандарти антидопінгової діяльності виносила рішення з приводу вживання заборонених препаратів. Отже, якщо на національному рівні не існуватиме органу державної влади з допінг-контролю, то згодом олімпійські збірні не братимуть участі в Олімпійських іграх; також відсутність таких урядових установ ускладнює міжнародне співробітництво у сфері боротьби з допінгом у спорті.

Правовою основою діяльності НОК України є антидопінгові конвенції, в яких бере участь Україна, Олімпійська хартія, ВАДК, Медичний кодекс МОК та інші міжнародні джерела, пов'язані з антидопінговим співробітництвом, Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті». Відповідно до ч. 3 ст. 3 Закону, організацію антидопінгового контролю здійснює Національний антидопінговий центр: 1) затверджує антидопінгові правила; 2) забезпечує дотримання міжнародних стандартів антидопінгової діяльності; 3) забезпечує організацію впровадження антидопінгових правил; 4) забезпечує проведення досліджень, пов'язаних із визначенням заборонених речовин; 5) видає дозволи на терапевтичне використання заборонених речовин; 6) складає щорічний план тестувань і проводить такі тестування; 7) проводить навчання допінг-офіцерів та уповноважує їх на проведення тестувань; 8) забезпечує моніторинг результатів тестувань і розслідування порушень антидопінгових правил; 9) здійснює інформаційну та просвітницьку діяльність серед суб'єктів спорту; 10) здійснює інші повноваження, визначені Законом і Положенням про Національний антидопінговий центр. До складу Наглядової Ради Національного антидопінгового центру входить делегована особа зі складу НОК України (ст. 6 Закону).

На основі національного законодавства та звітів НОК України визначено, що до сфери діяльності НОК України належить: зустрічі з представниками ВАДА; участь у засіданні Моніторингової групи Антидопінгової конвенції Ради Європи; здійснення заходів щодо боротьби з допінгом, надання фінансової допомоги Національному антидопінговому

центру; спільно з Міністерством молоді та спорту й Національним антидопінговим центром України вести активну просвітницьку роботу; проводити антидопінгові семінари для членів спортивної делегації України та семінари для керівництва національних федерацій з олімпійських видів спорту щодо організації профілактичної роботи з питань антидопінгу; спільно з Національним антидопінговим центром організовувати та проводити антидопінгові семінари для керівництва федерацій з олімпійських видів спорту.

Безсумнівно, проведення та участь у зазначених заходах дозволить отримати об'єктивне бачення стану антидопінгової діяльності в Україні в контексті імплементації антидопінгових конвенцій, сприятиме становленню національної антидопінгової політики в цілому. Однак, як влучно відзначають В. М. Сергієнко та С. О. Корж, саме «...недостатнє законодавче регулювання даного питання, призводить до збільшення обігу допінгових препаратів з новою силою. Тому подолання цього явища необхідно вдосконалити систему кримінального законодавства, що регулює процес застосування і розповсюдження допінгу» [125, с. 517].

На підставі проведеного аналізу можемо констатувати, що основними напрямками боротьби з допінгом на національному рівні є освіта, контроль і відповідальність за використання допінгу. Але саме превентивна функція боротьби з розповсюдженням допінгу є найважливішою.

Також важливою метою застосування відповідальності за вживання допінгу в сучасному спорті є захист невід'ємного права спортсменів брати участь у вільному від допінгу спорті та забезпечення скоординованого здійснення національних і міжнародних програм із виявлення випадків допінгу, протидії допінгу і його запобігання в усіх видах спорту.

Безумовно, законодавство про антидопінгову діяльність на національному рівні повинно слугувати для визначення рівня загальної організації спорту в країні, а також встановлення прав та обов'язків усіх акторів, що беруть участь у антидопінговій боротьбі. Тому вважаємо, що

метою національного законодавства щодо антидопінгової боротьби має бути створення та функціонування досить гнучкої структури, яка діє відповідно до міжнародно-правових стандартів антидопінгової боротьби.

РОЗДІЛ 3. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ БОРОТЬБИ З ДОПІНГОМ

3.1. Співробітництво у боротьбі з допінгом у рамках міжнародних міжурядових організацій

Міжнародні організації (як міжурядові, так і неурядові) є акторами міжнародного спортивного руху та відіграють значну роль у регулюванні різних аспектів спортивної діяльності, зокрема здійснення міжнародно-правового антидопінгового співробітництва. На сьогодні головною міжнародною організацією, яка здійснює боротьбу з допінгом на універсальному рівні, є ВАДА. Водночас, крім універсальних організацій важливу роль в антидопінговій боротьбі відіграють регіональні організації, створені з урахуванням специфіки конкретних регіонів, що дозволяє зробити міжнародно-правове регулювання боротьби з допінгом більш індивідуальним для кожного регіону, а отже, і більш ефективним.

Варто відзначити, що наразі не створено спеціальної міжнародної міжурядової організації, яка б працювала виключно над вирішенням проблем допінгу в спорті [73]. До найбільш впливових міжнародних міжурядових організацій, які здійснюють антидопінгову боротьбу, ми відносимо насамперед ООН та спеціалізовану установу ООН – ЮНЕСКО. Зазначимо, що головна особливість ООН та ЮНЕСКО, які в тому чи іншому ступені здійснюють антидопінгову боротьбу, полягає в тому, що всі вони створювалися не з метою боротьби з допінгом у спорті – антидопінгова діяльність є лише невеликою складовою величезної кількості їх загальної компетенції. Але авторитет та впливовість цих міжнародних міжурядових організацій та їх співробітництво зі спеціалізованими неурядовими антидопінговими організаціями виводять боротьбу з допінгом на найвищий міжнародний рівень та роблять її максимально ефективною.

Відповідно до п.п. 2, 3 ст. 1 Статуту ООН, до одних із найважливіших цілей її діяльності віднесено, зокрема, розвиток дружніх відносин між націями, здійснення міжнародного співробітництва у вирішенні міжнародних

проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру, заохочення й розвиток поваги до прав людини й основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії [137]. Починаючи з Резолюції 48/11 від 25 жовтня 1993 року, перед кожними Олімпійськими іграми Генеральна Асамблея ООН приймає відповідну резолюцію із закликом до держав-членів дотримуватися давньогрецької традиції Олімпійського перемир'я на іграх [47; 48; 49; 50; 51; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 58; 59; 60; 61; 62; 63; 64]. Як приклад, 26 грудня 2019 року під час виступу Президента МОК Томаса Баха на прийнятті резолюції про олімпійське перемир'я були висловлене гасло щодо заклику усіх сторін діяти в олімпійському дусі універсальності, солідарності й миру та поважати олімпійське перемир'я [116].

У рамках ООН із 2001 року діє спеціальний орган із питань спорту – Міжнародне бюро ООН зі спорту на благо розвитку та миру (*United Nations Office on Sport for Development and Peace – UNOSDP*). Його головний офіс знаходиться в Женеві (Швейцарія), а додатковий – у Нью-Йорку (США). Очолює Міжнародне бюро Спеціальний радник зі спорту на благо розвитку та миру в ранзі заступника Генерального секретаря ООН.

Міжнародне бюро ООН зі спорту на благо розвитку та миру визначає, що спорт є ефективним інструментом, який допомагає досягти різноманітності. Варто відзначити, що інклюзивний характер спорту, а також поширена популярність дозволяють йому стати інструментом досягнення цілей глобального розвитку шляхом сприяння гендерній рівності, універсальній освіті, профілактиці хвороб і охороні навколишнього середовища [148].

18 жовтня 2010 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 65/4 «Спорт як засіб сприяння вихованню, здоров'ю, розвитку та миру» [56], у якій закликала міжнародне співтовариство до здійснення добровільних виплат і забезпечення матеріальної основи функціонування Міжнародного бюро ООН зі спорту на благо розвитку та миру. З 2004 року, коли проводилися XXVIII Літні Олімпійські ігри в Афінах, Міжнародне бюро

ООН зі спорту на благо розвитку та миру діє в якості офіційного секретаріату Міжнародної робочої групи «Спорт на благо розвитку та миру» (*Sport for Development and Peace International Working Group*). Це міжурядова ініціатива, метою якої є забезпечення включення рекомендацій Міжнародної робочої групи «Спорт на благо розвитку та миру» в національні та міжнародні стратегії розвитку [206], а також сприяння реалізації програми ООН «Цілі розвитку тисячоліття». На сьогодні діяльність ведеться за п'ятьма напрямками: спорт і дитячо-юнацький розвиток, спорт і гендерна рівність, спорт і світ, спорт і особи з обмеженими можливостями, а також спорт і здоров'я [140]. Міжнародне бюро ООН зі спорту на благо розвитку та миру співпрацює з багатьма організаціями та органами системи ООН з метою забезпечення тривалого миру й сталого розвитку.

У травні 2011 р. ООН і МОК спільними зусиллями організували проведення другого Міжнародного форуму з питань спорту, миру та розвитку в європейській штаб-квартирі ООН у Женеві. У Форумі взяли участь 350 представників урядів, спортивних організацій і громадянського суспільства. Він став важливою платформою для встановлення діалогу й використання спорту як засобу досягнення миру й розвитку. Співпраця між ООН і Олімпійським рухом продовжує зміцнюватися. Так, у 2011 році було підписано партнерську угоду між ООН і Міжнародною федерацією волейболу [68]. При Міжнародному бюро ООН зі спорту діє Група друзів за програмою «Спорт на благо розвитку та миру» (*Group of Friends of Sport for Development and Peace*). Це група постійних представників в ООН, що діє з 2005 року й періодично зустрічається в неформальній обстановці з метою обміну інформацією, національним досвідом, результатами досліджень у сфері спорту. Наразі вона включає в себе представників 43-х держав-членів ООН.

Перейдемо до розгляду спеціалізованої установи Організації Об'єднаних Націй із питань освіти, науки і культури – ЮНЕСКО, яка також є організацією, створення якої не було безпосередньо пов'язано зі спортивною

сферою; водночас одним із найважливіших напрямів її функціонування є діяльність у галузі фізичного виховання і спорту. Варто враховувати, що діяльність ЮНЕСКО, окрім антидопінгової, також спрямована на подолання багатьох проблем: проблем дискримінації в галузі освіти й безграмотності; вивчення національних культур і підготовку національних кадрів; вирішення проблеми соціальних наук, геології, океанографії й біосфери та вирішення інших численних питань.

Причини створення ЮНЕСКО були далекими від спортивної та антидопінгової діяльності; лідерів держав передусім турбували питання пошуку шляхів попередження військових конфліктів, досягнення міжнародного миру й загального добробуту людства через співпрацю народів усього світу у сферах освіти, науки і культури, а також необхідність відновлення освітньої системи після Другої світової війни. Так, учасники Установчої конференції ЮНЕСКО визнавали величезну роль освіти в утвердженні духу світу й погодилися, що «...бар'єри, споруджені в думках людей, набагато міцніші й довговічніші, ніж всі лінії Мажино, і що кошти, витрачені на формування людини через освіту, науку і культуру, у кінцевому підсумку більш рентабельні, ніж величезні витрати на оборону» [158, с. 18].

Тож провідна роль у діяльності ЮНЕСКО на момент створення цієї організації надавалася саме питанням освіти. А основною статутною місією організації було проголошено зміцнення миру та безпеки шляхом розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки і культури в інтересах забезпечення загальної поваги справедливості, законності й прав людини, а також основних свобод, проголошених у Статуті ООН, для всіх народів незалежно від раси, статі, мови або релігії. Укорінення у свідомості людей ідей захисту миру й загальнолюдських цінностей, терпимості й взаєморозуміння, інтелектуальної та моральної солідарності, ґрунтуючись на розвитку співробітництва народів у галузі освіти, науки і культури [132]. У Статуті ЮНЕСКО проголошується, що думки про війну виникають в умах людей, тому в їх свідомості варто вкорінювати ідею захисту миру.

На теперішній момент в організації налічується 195 держав-членів, 2 держави-спостерігача і 10 асоційованих членів (Україна ввійшла до складу ЮНЕСКО 12 травня 1954 року). Організація не була створена ані для регулювання спортивної діяльності, ані для протидії використанню допінгу в спорті, але сьогодні ЮНЕСКО стала провідною установою ООН у галузі фізичного виховання, спорту та планомірної боротьби з допінгом.

Вважаємо, що буде важливим простежити в історичному контексті розширення компетенції ЮНЕСКО на фізичну культуру та спорт, а також включення до сфери її діяльності здійснення протидії використанню допінгу в спорті.

Створення ЮНЕСКО хронологічно прийшлося на кінець так званої «золотої ери» використання допінгу в спорті, існування якої було можливим через практичну відсутність будь-яких дієвих заборон і правового регулювання цієї сфери, а також через те, що для спортивного та світового співтовариства ще була неочевидною шкода для здоров'я спортсмена, яку спричиняє використання стимулюючих препаратів.

Однак уже в 60-ті роки ХХ століття розпочався період загострення та актуалізації проблем використання допінгу в спортивних змаганнях за умов, коли спортивним організаціям, державам і міжнародному співтовариству надалі вже стало неможливим «не помічати» проблему використання допінгу. Це відбувалося через цілу низку допінгових скандалів, найбільш гучні серед яких були пов'язані з випадками смерті спортсменів, які використовували допінг під час своєї участі в спортивних змаганнях.

Наведені події, а також зростання світового інтересу до спортивної сфери змушували ЮНЕСКО звертати все більшу увагу на неї, а також визнавати, що спорт, спортивні змагання та фізична освіта не менше, ніж книги та витвори мистецтва, сприяють зближенню і взаємному розумінню народів, що є однією з найважливіших статутних цілей ЮНЕСКО (ст. 1) [160].

Важливим кроком у напрямку визнання ролі спорту як важливого чинника сучасного розвитку стає спільне прийняття ЮНЕСКО та Міжнародною Радою фізичного виховання й спорту (СІЄПС) Маніфесту про спорт у 1964 р. (далі – Маніфест 1964 р.), у якому було підкреслено його важливу соціальну функцію в сучасному світі та міжнародне гуманістичне значення. Маніфест включає, зокрема, розділи «Спорт у школі», «Спорт на дозвіллі» тощо.

Цей момент, безумовно, стає поворотним у практиці діяльності ЮНЕСКО у світовій спортивній та антидопінговій сферах. Хоча положення Маніфесту 1964 р. носили суто декларативний характер і не мали жодної загальнообов'язкової юридичної сили, але вони поклали початок цілій епосі в історії ЮНЕСКО, яка характеризувалася виданням нею серії актів міжнародного м'якого права, що почали врегульовувати міжнародну спортивну діяльність та запроваджувати антидопінгові заборони на міжнародному рівні.

Звичайно, на етапі прийняття Маніфесту 1964 р. боротьба з допінгом ще не стала предметом міжнародного врегулювання ані в межах ЮНЕСКО, ані на міжнародному рівні, але визнання ключової ролі спорту в справі встановлення та підтримання миру на планеті назавжди вводить його в коло інтересів міжнародної спільноти та окреслює новий вектор діяльності ЮНЕСКО.

Практичною реалізацією Маніфесту 1964 р. стало також і те, що, починаючи з 1971 р., з ініціативи ЮНЕСКО та СІЄПС стали проходити регулярні міжнародні наради міністрів спорту європейських держав щодо формування загальноєвропейської політики в галузі фізичної культури і спорту.

Відомо, що саме в цей період Міжнародним Олімпійським Комітетом було складено перший перелік препаратів, заборонених для використання під час спортивних змагань, а також створено спеціальну комісію щодо боротьби з допінгом, яка вперше провела вибіркові допінг-тести перед змаганнями (у

1968 р. на XIX Літніх Олімпійських Іграх у Мехіко), які вже з 1972 року стають обов'язковими для всіх видів олімпійської програми, та поступово антидопінговий принцип починає розповсюджуватися на світові й регіональні чемпіонати з більшості видів спорту.

Після цього роль спорту й Олімпійського руху, його значення для розвитку конструктивного міжнародного діалогу, а також проблеми використання допінгу в спорті ставали предметом обговорення не тільки в рамках міжнародних організацій, але й на міжнародних політичних конференціях, зустрічах, форумах тощо, що свідчить про остаточне включення в цей період спорту до числа найважливіших міжнародних питань.

У 1975 року в Гельсінкі відбулася Нарада з безпеки і співробітництва у Європі, у роботі якої взяли участь 35 європейських держав, а також США і Канада. Учасники Наради звернулися із закликом до урядів європейських держав сприяти розвитку спортивних зв'язків як фактору, спрямованого на розвиток світу й добросусідських відносин. У підсумковому документі, прийнятому на Нараді, було підкреслено особливу роль міжнародних спортивних зв'язків для розвитку дружніх контактів між людьми, а також висловлено прагнення держав-учасниць наради підтримувати спортивні контакти на офіційному й неофіційному рівнях. У документі було сказано, що з метою розширення існуючих зв'язків і співробітництва в галузі спорту держави-учасниці будуть заохочувати відповідні контакти й обміни, включаючи спортивні зустрічі й змагання всіх видів, що проводяться на основі загальноприйнятих міжнародних правил, положень і практики.

Розуміючи, що спорт здатний позитивно вплинути на міжнародні відносини й має враховуватися при побудові міждержавних відносин, у 1970-х роках ЮНЕСКО була стурбована відсутністю стандартів та інститутів фізичної освіти й спорту на міжнародному рівні.

Тож на XX сесії ЮНЕСКО в Парижі 21 листопада 1978 року було прийнято Міжнародну хартію фізичного виховання і спорту (далі – Хартія

1978 року) [97], яка стала черговим знаковим документом у розвитку міжнародного співробітництва у сфері гуманітарної діяльності в спорті, а також наступним кроком до міжнародно-правового врегулювання сфери протидії використанню допінгу в спорті.

Хартія 1978 року приділяє увагу та закріплює надзвичайно важливі права кожної людини на доступ до фізичного виховання й спорту, необхідні для розвитку її особистості. Право розвивати фізичні, інтелектуальні та моральні здібності за допомогою фізичного виховання й спорту має бути гарантовано як у рамках системи освіти, так і в інших аспектах суспільного життя.

Також у Хартії зазначається, що кожна людина, відповідно до спортивних традицій своєї країни, повинна мати всі можливості для участі у фізичному вихованні та спорті для поліпшення свого фізичного стану й для досягнення рівня спортивних успіхів згідно зі своїми здібностями.

Проголошує, що особливі умови необхідно надавати молоді, включаючи дітей дошкільного віку, літнім людям й особам із фізичними або розумовими вадами, із метою всебічного розвитку їх особистості за допомогою програм фізичного виховання й спорту, пристосованих до їх потреб.

У Хартії ЮНЕСКО 1978 року також підкреслюється, що держави, а також міжнародні й регіональні урядові та неурядові організації, які представляють свої країни та несуть відповідальність за фізичне виховання й спорт, повинні надавати велике значення цій діяльності в рамках міжнародного співробітництва на багатосторонній та двосторонній основі. Х. Н. Бехруз відзначає, що «юридична відповідальність становить важливу складову будь-якої правової системи ... забезпечує ефективність правових механізмів реалізації норм актів права...» [16, с. 131].

Відповідно до тексту Хартії 1978 року, співпрацюючи один з одним і захищаючи спільні інтереси в галузі фізичного виховання й спорту, які є переважно загальним засобом спілкування, народи будуть сприяти

збереженню та підтримці миру, зміцненню взаємної поваги й дружби, а також зможуть створити сприятливий клімат для вирішення міжнародних проблем. Тісна співпраця з урахуванням специфічної компетенції всіх зацікавлених урядових і неурядових, національних і міжнародних організацій має сприяти розвитку фізичного виховання й спорту в усьому світі.

Вищенаведена Хартія 1978 року належить норм міжнародного м'якого права [201, с. 65], які є органічною складовою міжнародної нормативної системи та під якими варто розуміти два різних феномена: по-перше, норми міжнародних договорів, що не створюють чітких конкретних прав і обов'язків; по-друге, неправові міжнародні норми – сукупність різноманітних рекомендацій, закликів і обов'язків, що містяться в міжнародних документах, але не мають обов'язкової юридичної сили, у заключних актах міжнародних конференцій, спільних декларацій держав і урядів тощо. Т. Р. Короткий відносить до них рекомендації міжнародних міжурядових організацій [84; 85]. Обидва різновиди присутні у сфері міжнародно-правового співробітництва з антидопінгової боротьби, але саме наявність численних неурядових організацій у цій сфері, їхня співпраця з державами та створення спільного нормативного регулювання дозволяє констатувати феномен джерельного складу міжнародного спортивного права в цілому та міжнародного антидопінгового регулювання зокрема.

Специфіка норм міжнародного м'якого права полягає в «...їх різноманітності, що деколи приводить до відсутності єдиного правового регулювання відносин, а всі норми спортивного права базуються на єдиних міжнародних засадах» [27, с. 37]. Норми міжнародного м'якого права покликані виконувати регулятивну функцію, існує ціла низка способів, через які вони здійснюють регулювання, поступово перетворюючись на «тверде право».

Виділяють такі функції рекомендуючих норм у міжнародному нормотворчому процесі. По-перше, вони можуть свідчити про намір держав укласти в майбутньому міжнародний договір у певній сфері – рекомендуючи

норми з часом можуть перетворитися на договірні. По-друге, рекомендаційні норми, які містяться в рішеннях міжнародних організацій, можуть відображати вже сформовану міжнародно-правову норму звичаєвого характеру або сприяти її становленню. Як, наприклад, Олімпійська хартія – кодифікації вже сформованих міжнародно-правових звичаїв. По-третє, рекомендаційні норми, які містяться в резолюціях міжнародних організацій, можуть сприяти тлумаченню міжнародно-правової норми та конкретизувати її застосування в певній сфері міжнародно-правового регулювання. Крім усього іншого, норми міжнародного м'якого права можуть носити модельний характер і закріплюватися згодом у договорах локального характеру й у внутрішньодержавних нормативних актах.

Зазначимо, що всі зазначені функції набули своєї реалізації в межах діяльності ЮНЕСКО, що ми можемо простежити на прикладі подальшого розвитку ідей, викладених у Хартії 1978 року.

Так, після її затвердження найважливішим напрямом діяльності ЮНЕСКО в області спорту стало розгортання та активізація спортивної освіти серед дітей і молоді. Міжнародна хартія фізичного виховання та спорту закликає включати до державних програм соціальний і культурний розвиток виховання молоді в дусі принципів олімпізму. У рамках ЮНЕСКО починає реалізовуватися низка освітніх проєктів у спортивній сфері, наприклад, «Якісне фізичне виховання», «Жінки та спорт», «Традиційні ігри та спорт» тощо.

Хартія 1978 року закріплює положення, що спорт є одним з основних прав людини. Право на доступ до спорту, до ігор й участі в змаганнях визнано в цілій низці міжнародних конвенцій, зокрема, де доступ до спорту й фізичного виховання названо фундаментальним правом для всіх.

Також зазначимо, що саме з 1978 року в структурі ЮНЕСКО діють Міжурядовий комітет із фізичного виховання та спорту (СІГЕПС) і Міжнародний фонд розвитку фізичної культури та спорту (ФІДЕПС).

СІГЕПС було створено для вироблення ефективної політики у сфері спорту та реалізації цих програм усіма державами-учасниками. До компетенції СІГЕПС належать, зокрема: сприяння обміну досвідом серед навчальних закладів щодо запровадження ефективної організації фізичного виховання серед молоді; розробка системи міжнародно-правових норм, спрямованих на захист спортсменів в умовах комерціалізації великого спорту; розгортання широкої міжнародної кампанії проти використання допінгу.

Крім того, ЮНЕСКО регулярно проводить конференції міністрів і старших посадових осіб, відповідальних за спорт і фізичне виховання (МІНЕПС). Метою МІНЕПС є вироблення стратегії для реалізації положень Хартії 1978 року. Зокрема, надзвичайно важливою в антидопінговій діяльності стала Друга Міжнародна конференція міністрів і старших посадових осіб, відповідальних за спорт і фізичне виховання, що була організована та проведена ЮНЕСКО у 1988 році в Москві, учасниками якої було складено та ухвалено Рекомендацію № 5 щодо допінгу. Дана Рекомендація у подальшому лягла в основу міжнародно-правового регулювання антидопінгової боротьби у спорті.

Також важливим з точки зору антидопінгової діяльності є закріплення в п. 2.2. Хартії 1978 року принципу чесної гри (fair play), де зазначається, що фізичне виховання і спорт збагачують суспільні відносини й розвивають спортивний дух (чесну гру), який за межами безпосереднього спорту є необхідним для життя в суспільстві.

Принцип духу чесної гри – це принцип честі та гідності у спорті та житті. Принцип передбачає повагу до суперника, до встановлених правил і рішень суддів, а також самоконтроль спортсмена – уміння стримувати свої емоції та стоїчно приймати будь-який результат спортивного змагання.

У вузькому сенсі принцип чесної гри спрямований на боротьбу з допінгом у спорті та з насильством на спортивних аренах. Адже не секрет, що однією з головних причин неприпустимості використання допінгу в

сучасному спорті є те, що «...антидопінгові заходи покликані зберегти те, що насправді є важливим і цінним для спорту, що часто називають “духом спорту” і що є суттю олімпійського руху» [32]. Іншими словами, антидопінгове співробітництво покликано забезпечити дотримання тієї самої чесної гри – терміну, що сьогодні є зрозумілим у всьому світі не тільки як спортивне, але й наукове та філософське поняття. І саме в межах Міжнародної хартії фізичного виховання й спорту, яка була затверджена ЮНЕСКО в 1978 році, ці положення почали набувати свого міжнародно-правового закріплення, спочатку як норми міжнародного м'якого права, але поступово перетворюючись на норми міжнародних договорів у сфері спорту.

Наступними кроками міжнародної спільноти в напрямку протидії використанню допінгових препаратів і методів, які ґрунтувалися на принципах, закріплених в Хартії 1978 року, стали події, які ми розглянемо нижче.

ЮНЕСКО спільно зі світовим співтовариством за декілька десятиліть від моменту свого створення пройшла шлях від замовчування проблеми використання допінгу (тобто спортивна спільнота взагалі робила вигляд, що такої проблеми, як допінг у спорті, не існує) до чіткого проголошення проблеми використання допінгу – чіткого та безкомпромісного виставлення етичних і юридичних кордонів використанню заборонених препаратів спортсменами, що беруть участь у змаганнях.

Одним із важливих імперативів антидопінгової діяльності ЮНЕСКО є центральне місце освіти в будь-якій програмі, спрямованій на ліквідацію допінгу в спорті. Тривалі результати попереджувальних заходів можуть бути досягнуті за допомогою освіти спортсменів, а також більш широкого спортивного співтовариства.

Тож на сучасному етапі антидопінгової діяльності істотна увага приділяється профілактичним заходам, спрямованим на недопущення використання допінгу: розробці спеціальних програм, спрямованих на пропаганду серед молоді принципів етики та чесної гри в спорті, а також

активне інформування та роз'яснення спортсменам згубних наслідків застосування заборонених препаратів і методів. Це повинно відбуватися шляхом залучення до антидопінгової діяльності всіх учасників олімпійського руху, міжнародної громадськості, урядових і міжурядових організацій, зокрема і ЮНЕСКО.

Крім того, ЮНЕСКО особливо зацікавлена в підвищенні обізнаності майбутніх спортсменів. Зокрема, ЮНЕСКО підготувала освітню брошуру, спеціально призначену для молоді, щоб допомогти школам, спортивним організаціям та урядам поширити ідею боротьби з допінгом. У ній викладається проблема допінгу в спорті й основні елементи Всесвітнього антидопінгового кодексу, включаючи інформацію про заборонені субстанції та методи, допінг-контроль і санкції за порушення правил. Тема брошури представлена позитивним і зрозумілим чином, основний наголос зроблено на принципи чесної гри і спортивну етику для зміцнення навчання з орієнтацією на ціннісні установки [104].

Для забезпечення участі в роботі урядових організацій, на Міжнародному саміті з допінгу в спорті, який відбувся 14-17 листопада 1999 року в Сіднеї (Австралія) за участю представників 25 держав, Єврокомісії та чотирьох спостерігачів, включаючи Міжнародний олімпійський комітет, було засновано Міжнародну міжурядову консультативну групу з антидопінгу в спорті (ММКГАДС / IICGADS).

Особливу роль ЮНЕСКО надає співпраці з ВАДА, оскільки багато в чому цілі й завдання цих двох організацій збігаються в питаннях популяризації здорового способу життя та протидії вживанню наркотиків і допінгу. У січні 2005 року на Першій міжурядовій зустрічі, що відбулася в паризькій штаб-квартирі ЮНЕСКО, відбулася підготовка міжнародної антидопінгової конвенції, яка встановила єдині універсальні норми щодо вживання допінгових препаратів спортсменами різних країн. На цій зустрічі, крім президента МОК Жака Рогге і представників 190-ти держав, брав участь також спеціальний радник Генерального Секретаря ООН із питань спорту

Адольф Огі та генеральний директор ВАДА Девід Хауме [96]. Пізніше всі учасники цієї конференції відзначили оперативну роботу ЮНЕСКО, завдяки якій прийнята конвенція швидко вступила в силу.

На початку Преамбули конвенції зазначається та підтверджується мета існування ЮНЕСКО, як така, що полягає у сприянні зміцненню миру й безпеки шляхом розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки та культури. Після чого йдуть посилання на існуючі міжнародні документи, які стосуються прав людини, а також згадування резолюції 58/5, прийняту Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 3 листопада 2003 року, що стосується спорту як засобу сприяння вихованню, здоров'ю, розвитку та миру.

В тексті Преамбули підкреслюється, що спорт повинен відігравати важливу роль в охороні здоров'я, в моральному, культурному та фізичному вихованні, а також у сприянні зміцненню міжнародного взаєморозуміння й миру. Також відзначається необхідність заохочення та координації міжнародного співробітництва, спрямованого на викорінення допінгу в спорті.

ЮНЕСКО визнає та висловлює занепокоєння стосовно використання спортсменами допінгу в спорті і тими наслідками, які це спричиняє для їхнього здоров'я, принципу чесної гри, викорінення шахрайства та майбутнього спорту.

Крім того, підкреслюється, що допінг ставить під загрозу етичні принципи й виховні цінності, які закріплені в Міжнародній хартії фізичного виховання і спорту ЮНЕСКО та Олімпійській хартії.

Відзначається, що Конвенція проти використання допінгу і Додатковий протокол до неї, прийняті в рамках Ради Європи, є інструментами публічного міжнародного права, на яких базуються політика країн і міжурядове співробітництво у сфері боротьби з допінгом [104].

ЮНЕСКО не раз відзначалося Всесвітнім антидопінговим агентством за проведені освітні програми щодо боротьби з допінгом, які привернули

особливу увагу молоді.

Крім того, Конвенція 2005 року закріпила механізм гармонізації норм міждержавного договору з нормами Всесвітнього антидопінгового кодексу 2003 року, відповідно до якого принципи Кодексу мають юридично обов'язковий характер. Цікавою та важливою для ефективності дії є ст. 22 Конвенції 2005 року, яка передбачає наслідки у разі відмови держави від приєднання до неї до 1 січня 2010 року або від виконання її вимог (серед яких заборона на організацію змагань, вилучення офісів і посад у рамках ВАДА). Наведені положення призвели до надзвичайно високої участі держав у Конвенції.

Також у 2008 році було створено Фонд для викорінення допінгу в спорті з метою надання сприяння державам-учасникам Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті в підготовці та здійсненні антидопінгових проєктів. Зазначений Фонд надає практичне й технічне сприяння в трьох пріоритетних сферах: здійсненні освітніх проєктів в інтересах молоді та спортивних організацій, консультуванні з питань політики й здійснення проєктів наставництва, а також у розвитку потенціалу. Фонд є єдиним глобальним механізмом антидопінгових грантів, які надають підтримку урядам у здійсненні превентивних заходів всередині держав відповідно до виявлених потреб [108, с. 21].

29-31 жовтня 2019 року відбулася VII сесія Конференції сторін Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року в рамках ЮНЕСКО. На Конференції відбувся форум експертів і зацікавлених сторін, на якому в рамках панельної дискусії обговорювалися три актуальні теми: штучний інтелект і генетичний допінг; освіта на основі цінностей; участь жінок і молоді у спорті [122]. У рамках Форуму передбачено проведення відкритих дискусій між постійними представництвами держав-учасниць, національними антидопінговими агентствами та ЮНЕСКО.

Так, для реалізації цілей Конвенції 2005 року створена Міжнародна міждержавна консультативна група щодо боротьби з допінгом у спорті, яка

повинна надавати Правлінню ВАДА узгоджене рішення учасників саміту з наступних питань: ступінь адекватності та постійності участі урядів держав-учасниць у діяльності ВАДА; наявність представництва урядів всіх географічних регіонів у Правлінні ВАДА; доповнення та зміни до Статуту ВАДА для забезпечення відповідного рівня незалежності, звітності та прозорості діяльності [96].

До сфери діяльності Міжнародної міжурядової консультативної групи з антидопінгу в спорті належить виконання таких завдань: виконання та координування діяльності урядів відповідно до рішень Сіднейського саміту за основними напрямками проведеного саміту; сприяти та координувати процеси входження до складу ВАДА урядів усіх держав, з огляду на те, що деякі уряди вже є членами ВАДА внаслідок своєї участі в раніше проведених міжурядових заходах; заохочувати та сприяти тривалій урядовій участі в діяльності ВАДА на регіональній основі; ініціювати процес гармонізації політики в інших сферах урядової юрисдикції або відповідальності (митна політика, правила імпортування, ідентифікації медикаментів і супутніх препаратів, гармонізація законодавства, договорів та інших форм міжурядових угод); вивчати існуючі проблеми, формувати і розробляти матеріали для обговорення на міжурядових конференціях; заохочувати країни розвивати антидопінгову політику в середині країни на високому рівні та створювати свої програми на основі міжнародних стандартів допінг-контролю (*International Standard for Doping Control*) [2].

Таким чином, сьогодні ЮНЕСКО та ВАДА є партнерами в боротьбі з допінгом у спорті [23]. ЮНЕСКО несе відповідальність за здійснення Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті та у зв'язку з цим співпрацює переважно з урядами. ВАДА працює зі спортивними рухами (МОК, МПК, міжнародні спортивні федерації тощо), а також з антидопінговими організаціями для забезпечення дотримання Всесвітнього антидопінгового кодексу.

Можна зробити висновки, що ЮНЕСКО, яка на момент свого створення в 1945 році була досить далекою від спортивних і антидопінгових питань, наразі є провідною установою ООН у галузі фізичного виховання та спорту, а також однією з найбільших міжурядових організацій світу, які протистоять використанню допінгу в професійному спорті.

За участі ЮНЕСКО було прийнято декілька надзвичайно важливих документів у цій сфері, як-от: Маніфест про спорт 1964 року (спільно з Міжнародною Радою фізичного виховання і спорту); Міжнародна хартія фізичного виховання і спорту 1978 року. (яка стала основою для прийняття багатьох важливих документів іншими міжнародними організаціями, зокрема Олімпійський антидопінговий кодекс МОК 1988 року та Антидопінгова конвенція Ради Європи 1989 року); а також, звичайно, Міжнародна конвенція ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року.

Кожен із цих документів назавжди увійшов до історії формування міжнародного спортивного права й став тим підґрунтям, на якому здійснюється вся сучасна міжнародна антидопінгова боротьба у світі спорту.

Звичайно, проблеми використання допінгу в спорті все ще не є вирішеними та подоланими, але ті позитивні результати в справі боротьби з використанням допінгу в спорті, які ми сьогодні маємо, багато в чому завдячують саме системній і зваженій діяльності ЮНЕСКО у цій сфері. Адже саме завдяки їй та її співробітництву з іншими міжнародними акторами та урядами держав глобальні антидопінгові зусилля набули небувалих досі сили та зосередженості, спрямованих на забезпечення чесного та справедливого середовища для спортсменів, що має надзвичайне значення для майбутнього всього світового спорту.

3.2. Діяльність міжнародних неурядових організацій у сфері боротьби з допінгом

Важливість проблеми подолання допінгу в спорті та складність міжнародних спортивних відносин з багатьма різнорідними за правовим

статусом та компетенціями акторами сформували передумови як для виникнення спеціальної компетенції у загальних міжнародних спортивних неурядових організацій, так і для створення спеціалізованих міжнародних неурядових організацій у даній сфері на універсальному та регіональному рівнях. Також важливо охарактеризувати діяльність національних спортивних організацій, які утворюють єдину глобальну систему протидії допінгу.

Кожна з цих організацій має власну організаційну структуру, чітко визначені цілі та завдання, а також усталену практику роботи. Та всі вони – кожна на своєму рівні та в межах своєї компетенції – здійснюють протидію використанню допінгу в спорті, щоб забезпечити ефективну регламентацію та координацію дій усіх учасників міжнародного спортивного руху між собою для подолання проблеми допінгу в спорті.

Розглянемо міжнародні неурядові організації, що були створені для забезпечення реалізації світового Олімпійського руху, але в процесі своєї діяльності зробили антидопінгові заходи важливою частиною своєї діяльності, а саме: Міжнародний олімпійський комітет, Міжнародний паролімпійський комітет, національні олімпійські комітети (НОКи), міжнародні спортивні федерації (МСФ), інші організатори великих спортивних заходів, які проводять на них антидопінгове тестування – це основні складові Олімпійського руху у світі.

Олімпійська хартія (далі – Хартія) від 26 червня 2019 року [196] була прийнята МОК на 131-й сесії в Лимі; визначає структуру та основоположні принципи діяльності вищезазначених неурядових організацій. Хартія складається з 6-ти глав: Глава 1 – Олімпійський рух; Глава 2 – Міжнародний олімпійський комітет; Глава 3 – Міжнародні федерації; Глава 4 – Національні олімпійські комітети; Глава 5 – Олімпійські ігри; Глава 6 – Заходи та санкції, дисциплінарні процедури та вирішення спорів.

У ч. 2 Преамбули Хартії визначено мету Олімпійського руху: «...мета Олімпізму полягає в тому, щоб поставити спорт на служіння гармонійному

розвитку людини з наміром підтримати встановлення мирного суспільства, яке зацікавлене в збереженні людської гідності» [105].

Відзначимо, що приписи МОК та Олімпійської хартії обов'язкові для будь-якої особи або організації, що належить до Олімпійського руху в будь-якій якості (п. 4. Гл. 1).

Глава 2 Хартії визначає правовий статус МОК, відповідно до якої МОК є міжнародною неурядовою некомерційною організацією (м. Лозанна, Швейцарія), яка має необмежений строк повноважень у формі асоціації зі статусом юридичної особи, що визнана Швейцарською Федеральною Радою відповідно до Договору, укладеного 1 листопада 2000 року (ч. 1, Правила 15). Основне завдання МОК – виконання місії, ролі та обов'язків, встановлених Хартією (ч. 3, Правила 15).

До членів МОК належать: фізичні особи, загальна чисельність яких не може перевищувати 115 осіб (п. 1.1, ч. 1, Правила 16), із них 70 осіб, чие членство не пов'язане з будь-якою офіційною функцією або посадою, поміж них не більше п'яти членів, які можуть бути обрані в особливих випадках (пп. 1.1.1, п. 1.1, ч. 1, Правила 16); не більше 15-ти діючих спортсменів; президенти або особи, що займають виконавчі або керівні посади в міжнародній федерації, асоціаціях міжнародних федерацій або інших організаціях, визнаних МОК, не більше 15 (пп. 1.1.3, п. 1.1, ч. 1, Правила 16); президенти або особи, які займають виконавчі або керівні посади в НОК або всесвітніх чи континентальних асоціаціях НОК, їх загальна кількість не може перевищувати 15-ти; серед таких членів МОК не може бути більше одного громадянина будь-якої країни (пп. 1.1.4, п. 1.1, ч. 1, Правила 16). Повноваження МОК здійснюються такими органами, як Сесія, виконком МОК, Президент (Правила 17).

МОК – міжнародна неурядова організація, одним із головних завдань якої є організація та проведення Олімпійських ігор [147].

Щодо правового статусу МОК, то, безперечно, це не класичний суб'єкт міжнародного права, вона не має міжнародної правосуб'єктності. Але її

компетенція, права та обов'язки значно виходять за межі традиційних міжнародних неурядових організацій. Так, Х. М. Джантаєв розглядає МОК як суб'єкта міжнародного спортивного права та відзначає, що «Церемонія підготовки і проведення Олімпійських ігор, на що слід звернути особливу увагу, має яскраво виражений міжнародний, міждержавний характер. Виконання державних гімнів, пронесення і урочистий підйом державних прапорів, дії офіційних осіб приймаючої держави й керівників міжнародних організацій, спортивних делегацій країн-учасниць і т. д. – усе підпорядковане регламентам, процедурі й протоколу МОК і Олімпійської Хартії» [44; 45]. Дж. Нафзігер відзначає, що «...окрім загальної практики держав у міжнародних відносинах, є свідчення про правосуб'єктність МОК» [193, с. 34]. К. Веддер зауважив, що «...кожна особа або організація, які відіграють якусь роль в Олімпійському русі, повинні визнавати вищу владу МОК: на них поширюється дія Правил МОК і його юрисдикція» [214, с. 242]. Тобто, на нашу думку, безсумнівною є наявність у МОК спеціальної правосуб'єктності, близької за формою до суб'єктності Міжнародного Комітету Червоного Хреста.

Зокрема до прерогативи МОК, наприклад, належить обирати країну проведення Олімпійських ігор. У ч. 3 Правила 33 Олімпійської хартії визначено, що «Уряд країни будь-якого міста-кандидата повинен подати в МОК документ, який має обов'язкову юридичну силу, відповідно до якого цей уряд зобов'язується та гарантує, що країна та її органи державної влади будуть дотримуватись і поважати Олімпійську хартію» [196]. У роз'ясненні до Правила 33 Хартії також зазначено, що «Всі міста-кандидати зобов'язані дотримуватися правил Олімпійської хартії й інших правил та вимог Виконавчого комітету МОК, а також усіх технічних норм, установлених міжнародними федераціями з кожного виду спорту». У Правилі 55 визначено, що «Протягом усього періоду Олімпійських ігор, включаючи всі церемонії, у місцях, які перебувають під відповідальністю ОКОІ, жодна промова не повинна бути вимовлена ні представниками уряду, ні

представниками інших органів державної влади, ні політиками. Під час церемоній відкриття й закриття Олімпійських ігор тільки Президент МОК і Президент ОКОІ мають право виголосити коротку промову». Таким чином, рішення МОК, по-перше, створюють міжнародні спортивні стандарти; по-друге, можуть складати міжнародне м'яке право; у деяких випадках можуть містити міжнародні звичаєві норми або сприяти їх виникненню.

У Хартії зазначено, що до найголовніших завдань МОК належить «...захист чистих спортсменів і цілісність спорту... боротьба з допінгом, а також вжиття заходів проти всіх форм маніпуляції змаганнями та пов'язаної з цим корупції» (ч. 8, Правила 2 Хартії). Що стосується захисту «чистих» спортсменів, МОК підтвердив свою політику нульової терпимості та висловив підтримку авторитету й автономії ВАДА в боротьбі з допінгом. Як було заявлено на Олімпійському Саміті в жовтні 2015 року, МОК продовжує свою ініціативу щодо забезпечення незалежності антидопінгової системи від спортивних організацій.

МОК у своїй діяльності керується Всесвітнім антидопінговим кодексом та іншими антидопінговими правилами МОК. Зокрема, у ч. 5 Правила 46 зазначено: «...після консультацій з кожною міжнародною федерацією Виконком МОК визначає кількість і порядок відбору учасників для проведення тестів на допінг, а також усі інші антидопінгові заходи, що вживаються в період Олімпійських ігор». Також у Правилі 59 Хартії визначаються, які міри та санкції можуть бути застосовані до різних суб'єктів у випадку порушень ними Олімпійської хартії, Всесвітнього антидопінгового кодексу або іншого нормативного акту. Також варто відзначити, що рішення Виконкому МОК або дисциплінарної комісії з питань порушення антидопінгових норм є остаточним (Правило 61 Хартії) [106].

Окрім цього, Всесвітній антидопінговий кодекс дозволяє МОК «...встановити правила, що передбачають Дискваліфікацію команди на час Олімпійських ігор, на підставі меншої кількості порушень антидопінгових правил під час Олімпійських ігор» (ч. 3, ст. 11 Кодексу) [211].

Під час Олімпійських ігор МОК, керуючись Олімпійською Хартією та Всесвітнім антидопінговим кодексом, контролює всі процеси здійснення допінг-контролю та тестування відповідно до Кодексу, однак із моменту проведення Олімпійських ігор «Ріо-2016» МОК намагається зробити цей процес більш незалежним. Тому санкціями займається Спортивний арбітражний суд і його антидопінговий підрозділ. На IV Олімпійському Саміті (жовтень 2015 року) [42] було запропоновано створити Незалежне агентство з тестування у 2018 році, яке так і не було створено.

На підставі аналізу змісту Олімпійської Хартії можна зробити висновок про наявність у МОК спеціальної правосуб'єктності в міжнародному спортивному праві, наявність відповідної організаційної структури, наявність нормотворчої компетентності у сфері міжнародного спортивного права, наявність компетенції щодо боротьби з допінгом.

Однією з найважливіших подій в антидопінговій діяльності МОК стало скликання в лютому 1999 році у Лозанні (Швейцарія) Всесвітньої конференції з проблем допінгу. У декларації МОК, присвяченій цій події, говорилося про необхідність утворення незалежного міжнародного агентства щодо боротьби із застосуванням допінгу в спорті. Таким агентством стало ВАДА, що було створено 10 листопада 1999 року [210].

Невід'ємною частиною міжнародного спортивного руху є міжнародні спортивні федерації, існування яких є необхідною передумовою діяльності ВАДА і які є частиною міжнародної антидопінгової системи.

Міжнародні спортивні федерації (МСФ) є міжнародними неурядовими організаціями, створеними для розвитку й просування Олімпійського руху шляхом управління одним або декількома видами спорту на світовому рівні та яким підпорядковуються організації, що керують цими видами спорту на національному рівні [130].

МСФ повинні відповідати Хартії, включаючи прийняття та застосування Всесвітнього антидопінгового кодексу. Виходячи із вищезазначеного, кожна МСФ зберігає свою незалежність і автономію в

управлінні окремим видом спорту.

Правило 26 Хартії визначає місію та роль МСФ у Олімпійському русі [196]: «...встановлювати та виконувати в дусі Олімпізму правила свого виду спорту й слідкувати за їх дотриманням; забезпечувати розвиток свого виду спорту у всьому світі; сприяти реалізації викладених в Олімпійській хартії цілей, а саме: через поширення Олімпізму й олімпійської освіти; надавати підтримку МОК у розгляді кандидатур на організацію Олімпійських ігор щодо своїх видів спорту; брати на себе відповідальність за контроль і керівництво своїми видами спорту на Олімпійських іграх; для інших міжнародних комплексних змагань, які проводяться під патронатом МОК, МСФ можуть брати на себе або делегувати відповідальність за контроль і керівництво своїми видами спорту; забезпечувати технічну допомогу для реалізації програм Олімпійської солідарності; заохочувати і підтримувати заходи, пов'язані з медичним обслуговуванням і здоров'ям атлетів. А також МСФ має право: подавати пропозиції до МОК стосовно Олімпійської хартії та Олімпійського руху; брати участь у підготовці Олімпійських конгресів; брати участь, на вимогу МОК, у діяльності комісії МОК».

Крім того, МСФ мають право складати пропозиції для МОК стосовно Олімпійської хартії й Олімпійського руху, брати участь у підготовці Олімпійських конгресів і в діяльності комісій МОК (27 Правило Хартії). Загалом виокремлюють міжнародні спортивні федерації за літніми видами спорту (наприклад, Світова легка атлетика, Всесвітня федерація бадмінтону, Міжнародна федерація баскетболу, Міжнародна федерація футболу, Міжнародна федерація гімнастики, Міжнародна асоціація важкої атлетики, Міжнародна федерація дзюдо та ін.) та за зимовими видами спорту (Міжнародний союз біатлоністів, Міжнародна федерація бобслею і тобоггана, Всесвітня федерація кьорлінгу, Міжнародна федерація хокею із шайбою, Міжнародна федерація санного спорту, Міжнародний союз ковзанярів, Міжнародна федерація лижного спорту) [177].

Варто відзначити, що МСФ є громадськими об'єднаннями, метою яких

є розвиток одного або декількох видів спорту, їх пропаганда, проведення спортивних заходів і підготовка спортсменів збірних команд. МСФ розробляють і забезпечують виконання правил щодо відповідних видів спорту, забезпечують пропаганду й широкий розвиток свого виду спорту в усьому світі, беруть на себе відповідальність за технічний контроль і керівництво своїми видами спорту на Олімпійських іграх тощо. У своїй діяльності керуються Хартією, Всесвітнім антидопінговим кодексом і внутрішніми документами окремих федерацій.

У ст. 20.3.1-20.3.14 Всесвітнього антидопінгового кодексу визначено роль і відповідальність МСФ [211], серед яких приймати і виконувати антидопінгові принципи і правила відповідно до даного Кодексу; зробити умовою членства відповідність Кодексу політики, правил і програм їх Національних федерацій та інших членів; вимагати від усіх спортсменів, а також від персоналу спортсмена, який бере участь як тренери, менеджери, службовий персонал команди, офіційні особи, медики або фельдшери в змаганнях або діяльності, що проводяться під егідою чи організованих міжнародною федерацією або одним із її членів, дотримання антидопінгових правил, викладених у Кодексі, висуваючи це як умову їх участі.

Крім того, до ролі та відповідальності МСФ належить вимагати від спортсменів, що не є постійними членами міжнародної федерації або національної федерації, що входить до міжнародної федерації, бути доступними для взяття проб і надавати точну й своєчасну інформацію про місцезнаходження, оскільки вони є частиною пулу тестування міжнародної федерації відповідно до умов допуску до участі в змаганнях, встановлених міжнародною федерацією або організатором великих змагань (Стаття 20.3.4. Кодексу); вимагати, щоб кожна національна федерація встановила правила, що зобов'язують спортсменів та персонал спортсмена, який бере участь як тренери, менеджери, службовий персонал команди, офіційні особи, медики або фельдшери в змаганні (Стаття 20.3.5. Кодексу), або прямо уповноважені, або створені Національною федерацією або одним з її членів, погодитися з

антидопінговими правилами і юрисдикцією антидопінгової організації щодо проведення обробки результатів відповідно до Кодексу в якості умови такої участі.

Важливою частиною діяльності МСФ є їх право вимагати, щоб Національні федерації надавали в Національну антидопінгову організацію і Міжнародну федерацію будь-яку інформацію, яка прямо чи опосередковано стосується порушень антидопінгових правил, і сприяли в проведенні розслідувань, які здійснює антидопінгова організація, яке володіє правом на проведення розслідувань; вживати певні дії для усунення невідповідностей Кодексу, як це передбачено у ст. 23.5. Санкціонувати проведення і сприяти здійсненню програм незалежних спостерігачів під час міжнародних спортивних заходів; частково або повністю відмовляти у фінансуванні національним федераціям, що є членами міжнародної федерації, діяльність яких не відповідає Кодексу; у межах своєї юрисдикції рішуче переслідувати всі можливі порушення антидопінгових правил, включаючи з'ясування в кожному випадку, чи є причетним персонал спортсмена або інші особи до порушення антидопінгових правил, забезпечувати ретельне виконання наслідків і проводити автоматичне розслідування стосовно персоналу спортсмена у випадках порушення антидопінгових правил неповнолітніми, або в тих випадках, коли персонал спортсмена надавав підтримку більш ніж одному спортсмену, визнаному в порушенні антидопінгових правил.

Окремим блоком антидопінгової діяльності МСФ є їх обов'язок зробити все можливе, щоб заявки на проведення чемпіонатів світу приймалися тільки від тих країн, уряди яких ратифікували, прийняли, схвалили або приєдналися до Конвенції 2005 року, а національні олімпійські комітети, національні паралімпійські комітети й національні антидопінгові організації визнані відповідними Кодексу [130]. Крім того, МСФ сприяють просуванню освітніх антидопінгових програм, зокрема вимагають, щоб національні федерації реалізовували антидопінгові освітні програми з узгодженням відповідної національної антидопінгової організації. МСФ у

своїй діяльності прагнуть співпрацювати з відповідними національними організаціями, агентствами та іншими антидопінговими організаціями; повною мірою співпрацювати з ВАДА [211] при розслідуванні, що проводить ВАДА, відповідно до ст. 20.7.10. До обов'язку кожної МСФ належить мати чинні дисциплінарні правила та вимагати, щоб відповідні національні федерації також мали чинні дисциплінарні правила для попередження випадків використання допінгу спортсменами, які перебувають під юрисдикцією відповідної міжнародної або національної федерації.

Варто окремо виділити міжнародні неурядові спортивні організації, які мають безпосереднє відношення до міжнародного спортивного руху та опосередковано беруть участь у боротьбі з допінгом у спорті. Це, наприклад, Міжнародна асоціація спортивної преси, Міжнародна федерація спортивної медицини, Міжнародне товариство психології спорту, Міжнародна федерація університетського спорту, Міжнародна рада військового спорту, Міжнародний спортивний союз залізничників, Міжнародна асоціація молодих християн, Міжнародна католицька федерація фізичного виховання і спорту та ін. [130]

Безперечно, основні навантаження щодо здійснення антидопінгової діяльності в сучасному світі покладено на ВАДА як на міжнародну спеціалізовану неурядову організацію, що була створена спеціально для здійснення антидопінгової діяльності в спортивній сфері [211].

Нормативно-правовим базисом діяльності ВАДА є її Статут (Constitutive Instrument of Foundation) [163]. ВАДА засновано у формі фонду відповідно до вимог Цивільного кодексу Швейцарії, з місцезнаходженням у м. Лозанні, де вона й була заснована [188].

Відповідно до Статуту, ВАДА має наступну організаційну структуру: Установчу Раду (верховний орган), яка складається не більше ніж з 40-ка членів та обирається на паритетних началах Олімпійським рухом, з одного боку, і органами влади (державами та міжурядовими організаціями), з іншого (ст. 6). Головою Установчої Ради виступає Президент ВАДА, який

обирається на трирічний термін і не може обіймати цю посаду більш ніж два терміни. Президент має змінюватися за принципом ротації: ним по черзі має бути представник Олімпійського руху та представник органів державної влади. Оперативне управління ВАДА здійснює Виконавчий комітет, який складається з 12 членів та зазвичай формується зі складу Установчої Ради (ст. 11). Контрольні функції покладено на незалежний аудит. Адміністративний апарат ВАДА очолює Генеральний директор, під керівництвом якого працюють 10 директоратів (чотири регіональних, медичний, науковий, зі стандартів і погоджень, з освіти, комунікації та з правових питань), загальний штат яких складає близько 50 осіб. У 2005 році у ВАДА було також створено Комісію спортсменів.

Статут ВАДА передбачає можливість за потреби та за рішенням Установчої Ради запрошувати спостерігачів, серед яких нині, зокрема, Всесвітня організація охорони здоров'я та Інтерпол [218].

Особливістю структури ВАДА є принцип рівного партнерства між Олімпійським рухом і публічною владою. Цей принцип паритетності реалізується шляхом надання сторонам рівного представництва в органах ВАДА, рівністю голосів при прийнятті рішень, системою ротації посадових осіб – представників приватного спортивного співтовариства та органів державної влади. Рівність грошових внесків від Олімпійського руху та від держав також ретельно врегульовано Статутом, і дотриманню цього принципу приділяється надзвичайно велика увага.

Таким чином, ВАДА за своїм юридичним статусом є міжнародною неурядовою організацією, заснованою відповідно до вимог швейцарського приватного права. Державні органи та міжурядові організації входять до складу ВАДА для забезпечення можливості для них брати участь у діяльності Організації задля захисту своїх прав у спортивній сфері.

Основними завданнями ВАДА є втілення, розширення та координація зусиль щодо ознайомлення спортсменів з тим, яку шкоду спричиняє допінг їхньому здоров'ю, пропагування ідеалів чесної гри, виявлення та покарання

порушників антидопінгових правил. Ці правила встановлюються задля того, щоб забезпечити всім спортсменам рівні умови чесної боротьби на спортивних змаганнях.

Задля реалізації зобов'язань, покладених на ВАДА, було призначено сертифіковані організації по всьому світу, які мають право проводити взяття проб від імені ВАДА. Програми допінгового контролю, який здійснюється ВАДА, спрямовані на захист тих спортсменів, які беруть участь у спортивних змаганнях без використання жодних стимулюючих препаратів. Такий захист відбувається шляхом розробки та реалізації ефективних методів виявлення допінгу в організмі спортсменів. Тобто вищенаведені програми покликані захистити тих спортсменів, які обирають для себе принцип чесної гри.

Однією з проблем діяльності ВАДА є відставання розвитку правового регулювання від практики та досягнень фармакології при вирішенні питань у сфері міжнародного антидопінгового контролю. Це зумовлено тим, що, наприклад, деякі спортсмени можуть відповідати нормам допінгового контролю, однак використовувати засоби, які впливають на підняття результативності під час участі в спортивних змаганнях [211]. Тому існує нагальна потреба створення постійно діючого механізму оновлювання антидемпінгових норм і списків заборонених препаратів.

Наступною проблемою є прозорість та контрольованість діяльності ВАДА. Зокрема ми вважаємо, що має бути покращена робота антидопінгових органів. Для цього необхідно реформувати внутрішню структуру та заборонити виникнення ситуацій, які призводять до конфлікту інтересів. Насамперед «...варто заборонити керівникам організації займати посади в інших місцях, наприклад, у міжнародних спортивних федераціях. Останній із таких випадків пов'язаний із британцем Крейгом Ріді, який обіймав дві посади – очолював антидопінгове агентство й був віце-президентом Міжнародного олімпійського комітету» [167]. Крім того, пропонується розширити повноваження ВАДА щодо розслідування ситуацій і збільшити фінансування структури, більш конкретно закріпити відповідальність

посадових осіб ВАДА. Однак теза про те, що спірні допінгові ситуації мають розслідуватися лише ВАДА, без участі інших міжнародних неурядових організацій у сфері спорту, на нашу думку є хибною, адже незалежність розслідувань у такому випадку буде під сумнівом.

Незважаючи на те що за своєю ВАДА була створена як приватно-правова організація, вона, безсумнівно, здійснює цілу низку публічно-правових функцій на міжнародному рівні. Так, відповідно до ст. 4 Статуту ВАДА, до її цілей і завдань належить:

- заохочення та координація на міжнародному рівні боротьби з допінгом у спорті у всіх його формах, зокрема за допомогою співпраці з міжурядовими організаціями, урядами, органами державної влади; при цьому прямо вказується, що дотримання рекомендацій ВАДА ґрунтується на моральних і політичних принципах;
- зміцнення на міжнародному рівні етичних принципів, які утверджують неприйнятність допінгу в спортивній діяльності;
- прийняття, адаптація, внесення змін та оновлень до переліку заборонених речовин і методів для всіх державних і приватних органів, зокрема для Олімпійського руху;
- заохочення, координація та, за необхідності, здійснення спільно з державними органами й Олімпійським рухом організації забору допінг-проб без попереднього повідомлення спортсменів позазмагальним періодом;
- розробка, узгодження та уніфікація наукових, адміністративних і технічних стандартів і процедур забору та аналізу допінг-проб;
- сприяння узгодженню правил, дисциплінарних процедур, санкцій та інших норм, що забезпечують боротьбу з допінгом у спорті, а також сприяння їх уніфікації з урахуванням поваги до прав спортсменів;
- розробка й удосконалення антидопінгових освітніх і профілактичних програм на міжнародному рівні;
- заохочення та координація досліджень в області боротьби з допінгом у спорті [218].

Внаслідок цього, сьогодні ВАДА виступає основним центром нормотворчості у сфері міжнародної боротьби з допінгом. Формально акти ВАДА не мають обов'язкової юридичної сили, але фактично вони виконуються всіма державами, неурядовими організаціями й спортсмени, які беруть участь у світовому спортивному русі. Це пов'язано з правами зазначеної організації у сферах: затвердження списку заборонених речовин і методів; наукових, адміністративних і технічних стандартів та процедур забору й аналізу допінг-проб; застосування дисциплінарних процедур і санкцій, для забезпечення боротьби з допінгом у спорті.

Крім того, ВАДА є вищим наглядовим антидопінговим органом, який здійснює функції спостереження на міжнародних спортивних заходах та у позазмагальний період через складну систему підпорядкованості відповідних національних антидопінгових агентств Всесвітньому антидопінговому агентству.

Усі ці фактори дозволяють стверджувати, що ВАДА за своєю правовою природою та здійснюваними функціями належить до так званих гібридних публічно-приватних організацій наряду з Міжнародною організацією стандартизації, Міжнародним комітетом Червоного Хреста та Міжнародним союзом охорони природи [35, с. 122-123].

Антидопінгова боротьба останнім часом перетворилася на глобальну проблему спорту. Обрана ВАДА заборонна політика не завжди виявляється ефективною, оскільки подальша комерціалізація спорту вимагає нових рекордів від спортсменів, які будуть продовжувати використовувати будь-які доступні способи досягнення результату, а фармакологи їм у цьому допоможуть.

Гонка нових допінгових речовин і засобів захисту від них приносить прибуток всім причетним. Фармацевти заробляють на розробці нових видів допінгу, а виробники апаратури оснащують лабораторії допінг-досліджень приладами на десятки мільйонів доларів. При цьому збільшення списку заборонених препаратів змушує лабораторії оновлювати своє обладнання

кожні кілька років. Уже зараз деякі великі турніри витрачають на захист від допінгу більше, ніж на організацію самих змагань [128].

Ця ситуація вимагає постійної координації зусиль світової спільноти щодо боротьби з допінгом. Усі зазначені виклики сучасності вимагають спільної відповіді міжнародних антидопінгових організацій і національних властей на торгівлю нелегальними допінговими речовинами.

Як уже зазначалось вище, одним із основних акторів у міжнародно-правовому антидопінговому співробітництві є Всесвітнє антидопінгове агентство. Саме завдяки його співпраці з міжнародними та національними урядовими й неурядовими організаціями відбувається кооперація та координація зусиль світового співтовариства в боротьбі з допінгом.

Ці установи та організації, включаючи Міжнародний олімпійський комітет, Міжнародні спортивні федерації та національні олімпійські комітети, створюють єдину міжнародну інституційну антидопінгову систему. Агентство також зацікавлене у співпраці з урядами держав, міжнародними організаціями, із приватними й громадськими органами. Їх підтримка необхідна для формування власної незалежної політики.

Співпраця зі структурами ООН, Ради Європи, ЮНЕСКО дозволила ВАДА повернути до себе увагу світової громадськості, підвищити свою роль і стати структурою, яка стоїть (у плані антидопінгової діяльності) не тільки над національними олімпійськими комітетами, спортивними федераціями, а й над Міжнародним олімпійським комітетом і навіть окремими положеннями національних законодавств різних держав [138, с. 631-639].

ВАДА налагоджує тісну співпрацю з МОК. Варто зазначити, що Комітет на 50% фінансує роботу агентства, другу половину повинні скласти внески урядів держав-учасниць.

Для посилення боротьби з допінгом ВАДА співпрацює з ІЛАК, що діють відповідно до ІСО/МЕК 17011 та беруть участь у акредитації органів з оцінки відповідності, включаючи лабораторії калібрування (з використанням

ISO/МЕК 17025), лабораторії випробувань (з використанням ISO/МЕК 17025), медичні лабораторії випробувань з використанням ISO 15189), інспекційні органи (за допомогою ISO/МЕК 17020) та постачальників тестування кваліфікації, що використовують ISO/МЕК 17043 [146]. ІЛАК та ВАДА взаємодіють протягом тривалого часу.

Акредитація антидопінгових лабораторій ІЛАК шляхом підписання Угоди про взаємне визнання є необхідною умовою для акредитації ВАДА. ІЛАК та ВАДА працюють разом, щоб офіційно визнати технічну компетентність антидопінгових лабораторій, і це призводить до впевненості суспільства, що якість лабораторних досліджень відповідає вимогам. Їх взаємодоповнюючі ролі мають важливе значення у боротьбі з наркотиками в спорті.

ІЛАК та ВАДА підписали Меморандум про взаєморозуміння, що надає корисну довідкову інформацію про характер і контекст співпраці цих організацій.

Меморандум про взаєморозуміння ВАДА-ІЛАК було підписано 15 листопада 2007 року на Всесвітній конференції з питань допінгу в спорті, яка відбулася в Мадриді (Іспанія). Меморандум ВАДА-ІЛАК було перепідписано 2 листопада 2016 року старшим директором ВАДА та головою ІЛАК на Генеральній асамблеї ІЛАК в Нью-Делі, Індія [232].

Згідно з Меморандумом, сторони визначають такі вектори взаємодії:

- погоджуються забезпечити обмін відповідною інформацією з питань, пов'язаних із критеріями оцінки та акредитації спортивних антидопінгових лабораторій;
- погоджуються інформувати інших про хід роботи, пов'язаної з діяльністю, яка становить безпосередній інтерес;
- будуть прагнути розробляти керівні принципи для гармонізації та оптимізації застосування й практики застосування вищенаведених критеріїв (наприклад, графіки діяльності, технічні питання, підготовка оцінювачів, спільна робота, оцінки тощо);

- визначатимуть можливості для взаємного представництва в обраних комітетах і робочих групах, які займаються діяльністю в рамках спільного інтересу;
- інформуватимуть своїх відповідних членів про розвиток у цій галузі співпраці;
- погоджуються зустрічатися принаймні щорічно;
- погоджуються запрошувати представників як спостерігачів на щорічні та пов'язані один з одним засідання, включаючи Генеральну Асамблею ІЛАК та Правління Фонду ВАДА;
- забезпечити подальше використання знань, представлених ВАДА та ІЛАК, удосконалити процес тестування спортивних наркотиків у цілому [192].

Для підвищення ефективності цих організацій було сформовано групу зв'язків ІЛАК-ВАДА. Вона підтримує зв'язок між організаціями шляхом визначення та прагнення гармонізувати відповідні практики акредитації, що стосуються антидопінгових лабораторій, на глобальному рівні.

Додаткові ролі та заходи ІЛАК і ВАДА забезпечують надійну основу для ефективних лабораторних оцінок на підставі ІСО/МЕК 17025 [182] та міжнародного стандарту ВАДА для лабораторій. Вони забезпечують необхідні вимоги як із технічної сторони, так і з точки зору систем управління.

Однією з ініціатив ВАДА є підготовка експертних оцінювачів щодо застосування міжнародного стандарту ВАДА для лабораторій. Це полегшує цілісний підхід до оцінки на місці, таким чином, мінімізує дублювання лабораторій. Також покращена комунікація між органами з акредитації та ВАДА з питань оцінювання дає взаємну впевненість у тому, що всі лабораторні вимоги задовольняються.

Інформація про міжнародний стандарт ВАДА для лабораторій, підготовлених оцінювачів і акредитовані лабораторії доступна в розділі «Наука та медицина» на веб-сайті ВАДА.

Отже, співпраця між ВАДА та ІЛАК гарантує, що оцінювання лабораторій може проводитися одночасно за міжнародним стандартом ВАДА для лабораторій та ІСО/МЕК 17025. Це означає, що зацікавлені сторони, включаючи спортсменів, спортивні організації, уряди та широку громадськість, можуть довіряти результатам акредитованих лабораторій.

У 2011 році ВАДА також підписало Меморандум про взаєморозуміння із Всесвітньою митною організацією, що дало значний поштовх боротьбі з допінгом у спорті та зусиллям щодо боротьби з незаконною торгівлею наркотичними речовинами.

Цей Меморандум сприяв співпраці організацій у заходах, які становлять спільний інтерес у сфері боротьби з допінгом і торгівлею наркотичними речовинами в межах відповідного мандата кожної організації.

Він включає співпрацю у зборі, зберіганні та обміні інформацією, налагодженні інформаційних сесій і семінарів, крос-організаційні сповіщення про тенденції, які спостерігаються у сферах боротьби з допінгом і торгівлею допінговими речовинами.

Меморандум додатково підтримує національні та міжнародні антидопінгові заходи, про які йдеться у Міжнародній конвенції ЮНЕСКО проти допінгу у спорті 2005 року [99].

«Цей Меморандум є важливою розробкою для ВАДА, оскільки він дозволить агентству збільшити розвідку щодо винних осіб, які беруть участь у допінговій діяльності, нелегальних організацій та осіб, які надають допінгові речовини світовому спорту», – сказав генеральний директор ВАДА Девід Хоуман [220].

Для організацій, які підписали Антидопінговий кодекс, ВАДА щорічно випускає буклет Правил для міжнародних спортивних федерацій. Він відображає правила Всесвітнього антидопінгового кодексу та пов'язані з ним міжнародні стандарти. Однією з таких організацій є Світова атлетика. Вона відіграє активну, помітну роль у кожній редакції Кодексу. У 1970-ті роки Міжнародна асоціація легкоатлетичних федерацій (з 2019 р. – Світова

атлетика) була автором переліку акредитованих лабораторій по всьому світу, а також розробила список заборонених речовин, які тепер щорічно публікуються антидопінговим агентством.

Щорічно Світова атлетика здійснює масштабні антидопінгові програми, поміж них близько 3500 наукових досліджень, інформаційних і освітніх проєктів. Ця організація сповнена рішучості залишатися провідною міжнародною федерацією в цьому аспекті. ВАДА надає їй активну підтримку і в питанні розвитку спортивної медицини.

Проте в ході співпраці цих організацій не обійшлося без конфліктів. У легкій атлетиці завжди існували проблеми з допінгом. Незалежна комісія ВАДА не раз звинувачувала членів Світової атлетики у приховуванні допінгу. Так, наприклад, у доповіді ВАДА від 14 січня 2016 року говориться, що колишній президент Світової атлетики Ламін Діак несе відповідальність за змову й корупцію в цій організації [29]. У Франції проти нього було навіть порушено кримінальну справу. Він підозрювався в отриманні хабаря від Всеросійської федерації легкої атлетики [119].

Серія скандалів із Всеросійською федерацією легкої атлетики привела до того, що представник ВАДА Бен Ніколс закликав позбавити всіх російських спортсменів права брати участь у змаганнях міжнародного рівня [26]. ВАДА офіційно рекомендував Міжнародному олімпійському комітету не допустити не тільки легкоатлетів, але й російських представників інших видів спорту на олімпійські та паралімпійські ігри 2016 року [26]. Керівництво антидопінгового агентства США (USADA) підтримало заяву ВАДА у своєму листі до Міжнародного олімпійського комітету. Такі держави, як Іспанія, Канада, Німеччина і Швейцарія, також виступили за усунення російських спортсменів. Пізніше до них приєдналися й інші держави. Таким чином, скандал, що спочатку торкнувся тільки легкої атлетики, незабаром поширився на всю російську збірну, а також на російських спортсменів-паралімпійців.

Однак ВАДА не лише виступало за відсторонення російських спортсменів, воно вступило у відкритий конфлікт із Всесвітньою федерацією легкої атлетики. У корупції звинувачували вже не тільки главу Міжнародної асоціації легкоатлетичних федерацій Ламін Діак і його команду, але й колишнього скарбника Валентина Балахничева, який із 1990 по 2015 роки також був Президентом ВФЛА.

Чиновники, екс-глава антидопінгового департаменту Габріель Долле, а також син екс-президента Папу Массату Діак організації Світової атлетики виступають підозрюваними в отриманні суми від 300 до 700 тисяч євро від шістьох російських спортсменів [71]. Усі вони були відсторонені комісією з етики Міжнародної асоціації легкоатлетичних федерацій.

Таким чином, ВАДА стало справжнім символом боротьби з допінгом у спорті. Агентству вдалося «персоналізувати, створити свій ідентифікаційний код тієї діяльності, яку вона виконувала і виконує» [133].

Одним із головних завдань, поставлених ВАДА перед урядами, є здійснення співробітництва та обміну інформацією між державними установами та правоохоронними органами, з одного боку, і урядами й антидопінговою владою з іншого з метою підвищення ефективності боротьби з допінгом у спорті.

Звичайно, система допінг-контролю, яка сформувалася після прийняття ЮНЕСКО Конвенції 2005 року, значною мірою обмежує масштаби застосування спортсменами заборонених речовин і методів у сфері спорту вищих досягнень (де, власне, вона найбільш поширена та діє найбільш ефективно). Однак до кардинального вирішення проблеми допінгу в сучасному спорті все ще далеко, оскільки чим більш досконалим стає антидопінговий механізм, тим більш витончені методи застосовує допінгова медична фармакологія.

Останнім часом спостерігається певне протистояння між Міжнародним олімпійським комітетом та ВАДА. На традиційній сесії МОК, які проходять перед кожними олімпійськими іграми, МОК висловив своє невдоволення

роботою ВАДА, заявивши, що агентство вийшло за межі своєї компетенції. МОК пішов врозріз з рекомендаціями ВАДА, дозволивши російським спортсменам (крім легкоатлетичної збірної) брати участь в Олімпійських іграх 2016 року. МОК передав право Міжнародним спортивним федераціям самостійно прийняти рішення про допуск російських спортсменів до участі в іграх.

Президент МОК Томас Бах закликав реформувати ВАДА. А в жовтні 2016 року національні допінгові агентства США, Австралії, Великобританії та інших країн провели зустріч для обговорення майбутнього ВАДА. Вони прийшли до висновку, що ВАДА необхідно змінювати [181].

Подальший прогрес світової боротьби з використанням допінгу сьогодні залежить від багатьох факторів, які стосуються не лише сфери вдосконалення методів виявлення використання спортсменами заборонених препаратів і методів, але й посилення відповідальності порушників.

Навпаки, ВАДА, МОК, ЮНЕСКО та світова спортивна спільнота зараз опинилися перед проблемою, що одними тільки заборонами та покараннями порушників антидопінгового законодавства проблему використання допінгу в сучасному спорті подолати вкрай важко. Анонімні опитування, які проводяться серед спортсменів різних рівнів, свідчать, що багато з них можуть піти на застосування допінгу та заборонених методів, щоб отримати змогу виграти престижні змагання й заробити значну суму грошей, яка дозволить їм нормально жити вже після завершення спортивної кар'єри. Адже у «великому» спорті неможливо «поєднувати посади» та заробляти гроші в іншому місці – спортсмени віддають всіх себе та весь свій час тренуванням задля досягнення найвищої спортивної мети. А гідну матеріальну нагороду отримують лише ті, хто продемонструє найкращі результати на змаганнях.

Варіант виходу з такої ситуації може полягати в тому, щоб не тільки карати порушників антидопінгового законодавства, а якось нагороджувати або стимулювати тих спортсменів, які дотримувалися правомірної поведінки

під час своєї спортивної кар'єри, та гарантувати їм певний добробут після виходу з великого спорту за допомогою застосування певної системи соціального страхування.

Так, наприклад, може йтися про регулярні нараховування певної грошової винагороди протягом всієї спортивної кар'єри саме за правомірну поведінку. Але отримання її буде відбуватися тільки після закінчення спортивної кар'єри, яка не була відзначена допінговими скандалами та іншими порушеннями з боку спортсмена. Подібна система соціальної страховки буде базуватися на необхідності стимулювання правомірного виконання професійних обов'язків спортсменами та може змусити велику кількість спортсменів утриматися від використання допінгових препаратів і заборонених методів.

3.3. Вирішення спорів, пов'язаних із допінгом, у Спортивному арбітражному суді

У системі боротьби з допінгом окремо від всіх розглянутих вище антидопінгових організацій стоїть система міжнародного спортивного правосуддя у справах про використання допінгу, яка сьогодні є одним із засобів антидопінгової боротьби.

Л. Д. Тимченко слушно відзначає, що однією з особливостей міжнародної системи є відсутність судових органів з функціями, ідентичними тим, що є в будь-якій внутрішньодержавній системі [135, с. 198]. Але у сферах, які не є класичними з точки зору міжнародного права та міжнародного правосуддя, ситуація дещо інша.

На сьогоднішній момент у спортивному русі діє значна кількість інституцій, які мають юрисдикцію щодо спорів. Ці установи діють як на національному, так і на міжнародному рівнях. Якщо розглядати Україну, то на національному рівні тут, наприклад, діють Палата з вирішення спорів Федерації футболу України (ПВС ФФУ), Спортивний арбітражний суд Національного олімпійського комітету України (САС НОК). Також у

кожному виді спорту, як правило, діють власні арбітражі, які розглядають справи на підставі внутрішніх регламентів, а також договірних й інших актів (контракт спортсмена, статут федерації тощо). Такі органи є обмеженими у власній юрисдикції лише сферою окремих видів спорту та відсутністю уніфікації процедури розгляду спорів у різних видах спорту. Також існують організації, що здійснюють незалежне платне арбітражне врегулювання спортивних спорів у першій або апеляційній інстанції (наприклад, Бельгійська (БАКС) та Люксембурзька (ЛАКС) арбітражних комісій зі спорту), кожна з яких розглядає певну частину спортивних спорів.

При цьому головною інстанцією в усіх складних антидопінгових процесах виступає Спортивний арбітражний суд – незалежний міжнародний арбітражний орган, який розташований в Швейцарії, м. Лозанна [156], та вирішує спори, пов'язані зі спортом (його відділення розташовані також в Нью-Йорку та Сіднеї). CAS – це установа, незалежна від будь-якої спортивної організації, яка сприяє врегулюванню спортивних спорів шляхом арбітражу або медіації через процесуальні норми, адаптовані до специфічних потреб спорту. Тож, з погляду практики антидопінгової боротьби вивчення правових та інших особливостей діяльності цього органу представляє значний дослідницький інтерес.

У даному підрозділі розглянемо роль, яку відіграє Спортивний арбітражний суд у вирішенні спортивних спорів, окреслимо основні історичні аспекти створення CAS, розглянемо основні елементи його структури та форми здійснення провадження при розгляді спорів, а також нормативну основу, що регулює правовідносини у цій сфері. Це дасть нам змогу проаналізувати основні особливості практики CAS у спорах щодо вживання допінгу, визначити ефективність його діяльності, а також окреслити основні проблеми такої діяльності.

У доктрині питання вирішення спорів щодо використання допінгу у спорті в Спортивному арбітражному суді вивчено не достатньо. До цієї проблеми частково зверталися С. В. Алексєєв [9; 10], А. Ю., Л. І. Захарова

[72; 73], Ф. Латті, В. М. Платонов, І. Р. Процик, С. М. Стороженко, М. А. Тихонова, Т. Шульц, Р. В. Чередник та інші автори. Заслужують на окрему увагу дослідження К. В. Погосян [113], яка розглянула діяльність САС як комплексної частини загальної системи розгляду спортивних спорів. Але навіть це дослідження не містить комплексного розгляду практики вирішення спорів щодо вживання допінгу в Спортивному арбітражному суді.

У нашому дослідженні ми виходимо з гіпотези, що сьогодні вплив рішень і діяльності САС виходить за межі вирішення спірних питань у сфері спорту. Його наслідки торкаються не тільки долі окремих спортсменів або груп осіб, що порушують антидопінгові заборони та правила. Рішення САС мають значний вплив на міжнародні спортивні відносини, за участю міжнародних міжурядових організацій, окремих держав та міжнародного спортивного бізнесу.

Ініціатором створення спортивного арбітражного суду став Хуан Антоніо Самаранч [183], який в 1980 році став президентом МОК. Суттєвим для нашого дослідження є те, що це був час активного використання допінгових препаратів спортсменами на фоні значної політизації цієї сфери. Міжнародна спортивна спільнота в цей період уже відійшла від тактики замовчування проблем допінгу та перейшла до активних пошуків шляхів їх вирішення.

Очевидно, що активне впровадження антидопінгових принципів у великий спорт не відбувалося безболісно, цей період характеризувався загостренням, зокрема, допінгових конфліктів, що потребували свого належного розгляду [190]. Тож потреба у створенні «Верховного суду світового спорту» для розгляду справ в сфері спорту в той час була вже очевидною. У 1983 році було прийнято рішення про створення такого суду. При всій позитивності моменту його створення, суттєвим мінусом було те, що структурно суд підпорядковувався МОК. Це не гарантувало повної незалежності в прийнятті ним рішень, та періодично викликало питання

щодо їх об'єктивності й неупередженості. Така ситуація зберігалася протягом першого десятиріччя його існування.

Правове відокремлення САС від МОК відбулося після чергового загострення проблеми залежності суду, а саме після розгляду справи Елмар Гюндель (Elmar Gundel case) про використання допінгу в кінному спорті [184, с. 75]. Саме після розгляду цієї справи 22 червня 1994 року відбулося підписання Паризької угоди, яка юридично закріплювала незалежність САС від МОК. Сторонами цієї Угоди стали: МОК, Асоціація зимових Олімпійських міжнародних федерацій (AIOWF), Асоціація літніх Олімпійських міжнародних федерацій (ASOIF) та Асоціація національних олімпійських комітетів (ANOC). Вказані чотири організації й виступили засновниками САС, керівним органом якого є Міжнародна арбітражна рада зі спорту (ICAS). До складу цього органу входить 20 досвідчених юристів, які призначаються кожні чотири роки наступним чином [129]: МОК призначає 4 з них, Асоціація літніх Олімпійських міжнародних федерацій – 3, Асоціація зимових Олімпійських міжнародних федерацій – 1, а також Асоціація національних олімпійських комітетів – 4. Ще 8 місць розподіляють вже самі призначені члени Міжнародної арбітражної ради зі спорту.

Фінансування САС здійснюється через внески його засновників, де МОК забезпечує 33,3%, стільки ж – Асоціація національних олімпійських комітетів, 25% – Асоціація літніх Олімпійських міжнародних федерацій, 8,3% – Асоціація зимових Олімпійських міжнародних федерацій [197]. Ці кошти витрачаються на зарплату постійним співробітникам САС, оренду приміщень в Лозанні (штаб-квартира), Сіетлі та Нью-Йорку (постійні представництва), оплату податків тощо. Витрати на проведення слухань компенсують їх ініціатори, вони залежать від кількості залучених до розгляду справи арбітрів (від 1 до 3), тривалості їх роботи, участі перекладачів, свідків та інших деталей та, як правило, покладаються на сторону, що визнається такою, що програла.

Правовий розгляд справ САС проводять позаштатні юристи, яких станом на середину 2020 року майже 400 осіб із більш ніж 80 країн світу, які потрапляють до переліку арбітрів САС або шляхом самовисунення, або їх повинні висувати відповідні спортивні організації. Наприклад, коли справа розглядається колегією з трьох арбітрів, кожна зі сторін по справі обирає одного арбітра зі списку САС, який опублікований на сайті [209]. Спочатку це робить позивач, потім – відповідач. Після цього ці два арбітри збираються та спільним рішенням призначають голову своєї колегії, знову ж таки з того списку арбітрів, який оприлюднений на сайті САС.

САС за своєю правовою природою – різновид третейського суду [19]. Для того щоб САС прийняв до провадження та розглянув певну справу, потрібна письмова угода між сторонами спору (арбітражне застереження) [1, с. 55]. Як правило, таке застереження автоматично передбачається ще до фактичної появи самих спірних відносин, наприклад, може бути передбачено контрактом спортсмена або регламентом, статутом чи правилами спортивних організацій і асоціацій, регламентом проведення тих чи інших спортивних заходів. Так, обов’язковою умовою участі спортсмена в Олімпійських іграх є його письмова згода на розгляд можливих спорів, у тому числі допінгових, виключно в Спортивному арбітражному суді [144].

Актуальною є проблематика співвідношення юрисдикції САС та юрисдикції судів загальної компетенції. Відповідно до такого застереження, спортсмен / спортивна організація зазвичай позбавляється права на звернення до суду загальної юрисдикції.

Щодо розгляду справ про допінг, то таке застереження про розгляд справи саме САС (а саме, Постійним антидопінговим підрозділом САС) встановлено в Всесвітньому антидопінговому кодексі ВАДА. Крім того, за відсутності арбітражного застереження на момент виникнення спору сторони можуть у письмовій формі дійти згоди, що вони визнають САС тим органом, який згодом зможе розглянути їх звернення за спором, а також узгодити в

такому документі окремі процедури майбутнього арбітражного провадження (наприклад, кількість арбітрів, які будуть розглядати їх справу тощо) [5].

Місцем розгляду спорів САС є м. Лозанна (Швейцарія). Навіть у випадку виїзного розгляду справи, яка розглядається спеціальним трибуналом *ad hoc* та при фактичному проведенні слухань в іншому місці, наприклад, за місцем проведення певних спортивних змагань або Олімпійських ігор, юридичною адресою, де таке рішення вважається винесеним, залишається м. Лозанна [37]. Це запроваджено для того, щоб усі справи не підпадали під вплив інших національних юрисдикцій, що слугує правовою гарантією послідовності та одноманітності прийняття рішень.

Таким чином, усі справи в САС є предметом регулювання Закону Швейцарії «Про міжнародне приватне право». Рішення САС є остаточними й можуть бути оскаржені лише у виключних випадках (ідеться, як правило, про процесуально-правові порушення) у Федеральному суді Швейцарії (як це, наприклад, відбулося у справі Хосе Паоло Герреро Гонсалес у 2018 році (José Paolo Guerrero Gonzales)). Це гарантує процедурну та нормативно-правову послідовність розгляду кожної справи САС. Уже з цього окремого факту випливає, що у своїй діяльності САС прагне забезпечити власну незалежність при розгляді справ.

Структурно САС складається з двох палат (обидві вони знаходяться в м. Лозанна, Швейцарія):

- загальна палата Арбітражного спортивного суду, яка розглядає спори в ролі суду першої інстанції для спорів, поданих до САС;
- палата Апеляційного арбітражу, яка виступає апеляційною інстанцією для справ, що були попередньо розглянуті іншими спеціально уповноваженими органами (наприклад, спортивними федераціями країн). Крім того, можливе оскарження рішення, прийнятого САС, якщо таке оскарження передбачається положеннями статуту САС і Кодексом міжнародного спортивного арбітражу.

Для кращого розуміння місця антидопінгових проваджень у загальній структурі діяльності САС зазначимо, що в самому загальному вигляді спортивні та пов'язані зі спортом спори, що належать до компетенції САС, поділяються на дві категорії:

1. Спори економічного (комерційного) характеру, що виникають із контрактів щодо спонсорства, продажу прав телевізійної трансляції, організації спортивних змагань, трансферту гравців, а також спори, що впливають із трудових і агентських договорів із професійними спортсменами. Такі спори розглядаються САС як судом першої інстанції або в порядку звичайної арбітражної процедури.

2. Спори дисциплінарного характеру, що виникають унаслідок незгоди з рішенням дисциплінарного, контрольного або арбітражного органу спортивної асоціації, федерації або організації. Ідеться про справи з допінгового контролю, дискваліфікації спортсменів, неналежної поведінки на спортивних змаганнях, порушення правил гри тощо. Такі спори розглядаються в порядку арбітражної апеляції, при цьому САС – вища інстанція для їх вирішення [143, с. 157].

Зазначимо також, що процедура, яка застосовується до того чи іншого спору, залежить від кожної окремої справи. Регламент САС передбачає 4 основні види процедур розгляду справ [118]:

- звичайний арбітраж – регулює провадження у справі в ролі суду першої інстанції. Тут розглядаються комерційні арбітражні спори (щодо спонсорських контрактів, прав на трансляцію, ліцензування, контрактів спортсменів, агентів тощо);

- апеляційний арбітраж, предмет розгляду якого – оскарження рішень уповноважених спортивних органів, спори щодо виплат відшкодування та компенсації за порушення угод, правил, регламентів, провадження з приводу застосування дисциплінарних санкцій та антидопінгових правил;

- *ad hoc* – процедура спеціального прискореного арбітражу, що здійснюється під час проведення масштабних спортивних змагань (наприклад, Олімпійські ігри, Чемпіонат світу з футболу тощо). Завдяки створенню спеціальних тимчасових трибуналів у складі САС з'являється можливість розглянути спір протягом 24-х годин із моменту надходження справи до розгляду САС;

- медіація – процедура до відкриття арбітражного провадження, обов'язково має бути запропонована сторонам як альтернативний спосіб вирішення спору за їх зверненням, але на практиці вона застосовується не дуже часто. У межах використання такої процедури передбачається, що САС буде виступати в якості медіатора, завдання якого полягає в сприянні тому, щоб сторони самостійно досягли згоди щодо оптимального варіанту вирішення спору. При цьому САС видає відповідне роз'яснення, яке має рекомендаційний характер і не набуває загальнообов'язкового статусу арбітражного рішення.

Усі арбітражні провадження, що розглядаються в САС, розподіляються між палатами Судовою канцелярією (*Court Office*), і рішення про розподіл справи не може бути оскаржено жодною зі сторін провадження.

Коло осіб, які можуть звернутися до САС, є достатньо широким, у межах його компетенції із заявою про відкриття провадження може звернутися будь-яка фізична або юридична особа, яка є стороною спірних правовідносин або певним чином пов'язана з ними (це можуть бути окремі спортсмени, спортивні клуби або федерації, антидопінгові організації, оргкомітети та спонсори спортивних заходів, медіа-компанії, яким надані права на трансляцію спортивних заходів тощо).

Провадження здійснюється французькою та англійською мовами, проте за згодою сторін може бути використана інша мова.

Після прийняття рішення про відкриття провадження голова колегії арбітрів (або одноособовий арбітр) видає розпорядження, за яким засідання за справою має бути проведено в найшвидші строки. За загальним правилом,

має бути проведене одне засідання, протягом якого колегія заслуховує доводи сторін, показання свідків, а також усі остаточні усні аргументи й пояснення сторін. Кожна зі сторін може давати свідчення в тих межах, а також викликати тих свідків, які були вказані в їхньому письмовому зверненні до САС. Кожна зі сторін відповідальна за фінансові витрати, необхідні для виклику свідків і залучення перекладача. Враховуючи, що оплата залучення свідків може скласти значну суму для сторін, а також інші можливі обмеження, голова колегії арбітрів (або одноособовий арбітр) у разі потреби може забезпечити заслуховування доводів сторін чи показань свідків за допомогою сучасних засобів зв'язку, наприклад, шляхом відео- або телеконференції тощо [41]. Сторони та свідки мають бути попереджені про відповідальність за неправдиві свідчення. Після закінчення засідання сторони та свідки більше не можуть звертатися з клопотаннями або давати свідчення, окрім випадку, якщо на це буде надано додатковий дозвіл арбітрів. Якщо колегія вважає, що отримала всю необхідну інформацію для вирішення спору, за погодженням зі сторонами вона приймає рішення не проводити далі засідання.

САС як арбітражний орган офіційно не зв'язаний своїми попередніми рішеннями, однак в інтересах доброчесності та принципу правової визначеності його попередні рішення зазвичай все ж таки враховуються при судовому розгляді аналогічних справ.

Правила САС передбачають конфіденційність розгляду справ першої інстанції та рішень по ним, але публічний характер спорів, що розглядаються, а також їх гучний суспільний резонанс, як правило, призводить до оприлюднення рішень по справам. Що стосується апеляційного провадження, тут, навпаки, рішення повинно бути оприлюдненим, крім випадків, якщо обидві сторони вирішують, що така інформація повинна бути конфіденційною.

Зазначимо, що наразі дуже велика частина справ САС пов'язана зі вживанням допінгу спортсменами [129]. Крім того, спостерігається подальше

неухильне зростання кількості таких справ, що пояснюється загальносвітовою тенденцією до посилення боротьби із застосуванням допінгу в спорті. У зв'язку з цим, а також із вузькоспеціалізованим характером антидопінгових справ і підвищеною увагою громадськості до розгляду таких спорів, із початку 2019 року у складі САС функціонує Постійний антидопінговий підрозділ. Відповідні зміни щодо нього були внесені до Кодексу міжнародного спортивного арбітражу, нова редакція якого вступила в дію з 1 січня 2019 року. Відповідно до встановлених нових правил, усі міжнародні федерації, що визнали загальнообов'язковий характер Всесвітнього антидопінгового кодексу ВАДА, делегують новому спеціалізованому підрозділу беззастережне право розглядати справи про здійснення спортсменами порушень антидопінгових правил (те саме арбітражне застереження, про яке йшлося вище). При цьому кожна федерація має право на безкоштовний розгляд чотирьох справ на рік (розгляд таких справ здійснюється за рахунок МОК) [154].

Основоположними документами, що врегульовують боротьбу з використанням допінгу в спорті та процедуру вирішення спорів у цій сфері, зокрема арбітражного провадження в справах у САС щодо вживання допінгу, є Кодекс міжнародного спортивного арбітражу та правила медіації САС, Всесвітній антидопінговий кодекс ВАДА, а також Медичний кодекс Міжнародного олімпійського комітету.

Кодекс міжнародного спортивного арбітражу [80] було затверджено 22 листопада 1994 року Міжнародною арбітражною радою у сфері спорту (*International Council of Arbitration for Sport*). Донині він виконує важливі функції в роботі САС, зокрема, сприяння у вирішенні спорів, що пов'язані зі спортом, забезпечення дотримання процесуальних прав сторін в арбітражному процесі, нагляд за діяльністю САС, забезпечення його незалежності, здійснення контролю за фінансуванням САС, призначення арбітрів, розподіл справ між ними, забезпечення відводів і заміни арбітрів у

разі потреби, а також здійснення інших необхідних адміністративних функцій.

Важливим етапом розвитку міжнародного антидопінгового судочинства стало закріплення у Міжнародній конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року компетенції САС розглядати спори щодо вживання допінгу.

Процедура арбітражного провадження в справах щодо допінгу в САС врегульована двома такими фундаментальними актами, як Кодекс міжнародного спортивного арбітражу й правил медіації САС [161] та Антидопінговий кодекс ВАДА [211]. І в разі виникнення колізій між ними не завжди зрозуміло, яка норма має перевагу та яка саме норма має бути застосована в кожному конкретному випадку, а також який із цих документів по відношенню до іншого містить загальні норми, а який – спеціальні.

Існує два варіанти розгляду справ Постійним антидопінговим підрозділом САС:

- справа може розглядатися арбітром одноособово. У цьому випадку сторони мають право подавати апеляцію в разі незгоди з рішенням за своєю справою;
- справа може розглядатися колегіально трьома арбітрами. У цьому випадку передбачається, що обидві сторони, погодившись на такий розгляд, відмовляються від свого права на апеляцію, тобто винесене рішення буде остаточним.

Зазначимо, що сучасна сфера боротьби з допінгом має складну та розгорнуту систему джерел. Але, деякі положення, що існують в Антидопінговому кодексі ВАДА та Кодексі міжнародного спортивного арбітражу САС носять колізійний характер.

Ідеться, наприклад, про ст. 3.2.1. Антидопінгового кодексу, яка регламентує методи встановлення фактів і презумпцій та встановлює обов'язок САС призначати наукового експерта на вимогу ВАДА у справах, де розглядається питання дійсності наукового результату аналізу проби,

отриманого лабораторією, та використаних нею для цього методів. При цьому згідно ст. 44.3 Кодексу міжнародного спортивного арбітражу, САС на власний розсуд вирішує, чи призначати експертів у справі, не пов'язаних жодними зовнішніми вказівками ВАДА або інших органів та організацій.

Наступним прикладом суперечності норм можна назвати вимоги ст. 13.2.4 Кодексу ВАДА, згідно з якою будь-якому відповідачу у справі, що розглядається САС, надано право включати до заперечень на апеляції, подані на рішення МСФ, НСФ, антидопінгової організації, НОК тощо, власні зустрічні позовні вимоги. Така норма також була передбачена ст. 55 Кодексу САС, однак у 2010 році вона була виключена [41].

Ще одним прикладом невідповідності між собою процедурних норм можна назвати положення ст. 7.1 Кодексу, де зазначається, що рішення ВАДА щодо того, яка саме антидопінгова організація має повноваження проводити розслідування стосовно певного порушення антидопінгового правила, можуть бути оскаржені до САС і повинні розглядатися ним за прискореною процедурою. У той час, коли ст. 44 Кодексу САС встановлено, що прискорена процедура призначається за погодженням всіх сторін справи та вимагає окремого рішення голови колегії (або одноособового арбітра), який розглядає таку справу.

Обов'язковою умовою участі конкретного спортсмена в Олімпійських іграх є його письмова згода на розгляд можливих допінгових суперечок, виключно в САС. Звичайно, у разі відсутності такої попередньої домовленості сторони на будь-якому етапі спору також можуть домовитися про передачу розгляду свого спору до цього органу. Але, що стосується безпосередньо правового розгляду допінгових справ, то відповідно до положень Всесвітнього антидопінгового кодексу ВАДА, саме САС є органом, уповноваженим розбирати скарги на рішення з міжнародних допінгових спорів.

Між САС, МОК, ВАДА та іншими антидопінговими організаціями існують численні розбіжності. Наприклад, можна навести висловлювання

Президента МОК Томаса Баха, який, будучи вкрай незадоволеним рішенням САС у справі російських атлетів у 2018 році, під час своєї офіційної прес-конференції заявив, що структура САС потребує реформування [131].

Враховуючи значущість і гучний характер більшості справ про використання допінгу в спорті, а також те негласне протистояння, яке існує між ВАДА, іншими антидопінговими організаціями, МОК і САС, вважаємо необхідним зменшити кількість колізій у регулюванні антидопінгової боротьби.

Система боротьби з допінгом у сучасному світі є досить складною. Важливе місце в цієї системі посідає судова практика Спортивного арбітражного суду (САС), яка впливає на еволюцію принципів і норм спортивного права (*lex sportiva*), в тому числі у сфері боротьби з допінгом. Тому цю практику повинні враховувати міжнародні та національні спортивні організації, у тому числі ВАДА, МОК та інші антидопінгові організації. І навіть за відсутності судового прецеденту як джерела права в розгляді антидопінгових справ у САС, сторони враховують цю практику САС у справах щодо вжиття допінгу. Це робить САС надзвичайно впливовим актором у сфері світової боротьби з допінгом у спорті.

У зв'язку з численними антидопінговими заборонами, останнім часом допінг набуває більш підступних форм, а отже і практика вирішення спорів у цій сфері зазнає все більшого ускладнення. Наприклад, застосування положень Кодексу, які передбачають більш суворі санкції до осіб, що залучають спортсменів у допінгові схеми або покривають вживання допінгу, ніж до самих спортсменів, у яких допінг-проби виявилися позитивними.

Прикладом застосування санкцій до лікаря є гучний скандал, пов'язаний із використанням допінгу легендарним лікарем Мікеле Феррарі. У жовтні 2004 р. він був визнаний винним у двох випадках допінгу, оштрафований на 1200 доларів США, відлучений від медичної практики та отримав рік в'язниці умовно [46].

Ще одним прикладом є рішення спортивного арбітражного суду в

Лозанні у 2017 році про довічну дискваліфікацію російського лікаря Сергія Португалова. Його визнали винним у порушенні одразу трьох пунктів антидопінгових правил, зокрема в призначенні та поширенні заборонених препаратів [78].

Згадаймо також допінговий скандал, який вибухнув у кінці 2013 року у зв'язку з перевіркою старих проб провідних атлетів за новим методом досліджень, і крапку в якому також поставив САС. У сотнях проб сечі спеціалістами лабораторій Кельна й Москви було виявлено важкі анаболічні стероїди. Ці проби в 2012 році дали негативний результат, але завдяки новій технології стало можливим виявлення стероїдів більш ніж через шість місяців після закінчення їх прийому [128].

Важливим прикладом є справа велогонщика Ленса Армстронга, який був викритий у використанні заборонених препаратів за підсумками розслідування Американського антидопінгового агентства. У жовтні 2012 року Міжнародний союз велосипедистів довічно дискваліфікував американця, який уже завершив на той час кар'єру, – анулював результати всіх його виступів, починаючи з 1998 року. Це рішення було оскаржено спортсменом до САС, який в 2018 році підтвердив правомірність застосованих санкцій, а також застосував позитивну дискваліфікацію і до його спортивного директора Йохана Брюнеля [157]. Рішення було прийнято після того, як Брюнель спробував оскаржити в САС свою десятирічну дискваліфікацію, накладену Американською арбітражною асоціацією (ААА) в 2014 році, після того як Армстронг зізнався, що Брюнель був в курсі того, що лідер його команди вживає допінг і сам був ключовим учасником цієї допінг-історії. Крім того, з 8 років до довічного відсторонення було переглянуто дискваліфікацію лікаря команди Педро Селайї (Pedro Celaya), а термін дискваліфікації колишнього тренера команди Хосе «Пепе» Марті (Jose “Pepe” Martí) було збільшено з 8 до 15 років [233].

Підсумовуючи третій розділ зазначимо, що сучасна правова боротьба з допінгом здійснюється за допомогою складної та розгорнутої системи

організацій. Спортивна сфера сьогодні має далеко не тільки спортивне значення, а й впливає на правове життя суспільства, його політичну, фінансову, інвестиційну та інші сфери. У зв'язку з цим значно зростає цінність перемог у спортивних змаганнях. Це призводить до нехтування принципом чесної гри з боку окремих гравців, а іноді й держав. Така позиція проявляється, зокрема, у поширені практики використання допінгових препаратів та заборонених методів для покращення спортивних результатів та отримання перемоги будь-якою ціною.

У зв'язку з численними антидопінговими заборонами, які обмежують досягнення окреслених інтересів зацікавлених груп, допінг у спортивній сфері починає набувати все більш підступних форм, іноді отримуючи системну підтримку на рівні держав або міжнародних організацій. Інстанцією, що приймає остаточне рішення в усіх складних антидопінгових процесах, є САС, який у своїй історії пройшов складний шлях – фактично від повного підпорядкування МОК до незалежної арбітражної установи, яка здійснює правосуддя в спортивній сфері. Наявні процедури формування, фінансування та регламент діяльності САС дають всі підстави стверджувати про його досить високу можливість зберігати неупередженість та об'єктивність при розгляді найскладніших справ про використання допінгу в спорті. Також вивчення численних публікацій на заявлену тему дозволяє стверджувати про досить високий авторитет і довіру до цього органу в міжнародному спортивному середовищі.

Таким чином, інституційно-правові механізми боротьби з допінгом складаються з міжнародних міжурядових і неурядових організацій, а також з механізмів вирішення спорів, пов'язаних із допінгом, у Спортивному арбітражному суді.

Окремо вивчена система спортивного правосуддя в справах про використання допінгу, яка на сьогоднішній момент представлена значною кількістю інституцій, що уповноважені розглядати спори в сфері спорту. Підкреслено, що головною інстанцією, що приймає остаточне правове

рішення в усіх складних антидопінгових процесах сучасного світу, виступає Спортивний арбітражний суд.

Вивчена структура, історія створення, особливості процедур та конкретні приклади антидопінгової діяльності САС дають змогу в повному обсязі проаналізувати особливості та проблемні аспекти вирішення спорів, що виникають у зв'язку з використанням допінгу під час спортивних процесів, не дивлячись на високий рівень довіри та авторитет на міжнародному рівні.

ВИСНОВКИ

1. Глобальний характер світового спортивного руху потребує міжнародної співпраці щодо створення стандартів спортивної діяльності та забезпечення їх дотримання. Серед них важливе місце посідають антидопінгові стандарти. Ефективне застосування цих стандартів протидії використанню допінгу у спорті є можливим лише на міжнародному рівні, з використанням міжнародно-правових інструментів та інституцій.

Визначено, що міжнародно-правове співробітництво щодо боротьби з допінгом у спорті є спільною діяльністю держав, міжнародних міжурядових організацій та інших акторів, спрямованою на припинення використання допінгу під час спортивних змагань шляхом створення антидопінгових міжнародно-правових режимів та інституційних механізмів.

Виокремлено наступні форми міжнародного-правового антидопінгового співробітництва: формування міжнародно-правового регулювання боротьби проти використання допінгу; створення та забезпечення функціонування міжнародної інституційної антидопінгової системи; забезпечення антидопінгової пропаганди; створення організаційно-правових антидопінгових механізмів на національному рівні.

Особливістю співробітництва щодо боротьби з допінгом у спорті є участь у ньому неурядових акторів (міжнародних спортивних організацій, національних спортивних асоціацій, представників спортивного руху, міжнародних органів з розв'язання спортивних спорів), які беруть участь на усіх етапах цього співробітництва (впровадження принципів і стандартів антидопінгової діяльності, ініціювання створення міжнародно-правових актів щодо боротьби з допінгом, розроблення проєктів міжнародних антидопінгових договорів, застосування відповідних міжнародно-правових норм, застосування механізмів відповідальності за вживання допінгу у спорті, імплементація на внутрішньодержавному рівні норм щодо боротьби з допінгом).

2. Виявлено, що поняття «допінг» в доктрині та практиці міжнародного права не є стандартизованим, що пов'язано з наявністю численних різновидів допінгових препаратів, прийомів і методів використання допінгу.

Зроблено висновок, що визначення поняття допінгу в міжнародно-правових актах носить бланкетний характер (змішаний нормативно-правовий і техніко-юридичний характер) та має трирівневу структуру: загальне визначення допінгу; посилання на перелік порушень антидопінгових правил; перелік заборонених речовин і заборонених методів.

Запропоновано визначити поняття «допінг» як заборонені фармакологічні речовини та методи, незатверджені речовини, а також офіційно зареєстровані засоби й методи, які призначаються та застосовуються легально при медичному лікуванні хвороб і травм, згідно зі списком Всесвітнього антидопінгового агентства, які вживаються спортсменами з метою посилення фізичної та психічної діяльності організму в змагальний і позазмагальний періоди.

3. Запропоновано виокремити наступні етапи еволюції міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з допінгом у спорті:

- I. Етап виникнення морально-етичних передумов міжнародного спортивного руху взагалі, які вплинули в подальшому на заборону допінгу, – з моменту виникнення античних Олімпійських ігор до кінця XIX століття.
- II. Етап інституалізації міжнародного спортивного руху та становлення міжнародно-правового співробітництва держав у сфері спорту, формування на міжнародному рівні перших нормативних приписів щодо боротьби з допінгом у спорті, – з початку XX до середини XX ст.
- III. Етап поступової делегітимізації використання допінгу, його нормативного закріплення у нормах міжнародного м'якого права, поширення міжнародних стандартів щодо заборони допінгу,

початок інституалізації антидопінгового співробітництва, – з середини XX ст. до кінця 80-х років XX ст.

На цьому етапі МОК склав перелік препаратів, заборонених для використання під час спортивних змагань, а також створив спеціальну комісію для боротьби з допінгом; у 1988 році розпочато проведення Всесвітніх конференцій щодо допінгу в спорті та розроблення антидопінгового кодексу.

- IV. Етап формування на регіональному та універсальному рівнях міжнародно-правового імперативу щодо заборони використання допінгу, становлення інституційної системи міжнародно-правового співробітництва щодо боротьби з допінгом, – з кінця 80-х років XX ст. до 2003 року.

На цьому етапі відбулось прийняття Конвенції Ради Європи проти застосування допінгу 1989 року та Лозаннської декларації про допінг у спорті 1999 року, створено ВАДА.

- V. Етап завершення формування універсальної системи для боротьби з допінгом у спорті, – починаючи з 2003 року.

На цьому етапі було прийнято Всесвітній антидопінговий кодекс 2003 року, Копенгагенську декларацію 2003 року про боротьбу з допінгом у спорті, Міжнародну конвенцію ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року.

4. Запропоновано виокремити сукупність міжнародно-правових принципів та норм, норм міжнародного м'якого права, що регламентують боротьбу з допінгом у спорті, як міжнародні антидопінгові стандарти. Важливою внутрішньою характеристикою цих стандартів є системний і внутрішньо узгоджений характер, що пов'язано з наявністю цілісного універсального міжнародного-правового регулювання цієї сфери та системи міжнародних спортивних організацій, що забезпечують розробку,

застосування та дотримання цих стандартів на міжнародному та національному рівнях.

Доведено, що основними міжнародними актами, які встановлюють міжнародні стандарти регулювання боротьби з допінгом на сьогодні є: в Конвенції Ради Європи проти застосування допінгу 1989 року з Додатковим протоколом до неї 2002 року; у Всесвітньому антидопінговому кодексі; в Міжнародній конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року.

Важливою частиною Міжнародної конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті є додатки, які містять техніко-юридичні норми у: Всесвітній антидопінговий кодекс, Заборонений список, Міжнародний стандарт щодо терапевтичного використання заборонених речовин; Міжнародний стандарт для лабораторій та Міжнародний стандарт з тестування та розслідувань.

Слід констатувати, що міжнародні акти у антидопінговій сфері можна поділити на дві групи за їх юридичною силою: декларативні, що належать до джерел міжнародного м'якого права, та юридично обов'язкові міжнародні договори й міжнародно-правові звичаєві норми.

Специфіка відносин у міжнародному спортивному русі пов'язана з наявністю особливої групи акторів – міжнародних спортивних організацій, які самі встановлюють обов'язкові приписи. Їх приписи з точки зору доктрини міжнародного права не є нормами міжнародного права, але носять обов'язковий і нормативний характер в рамках міжнародних спортивних відносин – виконують регулятивну функцію, тобто їх можна віднести до міжнародних стандартів щодо боротьби з допінгом. До таких документів належать: Маніфест про спорт 1964 року; Міжнародна хартія фізичного виховання і спорту 1978 року; Всесвітній антидопінговий кодекс, Медичний кодекс Міжнародного олімпійського комітету 2016 року; Міжнародний

стандарт щодо терапевтичного використання заборонених речовин 2004 року зі змінами.

Особливим джерелом є Всесвітній антидопінговий кодекс, розроблений міжнародними спортивними організаціями, який застосовувався тільки щодо їхніх членів. Як додаток його було включено до Міжнародної конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті в 2005 року і він став важливим джерелом міжнародно-правових зобов'язань держав.

5. Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з допінгом у спорті здійснюється шляхом створення та діяльності міжнародних антидопінгових організацій, які складають інституціональну антидопінгову систему.

Встановлено, що інституційний рівень міжнародно-правового механізму боротьби з допінгом включає різноманітні міжнародні органи та організації, які мають різну правову природу. Саме співпраця міжнародних міжурядових організацій (ООН, ЮНЕСКО) зі спеціалізованими міжнародними неурядовими антидопінговими організаціями забезпечує міжнародну легітимність та ефективність боротьби з допінгом.

Констатується відсутність міжнародної міжурядової організації з виключною спеціальною компетенцією щодо боротьби з допінгом у спорті. Обмежену компетенцію у цій сфері має ЮНЕСКО.

Важлива роль у міжнародно-правовому механізмі щодо боротьби з допінгом у спорті належить ВАДА та міжнародним спортивним організаціям.

Значущість проблеми подолання допінгу в спорті та складність міжнародних спортивних відносин з багатьма різнорідними за правовим статусом і компетенцією акторами обумовили: включення до компетенції міжнародних міжурядових організацій питань боротьби з допінгом в спорті; виникнення відповідної спеціальної компетенції у загальних міжнародних спортивних неурядових організацій; створення спеціалізованих міжнародних неурядових організацій у даній сфері на універсальному та регіональному рівнях. Поряд з національними спортивними організаціями можна

констатувати утворення єдиної глобальної антидопінгової інституційної системи.

6. Встановлено, що міжнародно-правовому співробітництву щодо боротьби з допінгом у спорті притаманний регіоналізм, обумовлений регіоналізацією міжнародного спортивного руху та використанням у ролі інституціональної платформи такого співробітництва регіональних спортивних організацій.

Регіональний підхід застосовує ВАДА, у структурі якої створено спеціальні регіональні антидопінгові організації, відповідальні за проведення антидопінгових заходів у державах регіону. Діяльність та ефективність РАДО залежить від регіональних норм, особливостей держав регіону та від рівня їхньої антидопінгової активності.

Зроблено висновок, що активна взаємодія міжнародних і регіональних організацій щодо боротьби з допінгом у спорті призводить до активізації антидопінгової політики держав, стимулює їх приєднуватись до міжнародних універсальних і регіональних антидопінгових актів та до участі в міжнародних організацій у цій сфері. Таким чином відбувається підвищення ефективності міжнародно-правового співробітництва щодо боротьби з допінгом у спорті шляхом взаємодії універсального та регіонального рівнів.

7. Встановлено, що інституційну систему міжнародного спортивного руху складають міжнародні неурядові організації (Міжнародний олімпійський комітет, Міжнародний паролімпійський комітет, міжнародні спортивні федерації), до компетенції яких належить боротьба з допінгом у спорті.

Наявність значної кількості міжнародних неурядових спортивних організацій, та їхня співпраця з державами зі створення спільної антидопінгової міжнародної нормативної системи дозволяє констатувати феномен джерельного складу міжнародного спортивного права в цілому, та міжнародного антидопінгового регулювання зокрема.

Розвиток міжнародного співробітництва щодо боротьби з допінгом у спорті призвів до створення спеціалізованих міжнародних спортивних організацій зі змішаним, «гібридним» правовим статусом. Організацією, що здійснює антидопінгову діяльність на універсальному рівні, є ВАДА, яка співпрацює з органами ООН, Ради Європи, МОК та іншими організаціями, котрі здійснюють антидопінгову діяльність, такими як національні олімпійські комітети, національні антидопінгові комітети, міжнародні спортивні федерації тощо. З прийняттям Міжнародної конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті 2005 року ВАДА отримала правотворчу компетенцію.

Важливу роль щодо антидопінгової активності в окремих регіонах мають оргкомітети великих міжнародних спортивних заходів (Фонд Ігор Співдружності (CGF), Міжнародна асоціація Всесвітніх ігор (IWGA), Панамериканська спортивна організація (PASO), Асоціація національних олімпійських комітетів Африки (ANOCA), Європейські олімпійські комітети (EOC), Національні олімпійські комітети Океанії (ONOC) та Олімпійська рада Азії (OCA).), на які відповідно до Всесвітнього антидопінгового кодексу ВАДА покладено значні повноваження у здійсненні заходів з протидії використанню допінгу в спорті.

8. Найбільш розвинутий регіональний рівень міжнародно-правового співробітництва щодо боротьби з допінгом у спорті притаманний європейському регіону.

Антидопінгова діяльність виступає невід'ємним елементом компетенції Європейського Союзу та Ради Європи. Основними регіональними нормативними актами у сфері боротьби з допінгом є Конвенція Ради Європи проти застосування допінгу 1989 року, Додатковий протокол до цієї Конвенції 2002 року, Біла книга спорту 2007 року, програма Європейського Союзу «ЕРАЗМУС+».

Взаємодія між універсальним та європейським рівнями щодо боротьби з допінгом у спорті здійснюється у наступних форматах: 1) Конвенція Ради

Європи проти застосування допінгу 1989 року є відкрита для приєднання держав, які не входять до Ради Європи і не належать до Європи територіально, що дозволяє розглядати її як універсальний міжнародний договір; 2) Відповідність Конвенції Ради Європи проти застосування допінгу 1989 року з Додатковим протоколом 2002 року антидопінговим вимогам та механізмам ВАДА; 3) Рада Європи створила Європейський Координаційний форум ВАДА; 4) Рада Європи та її держави-члени відіграють важливу роль у належному виконанні Всесвітнього антидопінгового кодексу; 5) Рада Європи координує участь державних органів європейських держав у ВАДА; 6) в рамках програми Європейського Союзу «Erasmus+» здійснюється пропагування антидопінгових принципів у спорті, боротьба з протиправним впливом на результати спортивних змагань.

9. У міжнародному механізмі боротьби з допінгом у спорті важливе місце посідає система спортивного правосуддя. Вона складається з інституцій як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях, які мають компетенцію щодо розгляду спорів у сфері спорту. Вони включають: арбітражі, що мають компетенцією зі спорів у окремих видах спорту; комерційні арбітражні комісії зі спортивних спорів – Бельгійська (БАКС) та Люксембурзька (ЛАКС); Спортивний арбітражний суд.

Важливе місце в системі боротьби з допінгом посідає практика Спортивного арбітражного суду. Визначено, що Регламент САС передбачає 4 основні види процедур розгляду справ: звичайний арбітраж, апеляційний арбітраж, процедуру *ad hoc* та медіацію.

10. Необхідним елементом ефективного міжнародно-правового співробітництва щодо боротьби з допінгом у спорті є наявність внутрішньодержавного механізму реалізації міжнародно-правових норм у антидопінговій сфері. Він включає ухвалення відповідного національного законодавства та створення системи національних органів для боротьби з допінгом.

Ефективна боротьба з допінгом на національному рівні передбачає створення в державах-учасниках Олімпійського руху національних антидопінгових організацій, які діють у 145 державах.

Основним документом, що уніфікує та гармонізує діяльність руху національних антидопінгових комітетів, є «Керівні принципи для координації досліджень і обміну антидопінговою інформацією та доказами». Для координації зусиль міжнародних і національних антидопінгових організацій запроваджено Інститут національних антидопінгових організацій (ІНАДО).

До обов'язків національних антидопінгових організацій належить: проведення змагального і позазмагального тестування своїх та іноземних спортсменів; винесення рішення за виявленими фактами порушення антидопінгових правил; розроблення й реалізація антидопінгових освітніх програм.

12. Україна є учасницею всіх антидопінгових конвенцій. Основним внутрішньодержавним актом, який імплементує положення антидопінгових конвенцій, є Закон України від 07.02.2017 р. № 1835-VIII «Про антидопінговий контроль у спорті».

В результаті аналізу міжнародно-правових зобов'язань України у сфері боротьби з допінгом виявлено:

1) законодавство України не містить загальних норм щодо кримінальної відповідальності за застосування спортсменами допінгу. Ст. 323 КК України встановлює відповідальність тільки за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу та містить посилання до нечинного антидопінгового Кодексу Олімпійського руху. Запропоновано ухвалити зміни до ст. 323 Кримінального кодексу України: включити посилання до чинного Всесвітнього антидопінгового кодексу та розширити коло суб'єктів злочину;

2) в Україні фактично відсутні діючі механізми застосування законодавчих положень щодо боротьби з допінгом, які б відповідали міжнародно-правовим стандартам. З ухваленням нової редакції Закону

України «Про антидопінговий контроль у спорті» українські спортсмени підлягають перевірці на наявність в організмі заборонених субстанцій. Згідно із Законом, повноваження проводити таку перевірку покладено на Національну антидопінгову лабораторію, яка повинна мати статус публічного акціонерного товариства, 100% акцій якого належать державі. У Законі визначено порядок та завдання Лабораторії, однак зазначена стаття набирає чинності з 1 січня 2027 року. Закон визначає Наглядову раду антидопінгового контролю як основний орган щодо боротьби з допінгом, однак на неї покладено обмежені функції, що не відповідає міжнародно-правовим зобов'язанням України;

3) Національний антидопінговий центр зосереджує зусилля переважно на освітній та превентивній діяльності щодо боротьби з допінгом. Відсутня єдина практики застосування санкцій щодо вживання допінгу. Потребує вдосконалення ситуація, пов'язана із застосуванням санкцій до осіб, які вживають заборонені речовини з метою терапевтичного лікування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абсалямов Т. М. Международные и внутригосударственные аспекты борьбы с допингом в спорте. *Вестник спортивной науки*. 2003. Вып. 2. С. 52-57.
2. Абсалямов Т. М. Международные и внутригосударственные аспекты борьбы с допингом в спорте. *Вестник спортивной науки*. 2003. 15 Июня. Спортивное чтение. URL: <http://www.sportfiction.ru/articles/mezhdunarodnye-i-vnutrigosudarstvennye-aspekty-borby-s-dopingom-v-sporte/>
3. Аксянов А. С. Спортивная политика Европейского Союза: современность и векторы развития. *Регионы мира: проблемы истории, культуры и политики*. С. 149-156. URL: http://www.unn.ru/site/images/videos/terror/grchev_morozova_export.pdf
4. Акуленко Т. М. Основні етапи становлення та розвитку міжнародно-правового співробітництва щодо антидопінгової діяльності. *Evropský politický a právní diskurz*. 2019. Vol. 6. Issue 2. S. 53-59.
5. Акуленко Т. М. Вирішення спорів щодо вживання допінгу в Спортивному арбітражному суді. *Гілея* : науковий вісник. 2019. Вип. 148 (№ 9). С. 7-11.
6. Акуленко Т. М. Особливості відповідальності за вживання допінгу в спорті: міжнародно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 208-213. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.3>
7. Акуленко Т. М. Правові аспекти міжнародного співробітництва щодо антидопінгової діяльності. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 62. С. 152-165.
8. Акуленко Т. М. Роль ЮНЕСКО в боротьбі з допінгом. *Правова держава*. 2019. Вип. 35 (№ 9). С. 79-88. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2019.35.181336>

9. Алексеев С. В. Международное спортивное право : учебник / под. ред. П. В. Крашентникова. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 895 с.
10. Алексеев С. В. Международное спортивное право. Москва : Закон и право, 2008. 895 с.
11. Андрейченко С. С. Міжнародне спортивне право: доктринальне обґрунтування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 377-380. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/91.pdf
12. Антидопинговое Пособие, 2015. URL: https://sport.urfu.ru/fileadmin/user_upload/common_files/sport/docs/pages/Anti-Doping_Textbook_-_Russian_-_2015.pdf
13. Антидопінгова конвенція, 1989. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_228#Text
14. Армстронг Лэнс. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Армстронг,_Лэнс
15. Барабанова В. Б. Допинг в спорте как социальная проблема. *Международный журнал экспериментального образования*. 2010. № 11. С. 176-178.
16. Бехруз Х. Н. Міжнародно-правова відповідальність: теоретичний погляд : моногр. Одеса : «Юридична література», 2017. С. 125-156.
17. Білоцький С. Д., Бубліченко В. В. Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з допінгом у спорті. *Альманах міжнародного права*. 2015. Вип. 7. С. 32-41.
18. Бордюгова А. Нововведення щодо боротьби зі вживанням заборонених речовин і методів у спорті. *Юридична газета online*. 2015. № 5 (451). URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/sportivne-pravo/dopingkontrol.html>
19. Бордюгова А. Правонарушения в сфере спорта: допинг. *Ценные бумаги*. 2006. № 46 (464). URL: <https://pravo.ua/articles/pravonarusheniya-v-sfere-sporta-doping/>.

20. Бордюгова Н. В. Правопорушення в спорті: допінг, поняття і історія розповсюдження. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С. 291-295.
21. Боротьба з допінгом, 2020. URL: <https://nadc.org.ua/pro-nas/borotba-z-dopingom/>
22. Боротьба з допінгом. *НАДЦУ*. URL: <https://nadc.org.ua/pro-nas/borotba-z-dopingom/>
23. Борьба с допингом в спорте. *Официальный сайт ЮНЕСКО*. URL: <http://www.unesco.org/new/ru/social-and-human-sciences/themes/anti-doping/unesco-and-ВАДА/>
24. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожний О. В. Міжнародне право. Основи теорії : підруч. / за ред. В. Г. Буткевича. Київ : Либідь, 2002. 608 с.
25. ВАДА получило дополнительные 100 тысяч долларов от Саудовской Аравии. URL: <https://www.sport-express.ru/doping/news/vada-poluchilo-dopolnitelnye-100-tysyach-dollarov-ot-saudovskoy-aravii-1238936/>
26. ВАДА рекомендовало не допустить российских спортсменов до Олимпиады. URL: <http://www.vedomosti.ru/business/articles/2016/07/18/649613-mutko-bil-kurse>
27. Василенко М. Становлення спортивного права в Україні як галузі юридичної науки в контексті розвитку міжнародного спортивного права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. Вип. 78. С. 34-40.
28. Виды допинга и причины его запрета. Санкции к спортсменам, уличенным в применении допинга. *Стрелковый портал Украины*. URL: http://www.shooting-ua.com/books/book_266.htm
29. Всемирное антидопинговое агентство обвинило в коррупции Ламина Диака. URL: <http://www.svoboda.org/content/article/27487946.html>
30. Всемирное антидопинговое агентство, 2020. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Всемирное_антидопинговое_агентство

31. Всемирный антидопинговый кодекс. *Всемирное антидопинговое агентство*. URL: <http://www.rowingrussia.ru/d/35285/d/vsemirnyy-antidopingovyy-kodeks-2015.pdf>.
32. Всесвітній антидопінговий кодекс. *World Anti-Doping Agency*. URL: <https://www.БАДА-ama.org/sites/default/files/resources/files/БАДА-2015-code-ru.pdf>
33. Всесвітній антидопінговий кодекс. Київ, 2015. 134 с.
34. Всесвітній антидопінговий кодекс. *НОК України*. URL: <http://noc-ukr.org/about/officialdocuments/world-anti-doping-code/>
35. Вылегжанин А. Н. Международное право. Москва, 2010. 598 с.
36. Германов Г. Н., Корольков А. Н., Сабирова О. И., Кузьмина О. И. Олимпийское образование. В 3-х т. Том 1. Игры Олимпиад : учеб. пособие для академического бакалавриата. Москва : Юрайт, 2018. 793 с.
37. Гик Е., Гупало Е. Спорт и допинг. *Наука и жизнь*. 2019. № 1. URL: <https://www.nkj.ru/archive/articles/12676/>
38. Глущенко Н. В. Проблемы употребления допинга в спорте. *Физическая культура и спорт*. 2007. № 6. С. 69-71.
39. Голышак Ю., Кружков А., Анфиса Резцова: мама Рома. *Спорт-Экспресс*. 2013. 31 мая. С. 4.
40. Граевская Н. Д. Проблема допинга в спорте. *Спортивная биология и медицина в повышении качества жизни: XXI век* : сборник научных трудов. 2011. С. 45-49.
41. Даточний А. Спортивний арбітражний суд під рентгеном. 2019. URL: <https://axon.partners/uk/blog/sportyvnyi-arbitrazhnyi-sud-pid-rentgenom/>
42. Декларация 5-го Олимпийского саммита. URL: <https://olympic.ru/news/news/deklaracziia-5-go-olimpiyskogo/>
43. Деятельность по итогам Встречи за круглым столом министров и руководящих работников, ответственных за физическое воспитание и спорт. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000130797_rus

44. Джантаев Х. М. Международный олимпийский комитет и его регламенты в системе международного права. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия «Юридические науки»*. 2011. № 1. С. 135-136.

45. Джантаев Х. М. МНПО – субъекты международного спортивного права. *Актуальные проблемы современного международного права : материалы ежегодной межвузовской научно-практической конференции*. 2012. Ч. II. С. 405-423. URL: <http://univers.me/book/98-aktualnye-problemy-sovremennogo-mezhdhsportivaunarodnogo-prava-materialy-mezhvuzovskoj-konferencii/59-mnpo-subekty-mezhdunarodnogo-sportivnogo-prava.html>.

46. Джифффорд Б. Перелистывая страницу Доктора Феррари. *Astana Cycling Team*. URL: <http://astanafans.com/perelistyvaya-stranicw-doktora-ferrari.html>

47. Док. ООН Олимпийские идеалы : Резолюция ГА ООН A/RES/50/13 21 ноября 1995 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/50/13>

48. Док. ООН Спорт на благо мира и развития: утверждение мира и построение более счастливой жизни на планете посредством спорта и воплощения олимпийских идеалов : Резолюция ГА ООН A/RES/70/4 от 26 октября 2015 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/70/4>

49. Док. ООН Утверждение мира и построение более счастливой жизни на планете посредством спорта и воплощения олимпийских идеалов : Резолюция ГА ООН A/RES/54/34 от 18 января 2000. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/54/34>

50. Док. ООН Международный год спорта и олимпийских идеалов : Резолюция ГА ООН A/RES/48/10 от 2 ноября 1993 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/48/10>

51. Док. ООН Олимпийские идеалы : Резолюция ГА ООН A/RES/49/29 от 19 декабря 1994 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/49/29>

52. Док. ООН Соблюдение «олимпийского перемирия» : Резолюция ГА ООН A/RES/48/11 от 2 ноября 1993 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/48/11>

53. Док. ООН Спорт как средство содействия воспитанию, здоровью, развитию и миру : Резолюция ГА ООН A/RES/59/10 от 8 декабря 2004 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/59/10>

54. Док. ООН Спорт как средство содействия воспитанию, здоровью, развитию и миру : Резолюция ГА ООН A/RES/62/271 от 4 августа 2008 г.. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/62/271>

55. Док. ООН Спорт как средство содействия воспитанию, здоровью, развитию и миру : Резолюция ГА ООН A/RES/63/135 от 11 декабря 2008 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/63/135>

56. Док. ООН Спорт как средство содействия воспитанию, здоровью, развитию и миру : Резолюция ГА ООН A/RES/65/4 от 18 октября 2010 года. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/66/5>

57. Док. ООН Спорт на благо мира и развития: утверждение мира и построение более счастливой жизни на планете посредством спорта и воплощения олимпийских идеалов : Резолюция ГА ООН A/RES/68/9 от 6 ноября 2013 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/68/9>

58. Док. ООН Утверждение мира и построение более счастливой жизни на планете посредством спорта и воплощения олимпийских идеалов : Резолюция ГА ООН A/RES/52/21 от 8 декабря 1997 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/52/21>

59. Док. ООН Утверждение мира и построение более счастливой жизни на планете посредством спорта и воплощения олимпийских идеалов : Резолюция ГА ООН A/RES/56/75 от 10 января 2002 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/56/75>

60. Док. ООН Утверждение мира и построение более счастливой жизни на планете посредством спорта и воплощения олимпийских идеалов : Резолюция ГА ООН A/RES/58/6 от 18 ноября 2003 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/58/6>

61. Док. ООН Утверждение мира и построение более счастливой жизни на планете посредством спорта и воплощения олимпийских идеалов : Резолюция ГА ООН A/RES/60/8 от 1 декабря 2005 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/60/8>

62. Док. ООН Утверждение мира и построение более счастливой жизни на планете посредством спорта и воплощения олимпийских идеалов : Резолюция ГА ООН A/RES/62/4 от 16 ноября 2007 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/62/4>

63. Док. ООН Утверждение мира и построение более счастливой жизни на планете посредством спорта и воплощения олимпийских идеалов : Резолюция ГА ООН A/RES/64/4 от 19 декабря 2009 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/64/4>

64. Док. ООН Утверждение мира и построение более счастливой жизни на планете посредством спорта и воплощения олимпийских идеалов : Резолюция ГА ООН A/RES/72/6 от 3 ноября 2017 г. *Сайт ООН*. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/72/6>

65. Долбишева Н. Г. Організаційна структура та основні функції діяльності Міжнародного конвенту «СпортАккорд». *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2015. № 3 (47). С. 35-40.

66. Допинг. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Допинг>

67. Дополнительный протокол к Конвенции против применения допинга 2002 года. Совет Европы. URL: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/188.htm>

68. Ежегодный доклад о деятельности Международного бюро ООН по спорту за 2011 г. в формате pdf. С. 6-7. URL: <http://www.un.org/wcm/content/site/sport/home/unplayers/unoffice>

69. ЕРАЗМУС+. Керівництво до програми (Programme Guide), 2019.
URL:
https://erasmusplus.org.ua/images/phocadownload/documentation/ErasmusProgrammeGuide_2020-UA%20final.pdf
70. Заболотная О. С. Понятие допинга в спорте: история, современность и перспективы развития. *Спортивное право в Республике Беларусь* : сборник статей. 2017. Вып. 7. URL:
https://union.by/files/00214/obj/110/3333/doc/%D1%81%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20C%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_2017.pdf
71. Западные СМИ: российские легкоатлеты давали взятки ИААФ.
URL: <http://www.bbc.com/russian/news-38107076>
72. Захарова Л. И. «О спорт, ты –мир!». Роль международного права, *lex sportiva* и *lex olympica* в регулировании международных спортивных отношений. Москва : Центральная типография, 2013. 272 с.
73. Захарова Л. И. Международные организации как субъекты международного спортивного права. URL:
https://msal.ru/common/upload/Zakharova_MO_kak_S__MSP.pdf
74. Зык В. История борьбы с допингом в спорте – война идет много лет. URL: <https://prostoprosport.ru/other/article-istoriya-borby-s-dopingom-v-sporte-vojna-idet-mnogo-let>
75. История Олимпийского допинга, или таблетки от честности.
URL: http://www.shooting-ua.com/books/book_18.htm
76. Измайлова О. В., Щербак Ю. Є. Допінг і боротьба з ним : метод. посіб. Полтава : ПДПУ ім. В.Г. Короленка, 2005. 72 с.
77. Історія НОК України. URL: <http://noc-ukr.org/about/history/>
78. Кара-Мурза В. Дисквалификация: пожизненно. *Радио Свобода*.
URL: <https://www.svoboda.org/a/28367179.html>
79. Кодекс ВАДА. URL: <https://www.ВАДА-ama.org/sites/default/files/resources/files/ВАДА-2015-code-ru.pdf>

80. Кодекс міжнародного спортивного арбітражу. URL: <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxtID=1538>.
81. Конвенция против применения допинга 1989 года. *Совет Европы*. URL: <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/135.htm>
82. Корж В. П., Башкин И. Н. Допинг вчера, сегодня и завтра. Николаев : Стель-Инфо, 2006. 200 с.
83. Корнійчук Н., Гагіна Л., Корнійчук Ю. Оцінка ступеня поінформованості спортсменів-баскетболістів про проблему використання фармакологічних допінгових препаратів. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/26272/1/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA%2C%D0%93%D0%B0%D0%B3%D1%96%D0%BD%D0%B0%2C%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf>
84. Короткий Т. Р. Імплементация норм-рекомендаций Міжнародної морської організації з охорони морського середовища у законодавство України. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 45. С. 72-83.
85. Короткий Т. Р. Природа норм рекомендацій міжнародних міжурядових організацій (на прикладі рекомендацій ІМО у сфері охорони морського середовища). *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 61. С. 395-403.
86. Короткий Т. Р., Хендель Н. В. Міжнародні стандарти у сфері боротьби з допінгом. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2020. № 23. С. 148-154.
87. Коцкий И. В., Воропаев А. В. Медико-правовые аспекты применения допинга в спорте. *Сибирский медицинский журнал*. 2008. № 1. С. 113-115.
88. Кримінальний кодекс України : Кодекс від 05.04.2001 № 2341-III. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

89. Кто побеждает в войне с допингом? URL: <http://inosmi.ru/sport/20130214/205908739.html>
90. Легкоатлетов из России могут отстранить от Олимпиады в Рио. URL: http://www.bbc.com/russian/news/2015/11/151106_athletics_russia_doping
91. Литвинова Я. История допинга, 2015. URL: https://www.bbc.com/russian/sport/2015/11/151118_doping_sport_hystory
92. Литинская Е. А. Допинг в спорте: социально-философский аспект. *Известия ВолгГТУ*. 2011. № 9. С. 106-110.
93. Малоизвестная история допингового скандала с олимпийской сборной ГДР. *Немецкий витамин*. URL: <https://nv.ua/sport/other-sport/dopingovyy-skandal-sbornaya-gdr-olimpiada-1988-seul-eksperiment-uchenyh-50063022.html>
94. Матюшонок Ф. В Германии за допинг можно получить до трех лет, а в Кении могут посадить за отказ сдать тест. Где существует уголовная ответственность за допинг. *Прессбол*. URL: <https://www.pressball.by/pbonline/other/86243>
95. Медали из пробирки: кто побеждает в борьбе с допингом. URL: <https://tass.ru/spec/doping-v-sporte>
96. Международная конвенция о борьбе с допингом в спорте, 2005. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/doping_in_sport.shtml
97. Международная хартия физического воспитания и спорта 21 ноября 1978 года. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_350
98. Микитюк Н. С. Антидопінгова політика та її регулювання у спорті. Проблематика застосування. *Молодий вчений*. 2019. № 9. С. 422-426.
99. Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_007

100. Міжнародне публічне право : підруч. 2-ге вид., стер. / за ред. В. М. Репецького. Київ, 2012. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/65269-410-printsip-spvrobtntstva.html>

101. Назаренко Л. Д., Костюнина Л. И., Тимошина И. Н. Проблемы использования допинга в спорте. *Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта*. 2016. № 4. С. 107-116.

102. О физической культуре и спорте : Закон Республики Беларусь от 4 января 2014 г. № 125-3. URL: https://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_fizicheskoy_kulture_i_sporte.htm

103. О физической культуре и спорте : Закон РК 2014 г. № 228-V ЗРК. URL: https://kfr.kz/?page_id=427&lang=ru#:~:text=Настоящий%20Закон%20регулиру%20общественные%20отношения,культуры%2С%20любительского%20и%20профессионального%20спорта

104. Образовательная брошюра «Допинг». *Официальный сайт ЮНЕСКО*. URL: <http://www.unesco.org/new/ru/social-and-human-sciences/themes/anti-doping/education-resources/doping-education-brochure/>

105. Олимпийская хартия (в действии с 9 октября 2018 г.). URL: http://olympic.ru/upload/2019/02/charter_09_10_2018-russkaya-versiya.pdf

106. Олімпійська Хартія. International Olympic Committee. Lausanne/Switzerland: Château de Vidy URL: https://noc-odessa.org.ua/images/docs/Olympic_Charter_2_August_2016_UKR.pdf

107. Опрышко А. Н. Исключение использования наркотических средств и допинга в международном спортивном движении. *Международное право и международные организации*. 2014. № 1. С. 64-79.

108. Орлов А. А. Борьба международного сообщества с допингом в спорте: роль и место ЮНЕСКО. *Международная аналитика*. 2019. № 3. С. 16-29.

109. Основные документы: издание 2018 года, включающее тексты документов и изменения, принятые Генеральной конференцией на ее 39-й сессии (Париж, 30 октября – 14 ноября 2017 г.). *Цифровая библиотека ЮНЕСКО*. URL:

https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000261751_rus.page=5

110. Офіційний сайт НОК України. URL: <http://noc-ukr.org>

111. Пасечник О. В. Вимоги законодавства ЄС до виробництва фармацевтичних препаратів та відповідність їм законодавства України. *Правові та інституційні механізми розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матер. Міжнар. наук.-практ. Конф. (м. Одеса, 18 травня 2018 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 377-379.

112. Платонов В. Борьба с допингом в олимпийском спорте: кризис и пути его преодоления. *Наука в олимпийском спорте*. 2016. № 2. С. 64-90. URL: http://sportnauka.org.ua/en/wp-content/uploads/nvos/articles/2016.2_8.pdf

113. Погосян Е. В. Формы разрешения спортивных споров : научное исследование. Москва : Wolters Kluwer Russia, 2011. 144 с.

114. Предпосылки появления Конвенции. *Официальный сайт ЮНЕСКО*. URL: <http://www.unesco.org/new/ru/social-and-human-sciences/themes/anti-doping/international-convention-against-doping-in-sport/background/>

115. Про антидопінговий контроль у спорті : Закон України від 07.02.2017 р. № 1835-VIII. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-19>

116. Промова Президента МОК Томаса Баха на прийнятті резолюції про олімпійське перемир'я. *Сайт НОК України*. URL: <http://noc-ukr.org/news/19533/>

117. Процик І. Р. Термінологія спортивного права. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. 2010. №675. С. 171-177.

118. Регламент Спортивного арбітражного суду. НОК. URL: <http://noc-ukr.org/about/structures/sportivniy-arbitrazhniy-sud/reglament-sas/>

119. Риди: члены IAAF участвовали в сокрытии допинга на высшем уровне. URL: <http://ria.ru/sport/20160114/1359875448.html>
120. Сараев В. В. О необходимости уголовно-правовой охраны оборота допинга. *Научный вестник Омской академии МВД России*. 2008. № 4. С. 26-29.
121. Саруханян Л. А., Давудов Т. С. Проблема допинга в современном спорте. *Молодежный научный форум: Гуманитарные науки*. 2016. № 3 (31). С. 87-97.
122. Седьмая сессия Конференции сторон Международной конвенции о борьбе с допингом в спорте. *ЮНЕСКО*. URL: <https://ru.unesco.org/themes/sport-and-anti-doping/cop7>
123. Семакова И. А. Глава II. Институциональные основы противодействия применению допинга в паралимпийском спорте. URL: https://dspace.spbu.ru/bitstream/11701/13850/1/VKR_Semakova_Irina_%281%29.docx
124. Сергеев В. Н. Изменение отношения юных спортсменов к употреблению допинга как результат проведения антидопинговых мероприятий олимпийской направленности. *Успехи современной науки*. 2016. Т. 2. № 6. С. 113-116.
125. Сергієнко В. М., Корж С. О. Поняття допінгу та нормативно-правове регулювання боротьби з цим явищем у спорті. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 3. (110). С. 516-519.
126. Сотір А. Правове регулювання допінгу в спорті. URL: <https://www.slideshare.net/UBA-komitet/ss-62332105>.
127. Список заперещених субстанцій и методів. URL: https://nada.by/education/spisok_zapreshchyennykh_substantsiy_i_metodov/

128. Спорт и допинг: вместе навсегда? *ГАРАНТ-РУ. Информационно-правовой портал*. URL: <https://www.garant.ru/actual/olimpiada/doping/>
129. Спортивний арбітраж. *Українська арбітражна асоціація*. 2019. URL: <http://arbitration.kiev.ua/uk-UA/Galuzevi-arbitrazhi/Sportyvnyj-arbitrazh.aspx?ID=492>.
130. Спортивний комітет України. *Міжнародний рух*. URL: <https://scu.org.ua/mignarodnii-ruh/>
131. Спортивный арбитражный суд нуждается в реформировании - президент МОК. *РБК-України*. 2018. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/sportivnyy-arbitrazhnyy-sud-nuzhdaetsya-reformirovanii-1517756359.html>
132. Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. Чинний від 12.05.1954 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_014#Text
133. Стецко Е. В. Неправительственные организации: формирование политического бренда. *Вестник МГИМО*. 2010. № 6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nepravitelstvennyye-organizatsii-formirovanie-politicheskogo-brenda>
134. Терминология спорта: толковый словарь спортивных терминов / сост. Ф. П. Суслов, Д. А. Тышлер. Москва, 2001. 480 с.
135. Тимченко Л. Д., Кононенко В. П. Рішення міжнародних судових органів у контексті реалізації норм міжнародних договорів. *Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М.В. Буроменського* : моногр. / авт.кол.; за ред. В.М. Репецького та В.В. Гутника. Львів; Одеса : Фенікс, 2017. С. 197-217.
136. Тихонов П. Морфий, бренди и галлюцинации. с чего началась история допинга. *Матч!.* URL: https://matchtv.ru/rio2016/matchtvnews_NI655085_Morfij_brendi_i_gallucinacii_S_chego_nachalas_istorija_dopinga

137. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
138. Фармакология спорта / под общ. ред. С. А. Олейника, Л. М. Гуниной, Р. Д. Сейфуллы. Киев : Олимпийская литература, 2010. 640 с.
139. Федерацию лыжных гонок России оштрафовали за допинг-скандалы. *Журнал «Лыжный спорт»*. URL: <https://www.skisport.ru/news/cross-country/9802/>
140. Цели развития тысячелетия. URL: <https://www.un.org/ru/millenniumgoals/mdgreport2015.pdf>
141. Чепіга Д. О. Ефективність застосування кримінального законодавства України щодо застосування допінгу. *Мистецтво наукової думки*. 2019. № 3. С. 141-143.
142. Чередник Р. В. Становлення спортивного права як комплексної галузі в правовій системі України. *Актуальні проблеми політики*. Одеса : Фенікс, 2011. Вип. 42. С. 272-279.
143. Чубаров В. В. К теории и практике спортивного арбитража. *Третейский суд*. 2011. № 2. С. 153-165.
144. Шахрай С. М. Международный спортивный арбитраж. Москва : Воениздат, 2011. URL: <https://www.livelib.ru/book/1001102911-mezhdunarodnyj-sportivnyj-arbitrazh-shahraj-sm>
145. 2020 List of Prohibited Substances and Methods (List). URL: https://www.wada-ama.org/sites/default/files/wada_2020_english_prohibited_list_0.pdf
146. ABOUT ILAC. *International Laboratory Accreditation Cooperation*. URL: <https://ilac.org/about-ilac/>
147. About us. *The International olympic Comitee*. URL: <https://www.olympic.org/about-ioc-olympic-movement>
148. Achieving the Objectives of the United Nations through Sport Attainder les objectifs des Nations Unions par le sport. URL:

https://www.sportanddev.org/sites/default/files/downloads/achieving_the_objectives_of_the_un_through_sport_june_2008_1.pdf

149. Ad hoc European Committee for the World Anti-Doping Agency. URL: <https://www.coe.int/en/web/sport/ad-hoc-european-committee-for-the-world-anti-doping-agency-cahama->

150. Additional Protocol to the Anti-Doping Convention. Warsaw, 12.IX.2002. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680081569>

151. Aline R. Council of Europe. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=SW-xIEe0b4IC&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false>.

152. Anti-Doping Convention. Strasbourg, 16.XI.1989. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007b0e0>

153. Anti Doping. International Association of Athletics Federations. URL: <https://www.iaaf.org/about-iaaf/anti-doping>

154. Arbitration Rules - CAC Anti-Doping Division. 2019. URL: <https://www.tas-CAC.org/en/arbitration/CAC-anti-doping-division.html>

155. Argentina removed from World Anti-Doping Code's non-compliant list. URL: <https://www.BADA-ama.org/en/media/news/2016-02/argentina-removed-from-world-anti-doping-codes-non-compliant-list>

156. CAS Anti-Doping Division (2019). Arbitration Rules <<https://www.tas-CAC.org/en/arbitration/CAC-anti-doping-division.html>>.

157. CAS пожизненно дисквалифицировал экс-директора команды, в которой выступал Армстронг, 2018. URL: <https://rsport.ria.ru/20181025/1144701611.html>

158. Casini L. Global Hybrid Public-Private Bodies: the World Anti-Doping Agency (WADA). *International Organizations Law Review*. 2006. Vol. 2. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/Data_Integrity_Notice.cfm?abid=1520751.

159. Chart of signatures and ratifications of Treaty 135. Anti-Doping Convention. Status as of 10/08/2020. URL: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/135/signatures?p_auth=dnmfNAQS
160. Charter of the United Nations. URL: <https://www.un.org/en/charter-united-nations/>
161. Code of Sports-related Arbitration. In force as from 1 January 2019. URL: https://www.tas-cas.org/fileadmin/user_upload/CAS_Code_2019__EN_.pdf
162. Code signatories, 2020. URL: <https://www.wada-ama.org/en/code-signatories#GovernmentFundedOrganizations>
163. Constitutive instrument of foundation – World Anti-Doping Agency. URL: <https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/WADA-Revised-Statutes-4-July-2014-EN.pdf>
164. Copenhagen Declaration. URL: <https://www.wada-ama.org/en/resources/world-anti-doping-program/copenhagen-declaration>
165. Dimeo P. A History of Drug Use in Sport: 1876–1976: Beyond Good and Evil. London : Routledge, 2007. 160 p.
166. Doping. Oxford University Press. URL: http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/dope?q=doping#dope__14
167. End of term message to stakeholders from WADA President, Sir Craig Reedie. URL: <https://www.wada-ama.org/en/media/news/2019-12/end-of-term-message-to-stakeholders-from-wada-president-sir-craig-reedie>
168. Federal government threatens to pull WADA funding if it refuses reforms. The Washington Post, 2020. URL: <https://www.washingtonpost.com/sports/2020/06/24/federal-government-threatens-pull-wada-funding-if-it-refuses-reforms/>
169. Higgins A. J. From ancient Greece to modern Athens: 3000 years of doping. *Journal of Veterinary Pharmacology and Therapeutics*. 2006. №. 29 P. 4-8. URL:

https://www.researchgate.net/publication/227591019_PL04_From_ancient_Greece_to_modern_Athens_3000_years_of_doping_in_competition_horses

170. Hill J. The European Commission's White Paper on Sport: a Step Backwards for Specificity? *International Journal of Sport Policy*. 2009. Vol. 1. No. 3. P. 253-266.

171. Hukum Indonesia 3 November 2005 tentang Sistem Olahraga Nasional. URL: <http://www.napzaindonesia.com/sirabin-desak-pemerintah-tidak-menggunakan-standar-ganda-lagi.html>

172. Hunt Th. M. Drug Games: The International Olympic Committee and the Politics of Doping, 1960-2008 University of Texas Press, 2011. URL: https://books.google.com.ua/books?id=E6QIYvAQMDUC&redir_esc=y&hl=ru

173. Iinvestigations. URL: <https://www.БАДА-ama.org/en/investigations>

174. iNADO – Institute of National Anti-Doping Organisations_ Home. URL: <http://inado.org/home.html>

175. International Conference of Ministers and Senior Officials Responsible for Physical Education and Sport (MINEPS). URL: <https://en.unesco.org/themes/sport-and-anti-doping/mineps>

176. International Convention against Doping in Sport. Paris, 19 October 2005. URL: <https://pax.unesco.org/la/convention.asp?KO=31037&language=E>

177. International Sporting Organizations. Режим доступа: <https://www.crwflags.com/fotw/flags/int@.html>

178. International standard for laboratories (ISL). URL: <https://www.wada-ama.org/en/resources/laboratories/international-standard-for-laboratories-isl>

179. International standard for laboratories. URL: https://cces.ca/sites/default/files/content/docs/pdf/isl_2019_version_10_12_july_2018.pdf

180. International standard for testing and investigations (ISTI), 2020. URL: <https://www.wada-ama.org/en/resources/world-anti-doping-program/international-standard-for-testing-and-investigations-isti>

181. IOC president Thomas Bach warns against Olympic boycotts, seeks re-election, 2020. <https://indianexpress.com/article/sports/sport-others/ioc-president-thomas-bach-re-election-olympic-boycotts-6511088/>
182. ISO/IEC 17025:2005. General requirements for the competence of testing and calibration laboratories. URL:<https://www.iso.org/standard/39883.html>
183. Juan Antonio Samaranch. URL: <https://web.archive.org/web/20070927123954/http://seportal10.ucjc.edu/portal/page/portal/ucjc/Catedra2.4>
184. Kaufmann-Kohler G., Rigozzi A. International Arbitration: Law and Practice in Switzerland. Oxford : Oxford University Press, 2015. 672 p.
185. Kupai K. Teljesítményfokozás lehetséges és tiltott eszközei. Dopping: ókortól napjainkig. URL: http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/tananyag_teljesitmenyfokozas/3_dopping_kortl_napjainkig.html
186. Latty F. La lexsportiva. Recherchesur le droittransnational. Leiden; Boston : Martinus Nijhoff, 2007. 849 p.
187. Lausanne Declaration on Doping in Sport. Adopted by the World Conference on Doping in Sport 4 February 1999, Lausanne, Switzerland. URL: http://www.sportunterricht.de/lksport/Declaration_e.html
188. Lausanne declaration on doping in sport. WADA. URL: <https://www.wada-ama.org/en/resources/general-anti-doping-information/lausanne-declaration-on-doping-in-sport>
189. Legge 14 dicembre 2000, n. 376. Disciplina della tutela sanitaria delle attività sportive e della lotta contro il doping. *NORMATTIVA*. URL: <http://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2000-12-14;376>
190. McCulley K. Playing by market rules: Anti-doping policy in the European Union. Claremont-UC Undergraduate Research Conference on the European Union. URL: <http://scholarship.claremont.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1023&context=urceu>.

191. Members. Institute of national anti-doping organisations, 2020. URL: http://www.inado.org/members.html?tx_inadomembers_members%5BitemsPerPage%5D=20&tx_inadomembers_members%5Baction%5D=list&tx_inadomembers_members%5Bcontroller%5D=Member&cHash=2d91013dc852b8ea944fa1832f5cb5d2
192. Memorandum of understanding between the World Anti-doping Agency and the International Laboratory Accreditation Cooperation (ILAC). 2016. URL: <https://ilac.org/?ddownload=2083>
193. Nafziger J. International Sport Law. Transnational Publishers. USA, 1988. 376 p.
194. National Olympic Committees. URL: <https://www.olympic.org/national-olympic-committees>
195. Nisan Yuce Review on doping in sports in terms of sports law and penal law in the light of international legislation. *Юридичний вісник*. 2019. №3 (52). С. 72-79.
196. Olympic Charter. IOC. URL: <https://www.olympic.org/documents/olympic-charter>
197. Organisation and structure of the ICAS and CAS. URL: <https://www.tas-cas.org/en/general-information/history-of-the-cas.html#c76>
198. Paoli L., Donati A. The Sports Doping Market. Understanding Supply and Demand, and the Challenges of Their Control. New York, 2014. 160 p.
199. Regional anti-doping organizations (RADO), 2020. URL: <https://www.wada-ama.org/en/who-we-are/anti-doping-community/regional-anti-doping-organizations-rado>
200. Running Off Track: The Ben Johnson Story. CBC Digital Archives, 2020. URL: <https://www.cbc.ca/archives/topic/running-off-track-the-ben-johnson-story>
201. Schwarcz S. L. Soft Law as Governing Law. *Duke Law School Public Law & Legal Theory Series Paper*. 2019. No. 8. URL: <https://ssrn.com/abstract=3307418>.

202. Schweitzer A. A l'orée de la forêt vierge: récits et réflexions d'un médecin en Afrique Équatorial Française. Rieder, 1929. URL: https://books.google.ru/books/about/A_l_or%C3%A9e_de_la_for%C3%AAt_vierge.html?id=2ABDZFzxfw8C&redir_esc=y

203. Seppelt H. «Секретные акты 'Допинг'. Как Россия творит своих чемпионов» *Первый немецкий канал ARD*, 2014. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=eBwdoNq4DQM>

204. Sosa A. El doping como resultado de las presiones en los deportistas, y su relación con las adicciones. *Revista Digital*. 2001. Año 7. N°43. URL: <https://www.efdeportes.com/efd43/doping.htm>

205. Spain. *The Sports Law Review*. URL: <https://thelawreviews.co.uk/edition/the-sports-law-review-edition-5/1211721/spain>

206. Sport for Development and Peace International Working Group (SDP IWG). URL: <https://www.sportanddev.org/en/organisation/sport-development-and-peace-international-working-group-sdp-iwg>

207. Sports law in Switzerland. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=6b3f5615-3b1a-4c9d-aba5-a0329d3efaf3>

208. Stepping up the fight against doping. *EUROJUST. The European Union's Judicial Cooperation Unit*. URL: http://www.eurojust.europa.eu/press/News/News/Pages/2019/2019-05-26_Fight-against-doping.aspx#

209. TAS-CAS (2020). *List of arbitrators (general list)* <<https://www.tas-cas.org/en/arbitration/liste-des-arbitres-liste-generale.html>>

210. The World Anti-Doping Agency Who we are. URL: <https://www.wada-ama.org/en/who-we-are>

211. The World Anti-Doping Agency. The Code. URL: <https://www.wada-ama.org/en/what-we-do/the-code>

212. UNESCO benefits for Latin America and Caribbean. URL: <https://www.BAIIA-ama.org/en/media/news/2011-06/unesco-benefits-for-latin-america-and-caribbean>

213. UNESCO Voluntary Fund. URL: <https://www.BAIIA-ama.org/en/questions-answers/unesco-voluntary-fund>

214. Vedder K. International Olympic Committee: An Advanced Non-Governmental Organisation and the International Law. *German Yearbook of International Law*. 1984. Vol. 27. P. 237. URL: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/gyl27&div=15&id=&page=&t=1559924073>

215. WADA accepts additional contribution of EUR 150,000 from the Government of France. URL: <https://www.BAIIA-ama.org/en/media/news/2017-01/BAIIA-accepts-additional-contribution-of-eur-150000-from-the-government-of-france>

216. WADA announces Program Development and NADO/RADO Relations Team, 2019. URL: <https://www.wada-ama.org/en/media/news/2019-10/wada-announces-program-development-and-nadorado-relations-team>

217. WADA International standard for therapeutic use exemptions (TUE). URL: <https://www.usada.org/wp-content/uploads/WADA-ISTUE.pdf>

218. WADA Statutes. URL: <https://www.wada-ama.org/en/resources/legal/wada-statutes>

219. WADA, Dick Pound push back on ‘inexplicable’ critique from U.S. government The Washington Post, 2020. URL: <https://www.washingtonpost.com/sports/2020/07/06/wada-dick-pound-push-back-inexplicable-critique-us-government/>

220. WCO and World Anti-Doping Agency sign ground-breaking partnership. World Customs Organization. URL: <http://www.wcoomd.org/es-es/media/newsroom/2011/june/wco-and-world-antidoping-agency-sign-groundbreaking-partnership.aspx>

221. Weatherill S. European Sports Law. 2nd ed. Oxford, 2007. 396 p.

222. Who is Marshall Taylor. Bridgewater State University, 2004. URL: <http://web.archive.org/web/20120306003040/http://www.bridgew.edu/hoba/taylor.cfm>
223. World Anti-Doping Agency. What is prohibited. List of prohibited substances and methods. URL: <https://www.wada-ama.org/en/content/what-is-prohibited>
224. World Anti-Doping Code, 2003. URL: https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/wada_code_2003_en.pdf
225. World Anti-Doping Code, 2009. URL: https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/wada_anti-doping_code_2009_en_0.pdf
226. World Anti-Doping Code, 2015. URL: https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/wada_anti-doping_code_2019_english_final_revised_v1_linked.pdf
227. World Anti-Doping Code, 2019. URL: <https://www.wada-ama.org/en/resources/the-code/world-anti-doping-code>
228. World Conference on Doping in Sport. URL: http://www.coe.int/fr/web/deputy-secretary-general/speeches/-/asset_publisher/Gt0K7o1XnY6l/content/world-conference-on-doping-in-sport
229. 兴奋剂取缔法. URL: <https://baike.baidu.com/item/兴奋剂取缔法>
230. Иглин А. В. Понятие и принципы европейского спортивного права. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-i-printsipy-evropeyskogo-sportivnogo-prava>
231. Офіційний сайт НАДЦУ. URL:
232. ILAC – WADA PARTNERSHIP. URL: <https://ilac.org/about-ilac/partnerships/international-partners/wada/>
233. Доктор Селайя и тренер Марти получили 8 лет дисквалификации. *ВелоЛайв*. URL: https://velolive.com/velo_news/6665-doktor-pedro-celaya-i-trener-marti-poluchili-8-let-diskvalifikacii.html

ДОДАТОК 1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА, що відображають основні наукові результати дисертаційного дослідження

1 Акуленко Т. М. Правові аспекти міжнародного співробітництва щодо антидопінгової діяльності. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 62. С. 152-165.

2. Акуленко Т. М. Особливості відповідальності за вживання допінгу в спорті: міжнародно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 208-2013. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.3>

3. Акуленко Т. М. Роль ЮНЕСКО в боротьбі з допінгом. *Правова держава*. 2019. Вип. 35 (№9). С. 79-88. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2019.35.181336>

4. Акуленко Т. М. Основні етапи становлення та розвитку міжнародно-правового співробітництва щодо антидопінгової діяльності. *Evropský politický a právní diskurz*. 2019. Vol. 6. Issue 2. S. 53-59.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Акуленко Т. М. Організаційно-правовий аспект міжнародно-правового співробітництва щодо антидопінгової діяльності. *Правове життя сучасної України* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2019 р.). Одеса, 2019. С. 435-437.

2. Акуленко Т. М. Спортивний арбітражний суд у вирішенні спорів щодо вживання допінгу: теоретико-правовий аспект. *Стан та перспективи розвитку юридичної науки* : матеріали міжнародної науково-

практичної конференції (м. Дніпро, 6–7 вересня 2019 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2019. С. 116-120.

3. Акуленко Т. М. Окремі аспекти правової природи спортивної відповідальності та відповідальності, яка настає за вживання допінгу в міжнародному спортивному праві. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права* : матеріали науково-практичної конференції (м. Ужгород, 13-14 вересня 2019 р.). Херсон : «Молодий вчений», 2019. С. 22-25.

5. Акуленко Т. М. Доцільність впровадження спецкурсу «Основи антидопінгового контролю у міжнародному спортивному праві» у системі вищої юридичної освіти України. *Організація навчального процесу для здобувачів юридичної освіти, інноваційні методи навчання у закладах вищої освіти України та ЄС* : науково-педагогічне стажування (Європейський університет Віадрина, м. Франкфурт-на-Одері, Федеративна Республіка Німеччина, 28 жовтня – 6 грудня 2019 р.). Франкфурт-на-Одері, 2019. С. 8–12.

5. Акуленко Т. М. Вирішення спорів щодо вживання допінгу в Спортивному арбітражному суді. *Гілея : науковий вісник*. 2019. Вип. 148 (№ 9). С. 7-11.

Відомості про апробацію результатів дисертації

Основні теоретичні положення дослідження викладено в наукових публікаціях автора, а також доповідалися й обговорювалися на засіданні кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», а також на Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стан та перспективи розвитку юридичної науки» (м. Дніпро, 6–7 вересня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права та правова держава»

(м. Ужгород, 20–21 вересня 2019 р.); науково-педагогічному стажуванні «Організація навчального процесу для здобувачів юридичної освіти, інноваційні методи навчання у закладах вищої освіти України та ЄС» (м. Франкфурт-на-Одері, Федеративна Республіка Німеччина 28 жовтня – 6 грудня 2019 р.)

ДОДАТОК 2

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспірантки кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія» Акуленко
Тетяни Михайлівни на тему: «Міжнародно-правове співробітництво в
боротьбі з допінгом у спорті» в навчальну та науково-дослідну
діяльність Національного університету «Одеська юридична академія»**

Комісія у складі: *голови* - першого проректора Національного університету «Одеська юридична академія», професора М.Р. Аракеляна, *членів комісії* – проректора з навчальної роботи Національного університету «Одеська юридична академія», професора Г.О. Ульянової, начальника навчально-методичного відділу Національного університету «Одеська юридична академія» Л.В. Кузнецової, декана факультету міжнародно-правових відносин Національного університету «Одеська юридична академія», доцента А.О. Неугоднікова, завідувача кафедри міжнародного та європейського права, доцента О.В. Бігняка, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Акуленко Тетяни Михайлівни на тему: «Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з допінгом у спорті» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право» використовується у навчальному процесі Національного університету «Одеська юридична академія» при викладанні навчальних

дисциплін «Міжнародне право», «Основи міжнародно-правових стандартів прав людини», «Сучасні проблеми міжнародного права», а також у науково-дослідній роботі студентів, аспірантів, науковців.

Так, були враховані положення дисертації, зокрема, щодо:

- виокремлення таких форм міжнародного-правового антидопінгового співробітництва: формування міжнародно-правового регулювання боротьби проти використання допінгу; створення та забезпечення функціонування міжнародної інституційної антидопінгової системи; забезпечення антидопінгової пропаганди; створення організаційно-правових антидопінгових механізмів на національному рівні;
- особливостей співробітництва щодо боротьби з допінгом у спорті, а саме участі у ньому неурядових акторів (міжнародних спортивних організацій, національних спортивних асоціацій, представників спортивного руху, міжнародних органів з розв'язання спортивних спорів), які беруть участь на усіх етапах цього співробітництва (впровадження принципів і стандартів антидопінгової діяльності, ініціювання створення міжнародно-правових актів щодо боротьби з допінгом, розроблення проєктів міжнародних антидопінгових договорів, застосування відповідних міжнародно-правових норм, застосування механізмів відповідальності за вживання допінгу у спорті, імплементація на внутрішньодержавному рівні норм щодо боротьби з допінгом);
- необхідності удосконалення визначення поняття «допінг», до якого запропоновано віднести заборонені фармакологічні речовини та методи, незатверджені речовини (наприклад, ліки, що перебувають на стадії доклінічних або клінічних випробувань, або ліки, які не мають ліцензії), а також офіційно зареєстровані засоби й методи, які призначаються й застосовуються легально при медичному лікуванні хвороб і травм згідно зі списком Всесвітнього антидопінгового агентства, які вживаються

- спортсменами з метою посилення фізичної та психічної діяльності організму в змагальний та позазмагальний періоди;
- необхідності підвищення ефективності спортивної антидопінгової діяльності та антидопінгової культури через включення до їх структури контрольного, освітнього, науково-дослідного, нормативно-правового та інформаційного компонентів;
 - гарантій прав спортсменів та інших учасників міжнародних спортивних правовідносин, щодо яких встановлено факт порушення антидопінгових правил, передбачених Всесвітнім антидопінговим кодексом;
 - про необхідність розширення обсягу матеріалу, що викладається в рамках навчальних дисциплін «Міжнародне право», «Основи міжнародно-правових стандартів прав людини», зокрема, включення питання щодо міжнародно-правового співробітництва щодо боротьби з допінгом у спорті.

Результати дослідження Акуленко Тетяни Михайлівни відображаються у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел рекомендовані до використання у навчальному процесі 9 наукових праць, основними з яких є наукові публікації:

1. Акуленко Т. М. Правові аспекти міжнародного співробітництва щодо антидопінгової діяльності. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 62. С. 152-165.

2. Акуленко Т. М. Особливості відповідальності за вживання допінгу в спорті: міжнародно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 208-2013. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.3>

3. Акуленко Т. М. Роль ЮНЕСКО в боротьбі з допінгом. *Правова держава*. 2019. Вип. 35 (№9). С. 79-88. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2019.35.181336>.

4. Акуленко Т. М. Основні етапи становлення та розвитку міжнародно-правового співробітництва щодо антидопінгової діяльності. *Evropský politický a právní diskurz*. 2019. Vol. 6. Issue 2. S. 53-59.

5. Акуленко Т. М. Організаційно-правовий аспект міжнародно-правового співробітництва щодо антидопінгової діяльності. *Правове життя сучасної України* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2019 р.). Одеса, 2019. С. 435-437.

6. Акуленко Т. М. Спортивний арбітражний суд у вирішенні спорів щодо вживання допінгу: теоретико-правовий аспект. *Стан та перспективи розвитку юридичної науки* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 6–7 вересня 2019 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2019. С. 116-120.

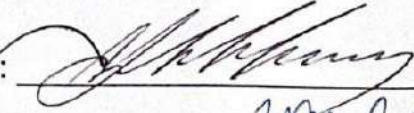
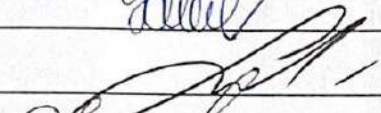
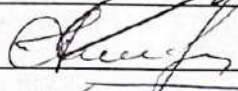
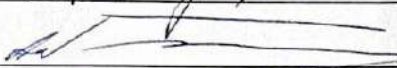
7. Акуленко Т. М. Окремі аспекти правової природи спортивної відповідальності та відповідальності, яка настає за вживання допінгу в міжнародному спортивному праві. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права* : матеріали науково-практичної конференції (м. Ужгород, 13-14 вересня 2019 р.). Херсон : «Молодий вчений», 2019. С. 22-25.

8. Акуленко Т. М. Доцільність впровадження спецкурсу «Основи антидопінгового контролю у міжнародному спортивному праві» у системі вищої юридичної освіти України. *Організація навчального процесу для здобувачів юридичної освіти, інноваційні методи навчання у закладах вищої освіти України та ЄС* : науково-педагогічне стажування (Європейський університет Віадріна, м. Франкфурт-на-Одері, Федеративна Республіка Німеччина, 28 жовтня – 6 грудня 2019 р.). Франкфурт-на-Одері, 2019. С. 8–12.

9. Акуленко Т. М. Вирішення спорів щодо вживання допінгу в Спортивному арбітражному суді. *Гілея : науковий вісник*. 2019. Вип. 148 (№ 9). С. 7-11.

Використання зазначених результатів дозволило більш повно та ґрунтовано викласти матеріали вказаних навчальних курсів та надати

студентам Національного університету «Одеська юридична академія»
відомості про сучасні міжнародно-правові відносини щодо співробітництва в
боротьбі з допінгом у спорті.

Голова комісії:		М.Р. Аракелян
Члени комісії:		Г.О. Ульянова
		Л.В. Кузнецова
		А.О. Неугодніков
		О.В. Бігняк
		